

NyS 56

NyS 56

NYDANSKE SPROGSTUDIER

Multimodalitet

NyS 56 Multimodalitet

NYDANSKE SPROGSTUDIER

© NyS og artiklernes forfattere, 2019

Redaktion:

Margrethe Heidemann Andersen, Tanya Karoli Christensen, Ken Ramshøj Christensen,
Jan Heegård, Thomas Wiben Jensen, Marianne Rathje, Jacob Thøgersen

Oplysninger om abonnement og indsendelse af bidrag findes bagest i nummeret.

Udgives i samarbejde med

Dansk Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense

Tryk: Frederiksberg Bogtrykkeri

ISBN 978-87-89410-79-1 (tryk)

ISSN 0106-8040 (tryk)

ISSN 2246-4522 (online)

Printed in Denmark, 2019

Indhold

Forord	7
BRIAN L. DUE, SIMON B. LANGE, MIE FEMØ NIELSEN, THOMAS L.W. TOFT, JEANETTE LANDGREBE, RIKKE NIELSEN OG LIV SASSERT	10
Den andens ansigt: Afdækning af deltagerorientering via multimodal interaktionsanalyse	
ALEXANDRA HOLSTING, CINDIE AAEN MAAGAARD OG NINA NØRGAARD	52
Kan man lære at skifte gear? En multimodal tilgang til plot i den litterære tekst	
PATRIZIA PAGGIO OG COSTANZA NAVARRETTA	77
Multimodal feedback i social interaktion	
SØREN BECK NIELSEN	102
Computerskrivning integreret i samtaledeltagelse	
TANJA ALEXANDRA JUNGE	133
Hører du overhovedet efter? En undersøgelse af talerens mimik i en situation med manglende respons	
AGNETE NESSE	159
Anmeldelse av bind 2 av Dansk Sproghistorie: Ord for ord for ord. Utgitt av Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Hovedredaktør Ebba Hjorth	
Engelske abstracts	172
Indkaldelse til temanummer om <i>dansk under påvirkning</i>	178

Forord

NyS 56 er et temanummer om multimodalitet. 'Multimodalitet' er et af tidens mest benyttede begreber inden for forskning i sprog, interaktion og medier. Dette skyldes både en teknisk udvikling inden for forskningspraksis der eksempelvis har gjort det muligt at undersøge social interaktion via detaljerede videooptagelser, samt en udvikling af selve mediet der undersøges, eksempelvis kombinationen af skrift, billeder og lyde på nettet. Lidt forenklet kan multimodale studier således deles op i undersøgelser af samtaler med fokus på kombinationen af tale og kropslige udtryk samt undersøgelser af hvordan skrift kombineres med andre modaliteter i forskellige typer af kommunikation. Således kan man finde multimodale samtalestudier der nærstuderer brugen af kropslige ressourcer såsom gestik, mimik, blikretning osv. og/eller brugen af eksterne hjælpemidler, såsom computere og mobiltelefon i interaktionen. Derudover er der også multimodale studier af skriftlige typer af kommunikation enten i bogform eller digitalt på internettet og sociale medier. Fælles for disse undersøgelser er et fokus på hvordan forskellige modaliteter – såsom skrift (herunder skriftstørrelser og fonte), tale, gestik, billeder, bevægelser (kropslige eller kompositoriske), lyd, musik osv. – spiller sammen i en større kommunikativ konfiguration der samlet giver et nyt udtryk og en emergent betydning som ikke kan forklares fyldestgørende ud fra de enkelte modaliteter alene.

NyS 56 indeholder fem artikler og en anmeldelse. Artiklerne omhandler så forskellige emner som kropslig orientering i forhold til intersubjektivitet i samtaler, nonverbal feedback i forskellige kommunikationssituationer, computerskrivning i samtaler, en multimodal tilgang til narrativ i litterære tekster samt brugen af ansigtsmimik i samtaler. Derudover er der en anmeldelse af bind 2 af *Dansk Sproghistorie*.

Første artikel *Den andens ansigt: En afdækning af deltagerorientering via multimodal interaktionsanalyse* af Brian Due, Simon Bierring Lange, Mie Femø Nielsen, Thomas L.W. Toft, Jeanette Landgrebe, Rikke Nielsen

og Liv Hassert indeholder først en introduktion til multimodale interaktionsstudier ud fra et etnometodologisk og konversationsanalytisk perspektiv (forkortet EMCA). Dernæst eksemplificeres analysemetoden gennem tre forskellige casestudier, henholdsvis af menneske-robot-interaktion, af kollegainteraktion i et åbent kontorlandskab samt af videomedieret interaktion mellem en borger og en bostøttemedarbejder. En gennemgående pointe i studierne er at opnåelsen af en intersubjektiv forståelse er mere end et sprogligt fænomen, men i høj grad kommer i stand via en multimodal proces hvor forskellige kropslige modaliteter interagerer.

Den anden artikel *Kan man lære at skifte gear? En multimodal tilgang til plot i den litterære tekst* er skrevet af Alexandra Holsting, Cindie Aaen Maagaard og Nina Nørgaard og har et helt andet fokus, nemlig betydningen af billede, grafik, layout og typografi for den specifikke udformning af det litterære plot i Dorthe Nors' roman *Spejl, skulder, blink*. Med et teoretisk udgangspunkt i multimodal socialsemiotik viser forfatterne hvordan den narrative kategori *plot* – der ofte opfattes som et rent sprogligt fænomen udelukkende designet af forfatteren – også kommer i stand via den grafiske udformning af bogens omslag og via formateringsmæssige valg på romanens sider. Romanen ansues således i artiklen som et samlet multimodalt artefakt hvilket går imod den gængse opfattelse af bogens omslag som en ”paratekst” adskilt fra den egentlige tekst.

Patrizia Paggio og Costanza Navarrettas artikel *Multimodal feedback i social interaktion* omhandler den måde hvorpå feedback kommer til udtryk i to forskellige korpora som afspejler forskellige kommunikationssituationer. Det ene består af otte videooptagede såkaldte ’map task’-samtaler hvor en af samtaleparterne forklarer den anden ruten på et kort. De to deltagere sidder i forskellige rum uden at kunne se hinanden og kommunikerer igennem høretelefoner. Det andet korpus er en samling af tolv videooptagelser af frie ansigt-til-ansigt-samtaler hvor deltagere som ikke kendte hinanden på forhånd, blev optaget mens de stod over for hinanden i et studie og talte sammen. Fokus er på en systematisk og kvantitativ kortlægning af hovedbevægelser og den måde de bliver anvendt på af begge partnere til at udveksle feedback i ansigt-til-ansigt-dialoger. Artiklen konkluderer at multimodal feedback

forekommer i begge korpora, men hyppigere i samtaler hvor deltagerne kan se hinanden, og hvor de kan tale frit.

Artiklen *Computerskrivning integreret i samtaledeltagelse* af Søren Beck Nielsen undersøger hvordan aktiviteterne tale og skrivning løbende integreres med hinanden i samtaler på en sådan måde at samtalerne kan fortsætte uden at bryde sammen trods den omfattende skrivning. Data er fra videooptagelser af tilsynsbesøg hvor repræsentanter for et socialtilsyn interviewede ledere af bosteder, og via næranalyser med udgangspunkt i multimodal konversationsanalyse vises det hvordan lederne er i stand til at tilpasse aktiviteten skrivning til samtalerne rytmes sådan at der gives mulighed for at repræsentanterne verbalt og/eller kropsligt også kan demonstrere aktiv lytning og forståelse hvorved lederne igen inviteres til at fortsætte deres beskrivelser. Dermed vises det hvordan skrivning og tale ikke nødvendigvis står i modsætning til hinanden, men kan supplere hinanden inden for den sekventielle orden der generelt karakteriserer samtaler.

Temanummerets sidste artikel, Tanja Alexandra Junges *Hører du overhovedet efter? En undersøgelse af talerens mimik i en situation med manglende respons* har ligeledes fokus på betydningen af mimik og gestik for muligheden for en fælles betydningsdannelse i samtaler. Her er der dog tale om et forsøg i form af opstillede samtaler hvor deltagere blev bedt om at fortælle den samme historie til to forskellige interviewere. Interviewerne er skuespillere der blev instrueret i at indtage en henholdsvis responderende lytterrolle (med normal brug af minimalrespons) eller en ikke-responderende lytterrolle (uden brug af nogen minimalrespons). En overordnet konklusion i forsøget er at opmærksomhed ikke blot er lig med at A kigger på B, men at lytters afståelse fra at spejle eller på anden måde visuelt respondere på afsenderens historie, har en negativ indflydelse på fortællingen.

Dette binds indkaldte artikler afsluttes med Agnete Nesses anmeldelse af bind 2 af *Dansk Sproghistorie: Ord for ord for ord* med Ebba Hjorth som hovedredaktør. Derudover gør redaktionen opmærksom på indkaldelse til næste temanummer (NyS 58) under titlen *Dansk under påvirkning*.

Redaktionen ønsker god læselyst!

Den andens ansigt: Afdækning af deltagerorientering via multimodal interaktionsanalyse

**BRIAN L. DUE, SIMON B. LANGE, MIE FEMØ NIELSEN,
THOMAS L.W. TOFT, JEANETTE LANDGREBE, RIKKE
NIELSEN OG LIV HASSERT**

ABSTRACT

Vi præsenterer i denne artikel en systematisk diskussion af, hvordan multimodale interaktionsanalyser kan udføres ud fra et etnometodologisk og konversationsanalytisk (EMCA) perspektiv. Vi introducerer til de grundlæggende metodologiske antagelser og viser igennem tre eksemplariske analyser, hvilke temaer, problemstillinger og undersøgelsesområder analytikere kan fokusere på, hvordan de i praksis kan udføres, samt hvilke typer fund og resultater disse analyser kan generere. Et klassisk tema i metoden er intersubjektivitet, dvs. hvordan deltagere orienterer sig mod hinanden og skaber forståelse og mening. Det sker blandt andet ved kropsligt at søge den andens ansigt og øjne for at sikre modtagelse og respons. Artiklen giver både en anvendelsesorienteret introduktion til feltet og præsenterer helt ny forskning inden for tre udvalgte empiriske områder. De analyserede eksempler er fra forskellige interaktionssituationer mellem henholdsvis kursister og en service-robot, kolleger i et kontorlandskab samt videomedieret interaktion mellem en borger og en bostøttemedarbejder. Eksemplerne viser, hvordan deltagere på forskellig vis anvender kropslige og sproglige ressourcer for at sikre den andens opmærksomhed. I de tre analyseafsnit er der særligt fokus på deltagernes kropslige orientering mod hinandens ansigter og blikke. Dermed bidrager artiklen med ny viden om, hvordan sprog, krop og ting hænger sammen i multimodale gestalter.

NØGLEORD: multimodalitet, EMCA; etnometodologi, konversationsanalyse, social interaktion, intersubjektivitet, ansigt

1 HVORFOR EMCA-MULTIMODALITET?

I interaktion anvender vi mennesker de ressourcer, vi har til rådighed

for at kommunikere og skabe mening. De ressourcer søger den etnometodologiske konversationsanalyse at afdække. Etnometodologien (EM) kigger på folks synligt tilgængelige meningsproduktion, og konversationsanalysen (CA) afdækker den sekventielle organisering og opbygning af tale-ture-i-interaktion. Sammen skaber disse metoder indsigter om interaktion, som den kommer til udtryk via verbale, kropslige og objektrelaterede handlinger. Metoden påstår ikke, at historiske forhold og større samfundsdiskurser ikke findes eller har betydning, men insisterer på at undersøge, hvordan disse situationelt manifesterer sig som handlinger, udtryk, viden, rutiner, adfærd osv. Videooptagelser giver mulighed for detaljerede analyser af disse situationers samspil mellem modaliteter og det interaktionelle resultat af dette samspil. Denne tilgang er ikke interesseret i multimodalitet *i sig selv*, men derimod i de handlinger, mennesker producerer, og de ressourcer, de anvender for at skabe mening sammen. Vi vil i denne artikel beskrive metoden og eksemplificere udførelsen med tre analyseafsnit, der samtidig viser eksempler på, hvad der i metoden kan tælle som nye fund. Der kunne være mange foci. Vi har valgt som gennemgående pointe at fokusere på deltagernes orientering mod hinandens fysiske ansigter, fordi det er et grundvilkår for menneskelig interaktion (Rosano 2013).

2 HVAD KENDETEGNER MULTIMODAL

INTERAKTIONSANALYSE I EMCA-TRADITIONEN?

Begreberne 'multimodalitet' og 'interaktionsanalyse' dækker over en række markant forskellige videnskabelige og metodiske tilgange. Af sådanne tilgange kan fx nævnes 'interaction analysis' (Jordan og Henderson 1995), 'nexus analysis' (Norris 2004, 2011; Scollon og Scollon 2003), 'multimodal communication analysis' (Paggio og Navarretta 2017) og ikke mindst den mest udbredte socialesemiotiske tradition (Böck og Pachler 2013; Hodge og Kress 2007; Kress 2001, 2009). Ordet *multimodalitet* er en sammensætning af morfemet *multi-*, der betyder 'mange', og *modalitet*, der lidt frit kan oversættes til 'måde'. Begrebet refererer generelt til, hvordan forskellige modaliteter, altså måder at skabe mening og kommunikation på, spiller sammen i en given interaktion. Der er også enighed om, at alle typer modaliteter er potentielt relevante

for at forstå kommunikationssituationer, fx skrift, tale, prosodi, gestik, billeder, fysiske objekter, lyd, rumlig organisering osv. Forskellene på traditionerne er af både videnskabsteoretisk og metodologisk art. De to primære forskelle er, at EMCA-traditionen tager det emiske og det interaktionelle meget alvorligt. Hvor andre multimodalitetsteorier har en tendens til at anskue analysegenstanden ud fra deres bestemte begrebsapparat og teoretiske system, har EMCA-traditionen fokus på det empiriske materiale i sig selv (emisk, induktiv, bottom-up). Og hvor andre traditioner har en tendens til at adskille modaliteter, ignorere eller nedtone det interaktionelle, og kvantificere, fx hvordan og hvor mange gange der blinkes, har EMCA-traditionen fokus på det emergende, situationelle og den interaktionelle økologi. Dvs. EMCA er interesseret i, hvordan modaliteterne udgør en *samlet* interaktionel konfiguration (eller *multimodal gestalt* (Mondada 2014c), der ikke kan forstås eller analyseres ud fra interaktionens enkelte modaliteter alene, men derimod som en samlet *semiotisk økologi* (C. Goodwin 2000a).

En EMCA-multimodal analyse har fokus på, hvordan mennesker samhandler og skaber mening i interaktion med hinanden. Begrebet *handling* er centralt i denne proces, da begrebet ikke favoriserer én type handling over andre typer, fx sproghandlinger over kropshandlinger (Enfield 2009; C. Goodwin 2000a). Til forskel fra andre multimodalitetsteorier, der fx analyserer en reklameteksts iboende multimodale aspekter (farver, tekst, osv.), har EMCA-traditionen fokus på, hvordan forskellige modaliteter er interaktionelle ressourcer som mennesker kan anvende til at skabe betydning. I teorien kunne et uvist antal modaliteter inddrages i analysen af en given interaktion, men historisk set har EMCA-analyser opdelt modaliteterne i tre typer ressourcer: verbalsproglige, kropslige og objekt-relaterede. Denne opdeling er en teoretisk konstruktion, der tillader analytikeren at beskrive den enkelte modalitets bidrag til den samlede multimodale gestalt.

2.1 *Rids af multimodale EMCA-studier*

Som sagt udspringer EMCA-traditionen af henholdsvis etnometodologien (Garfinkel 1967, 2002; Heritage 1984) og samtaleanalysen (Conversation Analysis/CA, (Sacks m.fl. 1974)). Kronologisk set udvikledes etnometodologien først, og samtaleanalysen kan dermed ses som

en specialiseret videreudvikling heraf (Andersen 1974). Det centrale projekt for etnometodologien var i udgangspunktet at beskrive menneskers varierende metoder til at skabe mening og orden i deres liv igennem samskabende handlinger. På den baggrund er samtaleanalysens mere specifikke fokus at studere social orden igennem transskriptioner af optagelser af naturligt forekommende samtaler (og altså ikke fx samtaleinterviews med en forsker med henblik på båndoptagelse af verbalsproglige vidnesbyrd). I de tidlige CA-studier var multimodale analyser ikke mulige, fordi videokameraet ikke var alment tilgængeligt. Fokus inden for klassisk CA blev i høj grad verbalsproget, fordi man kun indsamlede lydoptagelser. Da man var klar over, at den kropslige og rumlige orientering skabte mening, begrænsede man sig derfor i første omgang til at optage telefonsamtaler, så samtaledeltagerne i princippet ikke kunne opfange mere end analytikeren. Først med videokameraets lettere tilgængelighed i løbet af 1970'erne begyndte multimodale analyser for alvor at blive en mulighed (Erickson 2007, 2011). I samme periode publiceres de første videobaserede og multimodale EMCA-analyser med Charles Goodwin og Marjorie Harness Goodwin som pionerer (fx C. Goodwin 1979). Tidligt har videooptagelser dermed været en del af en række EMCA-inspirerede forskeres analyser. Men i takt med at videoteknologien er blevet mere tilgængelig, er antallet af publicerede analyser, der anlægger en multimodal tilgang, også blevet flere og flere (jf. også Nevile 2015).

Der er mange antagelser i en EMCA-multimodal interaktionsanalyse, men de mest centrale er:

- Vi kan kun analysere det, der er synligt og hørligt. Vi kan ikke kravle 'ind i hovedet på folk'. Vi kan altså kun analysere følelser og kognition i den form, de kommer visuelt og hørligt til udtryk.
- Vi går ud fra, at der er orden i interaktion (*order at all points*), og vi kigger på den sekventielle organisering i interaktionen for derigennem at vise, hvordan deltagerne selv gør noget relevant og meningsfuldt gennem deres respons. Det kaldes også for *næstetursproceduren* (Sacks m.fl. 1974).
- Vi isolerer ingen modaliteter eller giver dem forrang. Vi kigger på sammenhængen og de ressourcer, deltagerne anvender, hvil-

ket kaldes for den semiotiske økologi eller gestalt, som tidligere nævnt. Interaktion sker fremadrettet, sekventielt, men altså også vha. samtidige, simultant producerede modaliteter (C. Goodwin 2000).

Forskere, der anvender EMCA-multimodal interaktionsanalyse, har mest af alt metoden til fælles. Det videnskabelige fællesskab, og de konferencer, som forskere går til, har sjældent ét bestemt fænomen i centrum. Nogle forskere undersøger grundstrukturer i interaktion, mens andre mere søger at identificere fænomener, der særligt gælder for en bestemt situation eller et specifikt miljø. Nogle undersøger hverdagsamtaler i familier og på gaden, mens andre undersøger professionel interaktion. I tabel 1 viser vi et udvalg af eksempler på udvalgte undersøgelsesområder (jf. Due 2017). I nærværende artikel har vi særligt fokus på de *tekniske miljøer*.

TABEL 1: OVERSIGT OVER FÅ UDVALGTE TYPISK STUDEREDE MILJØER OG FÆNOMENER I MULTIMODAL INTERAKTIONSANALYSE

Tekniske miljøer

Interaktion i kontrolcentre (Arminen m.fl. 2014), i Londons undergrund (Heath og Luff 1992), i flycockpit (Nevile 2007), i og omkring kopimaskiner (Suchman 1987), på styrbroen i skibe (Hutchins 1995), i auktionshuse (Heath og Luff 2007) og interaktion medieret via teknologi som fx videokonference (Licoppe 2017; Due m.fl. under udgivelse), mobiltelefoner (McGregor m.fl. 2014), Google Glass (Due 2015) eller robotter (Due under udg.; Krummheuer 2016)

Virksomhedskommunikation

Møde-interaktion (Nielsen 1998, under udgivelse; Hassert 2018; Asmuß og Svennevig 2009; Nielsen m.fl. 2012), workshops (Nielsen 2012, 2013, 2014; Landgrebe og Heinemann 2014; Franco og Nielsen 2018), MU-samtaler (Asmuß 2008), ledelse (Nielsen 2009, u.u.; Larsson og Nielsen 2017), kreativitet (Due 2014, 2016), beslutninger (Stevanovic 2012), identitet (LeBaron m.fl. 2009) eller magt (Lindström og Weatherall 2015).

Institutionelle kontekster

Domstole (Licoppe og Dumoulin 2010) og TV-interviews og -debatter (Nielsen 2001)

Sundhedssektoren

Operationsstuer (Koschmann m.fl. 2011; Mondada 2014b), lægepraksis (Heritage og Maynard 2006; S.B. Nielsen 2018) eller blandt kognitivt syge (Rasmussen m.fl. 2012)

Serviceektoren

Mellem medarbejder og kunde (Llewellyn og Hindmarsh 2013; Llewellyn 2015; Oshima og Streeck 2015; Due og Trærup 2018) og i studievejledning (Mortensen og Hazel 2014)

Klasserumskommunikation

Epistemisk asymmetri (Mehan 1979) og følelsesmæssige udtryk (Cekaite 2012)

Socialiserings- og læringsmiljøer

Konstituering af professionel praksis (C. Goodwin 1993, 1994, 2000b; C. Goodwin og M.H. Goodwin 1996)

Det offentlige rum

Gågader (Broth og Mondada 2013; Haddington m.fl. 2013; Mondada 2009), cykling (McIlvenny 2014), bilkørsel (Haddington og Rauniomaa 2011; Mondada 2012) eller den måde blinde bruger det offentlige rum på (Due og Lange 2018a, 2018b).

Familiesituationer

Omkring spisebordet (Laurier og Wiggins 2011), i opdragelsessituationer (Aronson og Cekaite 2011) eller på legepladser (M. H. Goodwin 1980)

I EMCA-litteraturen har der generelt været en bevægelse fra at undersøge menneskers interaktion alene via talesproget over også at fokusere på, hvordan kroppe indgår i interaktionen gennem gestik, blikretning osv. til et fokus på, hvordan kroppene tillige indgår i fysiske rum og anvender objekter. Den seneste udvikling i EMCA-litteraturen handler om *multisensorialitet*, særligt med fokus på fysisk berøring (Cekaite 2016) og smag-i-interaktion, fx det at smage på oste (Mondada 2018) eller kaffe (Lieberman 2013, kap. 8), men også studier af alternative typer af interaktioner såsom interaktion med dyr (Due og Lange 2018a; Mondémé 2011) vinder frem. Nye typer studier foranlediger os også til at (gen)overveje materialer og objekter (fysiske som virtuelle) som *aktører* og studere disses plads i turtagningssystemet, fx med fokus på at det er bilen (Mortensen og Wagner 2018), der tager ture i trafikens turtagningssystem, eller skateboardet i skaterparken (Ivarsson og Greiffenhagen 2015). At inkludere og ekspandere disse forskelligartede aspekter i multimodal forskning kan ikke blot forbedre vores forståelse af interaktionens grundlæggende organisering og sprogets betydning deri, men kan ligeledes bruges til bedre at forstå dagligdags og professionelle kommunikative praksisser, som er funderet på fx multisensoriske handlinger.

I nærværende artikel fokuserer vi særligt på det, vi i tabel 1 kalder for

tekniske miljøer, dvs. multimodal interaktion, der udføres i en kontekst af teknologi. Vi bidrager således til fagfeltets udvikling ved at analysere, hvordan teknologi som en robot, en iPad og en computer har betydning i social interaktion med særligt fokus på skabelsen af en fælles ansigtsvendt orientering.

2.2 *Transskription i multimodale EMCA-analyser*

EMCA er en abduktiv og empirisk videnskab, hvor alle påstande om den sociale virkelighed skal grundfæstes i data og vises via eksempler på det fænomen, man ønsker at skabe klarhed over. Datagrundlaget for multimodale EMCA-analyser er videooptagelser og transskriptioner af disse. Imens der inden for klassisk CA har været konsensus om at bruge det transskriptionssystem, Gail Jefferson udviklede til at transskribere lydoptagelser af samtaler (Jefferson 1985, 2004), er billedet mere varieret, når det kommer til at transskribere 'multimodalt' (se Nevile 2015 for en grundig gennemgang af forskellige praksisser). Udfordringen består bl.a. i, hvilke typer af information man medtager i sine transskriptioner (Nielsen og Nielsen 2005; Karrebæk 2012). Uanset ens teoretiske ståsted er en transskription af enhver art altid et produkt af en fortolkningsproces (Nielsen 1994; Nielsen og Nielsen 2005; Due 2017). Formålet med en transskription er, at man som analytiker kan identificere mønstre og danne sig overblik over fænomenerens tidlige udvikling. I artiklens to første analyseafsnit anvender vi Lorenza Mondadas system til transskription af videodata (Mondada 2014a), fordi det er effektivt til at synliggøre sekventialiteten og simultaniteten af deltagerens forskellige handlinger. For at vise bredden anvender vi i artiklens tredje analyseafsnit en anden, mere visuel transskriptionspraksis, der lægger sig op ad C. og M.H. Goodwins tradition.

4 **TRE EKSEMPLARISKE ANALYSER AF ANSIGTETS BETYDNING**

Vi vil igennem tre analyseafsnit indføre i og vise spændvidden af, hvordan EMCA-multimodale interaktionsanalyser kan udføres. Det første afsnit handler om interaktion i en kontekst, hvor en robot optræder, det næste om interaktion i åbne kontorlandskaber og det sidste om interaktion via video-mediering. Alle tre eksempler viser overordnet

aspekter af, hvordan mennesker skaber en ansigt-til-ansigt-orientering, når de udfører sociale handlinger og skaber mening sammen i det fysiske rum. Vi har ikke plads til en teoretisk udfoldelse af denne forskningsretning, men helt overordnet er analysen baseret på de indsigter, videoanalyser har frembragt om kroppes placering i fysiske rum og relativt til objekter. Det gælder særligt de første studier af Schefflen (1976) og Kendon (1975) og senere af C. Goodwin (1981) og Streeck (1983). Som Kendon (1975) bl.a. har påvist, er det et grundtræk i menneskelig interaktion, at vi orienterer os mod hinandens ansigter, hvad han har kaldt en Face-formation eller *F-formation* (Kendon 1976). Vi vil nu undersøge dette i tre nye teknologisk medierede cases.

4.1 *At stå ansigt til ansigt med en robot*

Humanoide robotter udvikles hurtigt i disse år, og vi vil formentlig begynde at se flere af dem implementeret i serviceindustrien, på museer, i butikker og i serviceskranker. En af disse robotter er Pepper, der kan tale, genkende ansigter og i princippet aflæse basale menneskelige følelser.¹ Vi vil i det følgende præsentere en EMCA-multimodal analyse af interaktion med Pepper. Data blev indsamlet i samarbejde med Teknologisk Instituts kursusafdeling, der anvender en Pepper-robot som 'servicemedarbejder'. Her kan kursister spørge robotten om vej, tidspunkter, program og anden basal information. Data blev indsamlet via en semiekperimentel metode, hvor Pepper blev placeret i et afgrænset område. Det er sjældent, at EMCA anvendes i eksperimentelle situationer, da målet er at afdække orden i naturligt forekommende interaktion. Men EMCA kan også bruges til at afdække en interaktionel-eksperimentel orden, når blot man er bevidst om, at det er den type orden, der afdækkes, og at det således har konsekvenser for, hvilken type indsigter analysen frembringer.

I forsøget blev forbipasserende kursister spurgt af forskerne, om de ville interagere med Pepper. De underskrev i den forbindelse informeret samtykke. Fire kameraer filmede interaktionen fra hver sit hjørne. Kursisterne blev ikke instrueret i at gøre noget bestemt, blot interagere frit med robotten. Alle handlinger er naturligt forekommende givet

1 <https://www.softbankrobotics.com/emea/en/pepper>.

den semiekperimentelle opstilling. Analysen viser, hvordan EMCA er et stærkt metodisk redskab til at afdække strukturer og orden. Vi analyserer to eksempler transskriberet ved hjælp af Mondadas (2014a) konventioner.

4.1.1 *Analyse af robot-interaktioner: Humor, F-formation og inddragelse af 3. part.* Selvom udviklingen af humanoide robotter går stærkt, er der lang vej endnu, før disse teknologier kan indgå naturligt i interaktion. Det kommer bl.a. til udtryk i det følgende eksempel, hvor kursisten spørger, om Pepper vil minde ham om, at han skal gå om 10 minutter. Pepper afkoder det som, at kursisten skal gå nu, og siger farvel ("bye bye"). Som note kan det bemærkes, at deltagerne skal tale engelsk med robotten, da det er det eneste sprog, den forstår.

Transkriptionsnøgle

Par 1: Deltager 1. Mand taler med Pepper. + markerer Par1-kropshandlinger.
 Par 2: Deltager 2. Kvinde i sort jakke. % markerer Par2-kropshandlinger.
 Par 3: Deltager 3. Kvinde i grå trøje.
 PEP: Robotten Pepper. Δ markerer Peppers kropshandlinger.
 RES: Forskeren. I baggrunden til venstre i mørkt tøj.

EKSEMPEL 1: BYE BYE

1 PAR1 **can you remind me in ten minutesΔ that I have to (.) go↑**
 pep >>sænker arm-----Δ
 2 PEP **((beeping)) bye Δ↑bye #((beeping))Δ**
 pep Δhæver arm-----Δ,,,,,,,,,,,,,,,,,--->
 fig #fig1.1,2,2

FIG1.1

FIG1.2

FIG1.3

FIG1.4

```

3 PAR1 +hh%[hhh.#+%ha#haha]
4 RES      [hahahaha]
5 PAR3      [hahahaha]
6 PAR2      [hahahaha]
  par1  +læner sig baglæns----->
  par1      +kigger til venstre--->
  par2  %kigger t.h.%
  pep  Δ,,,,,,,,,,,,,sænker arm,,,,,,,,, Δ
  fig      #fig1.3 #fig1.4

```

Kursisten (participant1 = par1) har placeret sig over for Pepper i tæt kropslig afstand i en ansigt-til-ansigt-formation, F-formation (Kendon 1976) (fig. 1-2). Disse formationer er normale i menneskelig interaktion. Der er intet menneskeligt i Pepper, men kursisten behandler robotten gennem sin kropslige orientering på samme måde, som hvis det var et menneske, han søgte at have kontakt med. Kropslig interaktion er blevet diskuteret som en ansigts-relation i mange år, og den tillægges i filosofien stor betydning for det at være menneske (Levinas 1969; Merleau-Ponty 2002). Det er derfor interessant, at den samme kropslige og rumlige organisering søges i forbindelse med en robot. Det hænger formentlig sammen med robotens menneskelignende design, herunder særligt dens hovedform, bevægende 'øjne' og mulighed for at bevæge hovedet for at fastholde 'øjenkontakt'. Tidligere studier har også vist, at robotter påkalder sig mere positiv opmærksomhed, desto mere de minder om mennesker – indtil et vist punkt kaldet for *uncanny valley* (Mori m.fl. 2012), hvor robotten bliver for naturtro og opfattes som uhyggelig.

Imidlertid er der også noget i interaktionen, der viser, at samtalen langtfra er genkendelig som normal interaktion. Kursisten producerer i linje 1 en anmodning i form af et spørgsmål. En sådan handling er førstepardel i et nærhedspar, som skaber konditionel relevans for, at den anden deltager, dvs. Pepper, producerer en passende andenpardel i næste tur. Hvis vi kigger nærmere på den sproglige del af interaktionen, ser vi, at kursisten formulerer sin anmodning med et interrogativt format orienteret mod modtagerens evne til at gøre noget ('can you', l. 1, jf. Fox og Heinemann 2016); i dette tilfælde om Pepper er i stand til

at ”remind me in ten minutes that I have to go” (l. 1). En relevant andenpærdel til et sådant spørgsmål kunne for eksempel være en positiv/bekræftende respons, ”ja, det kan jeg godt”, eller en negativ/afkræftende, ”nej, det kan jeg ikke”. Pepper designer dog hverken sin tur med en positiv/bekræftende eller negativ/afkræftende respons, men svarer i stedet ”bye bye” (l. 2). Pepper er forprogrammeret med en række sproglige handlinger, men har også – ligesom fx Apples Siri – en evne til selv at forstå og producere naturligt sprog (NLP).² Tilsyneladende reagerer Pepper dog ikke på den spørgende del af kursistens ytring, da robotens svar alene er relateret til den sidste del af turen, ”I have to go”. Denne del fortolker Pepper som en farvel-hilsen, der derfor projicerer en tilsvarende typekonform (Raymond 2003) farvel-hilsen. Et sådant nærhedspar bruges normalt til at lukke samtaler (Sacks og Schegloff 1973).

Men timing er essentielt, både hvad angår verbalsproglige handlinger og kropslige handlinger (Mondada 2014c). Og lige præcis i dette sekventielle miljø er Peppers respons ’mærkbart malplaceret’ (Schegloff 2007). Det kan lidt sammenlignes med manden i træet fra folkeeventyret ’Goddag mand, økseskaft’. I den historie sidder en døv mand i et træ og hugger grene af til et økseskaft, han ønsker sig, da han ser to mænd nærme sig. Da han ikke vil lade dem ane sit handicap, forsøger han forlods at gætte, hvad de vil sige, så han kan planlægge et svar. Han gætter, at de vil begynde med at spørge, hvad han laver. Derfor planlægger han svaret ’økseskaft’. Han forudser imidlertid ikke, at de indleder samtalen med at sige ”Goddag, mand!”, og når han så svarer med det ikke typekonforme ”økseskaft!”, går det helt galt, og de to fremmede anser ham for dum. Det folkeeventyr handler i virkeligheden om samtalers sekventialitet og de procedurale konsekvenser af ikke-typekonforme responser i nærhedspar. Programmeringen af Pepper har ligeledes måtte planlægges ud fra et gæt af, hvad folk vil sige. Og det bliver et problem, når folk fx producerer flere betydningsenheder i samme taletur.

Selvom Peppers farvel-handling programmeringsmæssigt er meget tæt på at være korrekt, fordi den opfanger meningen i noget af ytrin-

2 NLP= Natural Language Processing.

gen, er den pragmatisk mislykket. Det overordnede turjob (Sacks m.fl. 1974) misforstås, selvom selve turafslutningen som afgrænset turkonstruktionsenhed forstås perfekt. Hvor deltageren forsøger at rekruttere (Drew og Kendrick 2018) Pepper til at hjælpe sig med en opgave (hukse tiden), afslutter Pepper deres interaktion ved at sige farvel.

Selvom Pepper er designet til at have menneskelige træk, er den ud fra ovenstående analyse ikke en naturlig samtalepartner i det normale turtagningsmaskineri. Det er synligt i den måde, deltagerne responderer på. Både kursisten og alle andre omkring begynder at grine. Hvorfor griner de (l. 3-6)? Hvorfor orienterer kursisten sig så tydeligt ud mod de øvrige (menneskelige) deltagere, når han er i en fokuseret samtale med Pepper (fig. 4-3)? Formentlig fordi Pepper er en robot. Igennem deres kropslige handlinger viser deltagerne, at de ikke anerkender Pepper som en ligeværdig samtalepartner. De forsøger ikke at beskytte Peppers 'ansigt' (*facework*, (Goffman 1955)) men griner ad Peppers malplacerede ytring og søger intersubjektiv respons fra andre end Pepper. I stedet for at orientere sig imod Pepper og spørge ind til dens ytring eller indlede reparatur og forklare, at han ikke skulle afsted lige nu, drejer kursisten sig mod de andre deltagere uden for F-formationen og søger deres menneskelige ansigter.

Kursistens interaktion med Pepper er således konstitueret som multimodale handlinger i et semiotisk rigt miljø (C. Goodwin 2000a), hvor kursisten både anvender verbale handlinger, kropslig orientering, hovedbevægelser, blikretning og kropslig drejning af overkroppen til at skabe mening i situationen. Disse forskellige modaliteter skaber en sammenhængende betydning, hvor kursisten viser sig ikke at være orienteret mod Pepper, men mod de øvrige (latente) deltagere. Kursisten forsøger at konstruere dem som deltagere ved hjælp af sin responsmobiliserende hoveddrejning. Dette er et regulært mønster i data, og det viser sig således som en strukturel orden. Lad os kort kigge på et eksempel mere, hvor en deltager vil give Pepper 'knuckles'.

Transskriptionsnøgle	
Par 1: Deltager 1. Kvinde taler med Pepper.	+ markerer Par1 handlinger.
Par 2: Deltager 2. Kvinde ved bord.	
PEP: Robotten Pepper.	Δ markerer Peppers handlinger.

EKSEMPEL 2: KNUCKLES

1 PEP Δ +[knuckles]# (0.8) Δ (0.5)+(0.7)+(0.6). +
 Pep Δ former knytnæve ----- Δ
 par1 +giver pep knuckles-----+
 par1 +retter sig op+
 fig #fig2.1,2.2

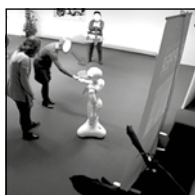

FIG2.1

FIG2.2

FIG2.3

FIG2.4

2 PEP $\Delta\Delta$ monty +#[monty ++monty *ma $\Delta\Delta$ +³
 pep Δ hæver h. arm----- Δ
 pep Δ åbner og lukker h. hånd----- Δ
 par1 +kigger på par2+
 par1 +kigger på pep+
 fig #fig2.3,2.4
 3 PAR1 [haha ☺oka::++:::y☺]
 4 PAR2 [hahahahahahaha]

Før denne situation har kursisten spurgt Pepper, om den kan give knuckles, hvilket er en forprogrammeret handling.⁴ I linje 1 responderer Pepper verbalt ved at sige ”knuckles” og samtidig udføre den maskinelle handling, der imiterer den kropslige handling: løfte ’armen’ og ’hånden’ i en ’knuckles-bevægelse’. Læg mærke til den kropslige organisering, som kursisten indgår i. Hun indtager en position i F-formationen og forstærker den ved at bøje sig ned mod Pepper, både idet hun rækker hånden frem, og når hun fastholder blikretning og ’øjeblikkontakt’. Denne kropslige orientering minder slående om foku-

3 Dette er en intertekstuel reference i Peppers ytring, hvor knuckle-handlingen og den verbale opfølgning imiterer en scene fra børnefilmen Big Hero 6.

4 Knuckles er en slags måde at give ’highfive’ på, hvor knytnæver møder hinanden i stedet for en flad hånd.

seret interaktion med børn (Kidwell 2013). Her, som i det foregående eksempel, responderer deltagerne med latter. Denne gang dog ikke, fordi handlingen er malplaceret, men formentlig fordi det er sjovt, at Pepper har en så tydelig menneskelig kropslig handling, der er uformel. Det er vanskeligt at vurdere præcist ud fra konteksten, *hvad* deltagerne finder sjovt, men vi kan se, *at* de gør det, og *hvornår* de gør det. Og heraf kan vi gætte kvalificeret. Læg også mærke til, hvordan kursisten igen inkluderer en anden deltager i sin reaktion: Idet Pepper påbegynder knuckle-bevægelsen, kigger kursisten (par1) tydeligt ud mod den anden deltager (par2), og de griner i fællesskab. Med denne fælles respons orienterer de to deltagere sig også mod det faktum, at de indgår i en situation, der ikke er den, de anser for vigtigst prioriteret af dem selv. Pepper bliver igen, som i det forrige eksempel, midt i en social interaktion gjort til en tredjeperson og udenforstående, som man i fællesskab morer sig over. Han fungerer som en rekvisit for andres selviscenesættelse og ad hoc fællesskab. Det viser først deres øjenkontakt, dernæst fælles latter. Man kunne hævde, at Pepper først er færdigudviklet, den dag det er et interaktionelt lige så vigtigt projekt for et menneske at få et anerkendende nik fra Pepper som en medlatter fra et andet menneske.

Disse to korte analyser giver et kig ind i menneske-robot-interaktion anno 2018. Feltet Human-Robot-Interaktion (HRI) er hastigt voksende, men har primært fokus på tekniske muligheder eller afgrænsede modaliteter og deres design og produktion, såsom hvordan en 'knuckle-bevægelse' skal udføres rent teknisk. Hvor robotten har begrænsede interaktionsmuligheder, skaber mennesker normalt mening ud fra situationen i sin helhed med alle dens semiotiske lag af tegn og betydninger. I eksemplerne var det tydeligt, hvordan robotten indgår i en F-formation, men at den alligevel ikke anerkendes som en ligeværdig partner, idet deltagerne orienterer sig mod publikum for at mobilisere relevant respons. På den måde viser eksemplet både, at mennesker orienterer sig mod robotten's 'ansigt', som de ville orientere sig mod menneskelige samtaledeltagere, men også at de samtidig søger menneskelig respons, når robotten fx producerer malplacerede ytringer ("bye bye") eller uforudsigelige handlinger (knuckles). Den EMCA-multimodale interaktionsanalyse baseret på videoetnografisk materiale kan dermed

afdække detaljer i menneskers interaktioner med robotter, der involverer et samspil med verbale ytringer og kropslige handlinger i materielle omgivelser.

4.2 At skabe en ansigt-til-ansigt situation når objekter er i vejen

I det næste eksempel vil vi se på interaktion i åbne kontorlandskaber. Formålet med denne type arbejdsmiljø er ofte, at den synlige, fælles tilstedeværelse skal facilitere ikke-planlagte samtaler, så medarbejdere nemt kan skifte fra individuelt arbejde til samarbejde og vidensdeling. Kun få studier har dog belyst, hvordan disse ikke-planlagte samtaler påbegyndes og udfoldes i åbne kontorlandskaber. Her kan en EMCA-multimodal interaktionsanalyse bl.a. bidrage med en detaljeret forståelse af, hvordan medarbejdere søger og opnår øjenkontakt i åbne rum. Fælles for EMCA-arbejdspladsstudier som fx Salvadori (2016) og Tuncer (2018) er, at de hver især har belyst, hvordan medarbejdere kropsligt forholder sig til særlige aspekter ved deres omgivelser og inddrager udvalgte objekter og teknologier som ressourcer under deres indbyrdes interaktion.

4.2.1 Analyse af kollega-interaktion i åbent kontorlandskab. Data er fra et åbent kontor i en dansk virksomhed, hvor medarbejderne sidder sammen i afdelinger ved grupper af skriveborde. Under dataindsamlingen blev tre kameraer placeret på gangområdet, så skrivebordene kunne filmes fra flere vinkler. Det analyserede eksempel er nogle timer inde i en optagelse, hvor en samtale bliver åbnet mellem to kolleger, Melvin (MLV) og Isak (ISK), der sidder på hver deres side af en gruppe skriveborde. I eksemplet søger Melvin at omgå både sine egne og Isaks computerskærme for at opnå et gensidigt blik under deres samtale. Vi ser således, hvordan omgivelserne i et åbent kontor ganske paradoksalt sætter begrænsninger for deltagernes indbyrdes synlighed og besværliggør deres mulighed for at være involveret i flere samtidige aktiviteter, såsom individuelt arbejde og samtale.

Transkriptionsnøgle

MLV: Melvin	+ markerer MLV's kropslige handlinger.
	*markerer MLV's blik.
ISK: Isak	▲ markerer ISK's kropslige handlinger.
	■ markerer ISK's blik.

EKSEMPEL 3: VIDEREFAKTURERINGER

- 1 ***(.)+(.)# +(.)▲(.)**
mlv *kigger mod ISK-->
mlv +vinker+
isk ▲ fjerner høretelefon-->
fig #fig. 3.1
- 2 ISK **°ja°*▲**
mlv -->*
isk -->▲

FIG. 3.1

- 3 MLV **smesk har du: øhm (.) hvis du har nogen**
4 **videre*faktureringer*# fra for eksempel**
mlv *kigger mod ISK*
fig #fig3.2
- 5 ***<morakka> fra:***
mlv *kigger mod ISK*
- 6 **(.) et af selskaberne for**
7 ***eksempel kantina**
mlv *kigger mod ISK-->

FIG. 3.2

8 (.)
 9 ISK ■[°hmm°]■*
 isk ■kigger mod MLV■
 mlv -->*

10 MLV [den slag]s invoicing (.) ø:hm så send
 11 det endelig *til Linda (.)
 mlv *kigger mod ISK-->>

12 +(.) for hun+#
 mlv +strækker overkrop+
 fig #fig3.3

13 +går i gang med dem med virksomhederne
 mlv +rejser sig op-->

14 me:d a:t+ øh■# (.)invoice
 mlv -->+
 isk ■kigger mod MLV->>
 fig #fig. 3.4

15 ø::h

FIG. 3.3

FIG. 3.4

Eksemplet begynder med, at Melvin orienterer sig mod Isak, der sidder over for ham med høretelefoner i ørene og sit blik rettet mod sine to skærme. Ved at vippe sit hoved opad med blikket rettet mod sine to skærme. Ved at vippe sit hoved opad med blikket rettet mod sine to skærme og samtidig løfte sin venstre arm (fig. 3.1), anvender Melvin forskellige

responsmobiliserende handlinger (Drew og Kendrick 2018) for at få Isaks opmærksomhed. Her er Melvins vink den primære ressource til at få opmærksomhed.

At Melvin alene producerer en synlig kropssproglig handling, i stedet for en verbalsproglig, viser, at han orienterer sig mod, at Isak har høretelefoner på. Høretelefoner ses ofte anvendt i åbne kontorlandskaber til at lukke støj ude, og selve brugen af objektet har også en kommunikativ karakter, da man kan vise over for andre, at man er utilgængelig for verbalsproglige henvendelser. Idet Melvin løfter sin arm, kan vi se, at han yderligere orienterer sig specifikt mod dimensionerne på Isaks to skærme, hvor Melvin placerer sin håndflade lige over dem, så den kan blive set. Han formår at mobilisere Isaks opmærksomhed, idet Isak responderer med minimalresponsen ”ja” (l. 2), der fungerer som en fortsættelsesmarkør (*continuer*, jf. Schegloff 1982). Gennem denne ytring signalerer Isak, at han forstår Melvins vinkebevægelse som en kropslig kalden (*summons*), ligesom han sprogligt tilkendegiver, at Melvin nu kan initiere en ny sekvens (Schegloff 1988). Sideløbende med denne sproglige handling fjerner Isak sin ene høretelefon, som synligt indikerer, at han nu er tilgængelig for samtale. I næste tur ser vi, at Melvin behandler Isaks ”ja” som en fortsættelsesmarkør, men han orienterer sig også imod Isaks igangværende flytning af den ene høretelefon, da han først initierer sin næste tur, efter den er taget ud (l. 3). Så selv om den indledende metode til at rette henvendelse på var kropssproglig, så er det at kunne åbne og deltage i en verbalsproglig interaktion interessant nok selve målet med denne kropslige åbning. Formentlig fordi den verbalsproglige modalitet trods alt indeholder et vokabular, som gør den nødvendige problemløsning mest effektiv.

Mens Melvin sidder foran sine computerskærme og taler til Isak, kan vi se, at han udviser en interesse for at etablere et gensidigt blik med Isak ved at kigge over hans skærme (fig. 3.2). Ved at kigge over Isaks skærme kan Melvin bibeholde sin overkrop justeret med sit skrivebord og sine egne skærme foran sig, og han kan derved fastholde sit individuelle arbejde som den aktivitet, han primært er involveret i, mens samtalen med Isak er sekundær (Goffman 1963). Nu kunne samtalen mellem Melvin og Isak i praksis forløbe siddende, men der opstår problemer, fordi Isak ikke aktivt viser, at han er modtager (C. Goodwin

1981) – ved fx at gengælde Melvins blik – udover ganske kortvarigt (l. 9). At Isak kortvarigt kigger over mod Melvin viser, at størrelsen på Isaks skærme ikke er eneste årsag til, at han ikke orienterer sit blik mod Melvin. Melvin strækker sin krop yderligere for at kigge over Isaks skærme, men han får ikke visuel respons (fig. 3.3). Isak udviser kun minimal respons og vi observerer nu, at Melvin rejser sig (fig. 3.4). Ligesom med håndfladen over skærmene placerer Melvin nu hele sin overkrop over Isaks skærme ved at rejse sig fra sin stol og derved fuldstændig frigøre sig fra sit individuelle arbejde. For at opnå visuel adgang til Isaks ansigt og et gensidigt blik med Isak skaber Melvin en ændring i den kontekstuelle konfiguration (C. Goodwin 2007), idet han rejser sig og flytter fokus fra skærmene til samtalen.

En del af ideen bag åbne kontorlandskaber er, at medarbejdere kan føre ikke-planlagte samtaler uden for mange forhindringer. Men som analysen viser, er det ikke altid lige let at etablere øjenkontakt, når medarbejderne sidder overfor hinanden bag hver deres computerskærme. Den kropslige praksis for at skabe øjenkontakt afhænger ikke kun af medarbejdernes placering i rummet, men også af de særegne materielle kendetegn ved deres skriveborde. Vi ser således, hvordan en hverdagsmaterialitet som fx høretelefoner er en mulig ressource for at kommunikere 'auditivt ukontaktbar', og at en deltager, der vil i kontakt, derfor må anvende responsmobiliserende handlinger igennem andre modaliteter, som fx at skabe en kropslig bevægelse (vinke) eller gøre sig stor i landskabet. Der kan selvfølgelig være mange andre grunde til, at der ikke opstår kontakt i starten, men høretelefonerne er én mulighed. Vi ser også, hvordan computerskærme kan sætte begrænsninger for etableringen af øjenkontakt, hvor den ene medarbejder som konsekvens må frigøre sig fra sit individuelle arbejde. Det viser os, hvordan en kropslig praksis i form af at vippe hovedet opad for at opnå øjenkontakt ikke er tilstrækkelig, når der er mangel på kropsligt engagement hos den anden deltager. I eksemplet fører det til en ændring i den kontekstuelle konfiguration i bestræbelsen på at etablere kontakt og sikre modtagerskab (*securing reciprocity*, C. Goodwin 1979; Ford og Stickle 2012). I dette tilfælde gjorde kombinationen af to skærme det heller ikke muligt for medarbejderne at lave en kropsvridning (*body torque*, Schegloff 1998), hvorved de kunne have bibeholdt deres individuel-

le arbejde som deres primære aktivitet. Den praksis, hvormed medarbejdere i åbne kontorlandskaber søger og skaber gensidige blikke, er dermed nøje relateret til de rådighedsmuligheder (*affordances*, Gibson 1979), som omgivelserne tilbyder. En EMCA-multimodal interaktionsanalyse kan dermed belyse, hvordan interaktion i kontorlandskaber udfolder sig i praksis, og vise, at det ikke nødvendigvis følger arkitekternes plan. Åbne kontorlandskaber fordrer fx ikke i alle tilfælde en verbalsproglig kommunikation, men som analysen viser, anvender deltagerne andre modaliteter for at tiltrække sig den andens kropslige og ikke mindst ansigtsbaserede opmærksomhed. Det er interessant, at hvis der i et åbent kontorlandskab er normer om ikke at tale for højt og ikke larme, og at folk anvender fx høretelefoner for at reducere støj men måske også for at kommunikere ”ukontaktbarhed”, så skruer deltagerne til gengæld op for andre modaliteter for at opnå fælles fokus og indlede en interaktion. Målorienteringen trumfer, og eksemplet demonstrerer, at mennesker reflektivt manøvrerer multimodalt for at opnå, hvad de vil.

4.3. At mødes ansigt til ansigt gennem video

I denne sidste analyse vil vi vise et eksempel på deltageres samkonstruktion af identitet og relation i en online videobaseret bostøttesamtale mellem en psykisk sårbar borger og en bostøttemedarbejder. Til forskel fra ansigt-til-ansigt-samtaler er det særlige ved videomedierede samtaler, at deltagerne ofte ikke *kan* fastholde øjenkontakt, som vi kender det fra fysiske samtaler, og ikke har adgang til samme materielle virkelighed, hvorfor man i nogle situationer kan se deltagerens særlige bestræbelser på ikke at fremstå fraværende eller uengageret over for modparten (Nielsen under udgivelse) eller på at skabe nærhed mellem parter på forskellige lokationer (Nielsen og Nielsen 2018). Videosamtaler mellem borgere og sundhedsprofessionelle bliver i stigende grad anvendt, og fra politisk side peges på telemedicin som et vigtigt redskab til løsning af pleje-, behandlings- og omsorgsopgaver, ikke mindst med henblik på økonomiske gevinster. Oplagte modargumenter mod anvendelsen af videomøder specielt i sundhedssektoren handler om fremmedgjorthed og risiko for fejlbehandling. Det er derfor relevant at undersøge, hvordan borgere og professionelle multimodalt, kropsligt

og verbalt samskaber deres indbyrdes relationer. Vi vil i den følgende analyse vise, hvordan deltagerne kropsligt og verbalt skaber modtagerorientering ved at udvise imødekommenhed.

4.3.1 Eksempel fra en online bostøttesamtale. Det følgende eksempel er fra en online samtale mellem en borger og en bostøttemedarbejder på et socialpsykiatrisk værested. De to deltagere har kendt hinanden i mange år. Dette er det første online møde mellem de to. Bostøttemedarbejderen (B) har ringet op fra sin iPad og sidder i et mødelokale på sit arbejdssted med sin iPad foran sig på et bord. Borgeren (A) står op hjemme i sit eget køkken og har en iPad på et bord. Videooptagelsen vises her fra B's side. Vi zoomer ind på samtalens begyndelse, hvor vi kan se, at begge parter verbalt, kropsligt og mimisk konstruerer sig som imødekommende og fleksible i den online aktivitet, de begge deltager i.

EKSEMPEL 4: JEG KAN KUN SE DIN OVERKROP

1 A: ja hej jes↑sie: ↑

FIGUR 4.1
A'S KROP OG ANSIGT
ER VENDT MOD
SKÆRMEN.

FIGUR 4.2
A TRÆDER TILBAGE
SÅ HENDES ANSIGT
ER SYNLIGT FOR B,
OG SMILER.

2 B: .h hej car↑rie:↘

FIGUR 4.3
B SMILER NED
TIL SKÆRMEN.

3

(0.5)

FIGUR 4.4
B KIGGER SMILENDE
NED I SKÆRMEN.
KROP I RET VINKEL
TIL BORDET.

FIGUR 4.5
B RYKKER KROPPEN
TILBAGE OG FAST-
HOLDER SIT SMIL.

4 B: ka du [se-]

FIGUR 4.6
B RYKKER KROPPEN
LIDT FREM OG KIG-
GER I SKÆRMEN.

5 A: [nåeh]

6 (0.2)

7 B: ka du ↑se mig↘

FIGUR 4.7
B LÆNER SIG LÆN-
GERE FREM MOD
SKÆRMEN. BLIK
FASTHOLDES.

8 (0.5)

((B flytter sin krop en anelse, blik fastholdes))

((A bevæger venstre arm i retning mod kamera))

9 A: ja=jæ jeg ka sagtens se dig

FIGUR 4.8
A ER DELVIS I
B'S SYNSFELT.

FIGUR 4.9
A BEVÆGER SIG HEN
MOD KAMERA.

FIGUR 4.10
B FASTHOLDER
BLIK OG KROP OG
SMILER.

10 (.)

11 B: nåch↑ det var dejligt

FIGUR 4.11
A FASTHOLDER
KROP TÆT PÅ
KAMERA.

FIGUR 4.12
B FASTHOLDER BLIK
OG KROP.

12 B: jeg ka- jeg ka kun se din overkrop

FIGUR 4.13
B FASTHOLDER BLIK
OG KROP.

FIGUR 4.14
A FASTHOLDER BLIK
OG KROP.

13 (0.2)

((Både A og B fastholder blik og krop))

14 A: men det fordi jeg står å vasker op

FIGUR 4.15A
A TAGER SKRIDT BAGLÆNS

4.15B

4.15C

((Mens A bevæger sig baglæns, fastholder B blik og krop))

15 A:

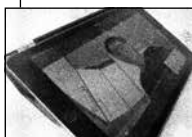
FIGUR 4.16
A POSITIONERER SIN
KROP FORAN KAME-
RAET.

((B fastholder stadig blik og krop))

16 B: nåh ↑ ja så ↑ nu ka jeg se dig Carrie ∇

FIGUR 4.17
A FASTHOLDER
SIN POSITION

FIGUR 4.18
A FASTHOLDER SIN
POSITION

FIGUR 4.19
A DREJER KROP MOD
KØKKENVASK

FIGUR 4.20
A FJERNER HÆNDER
FRA
IPAD

FIGUR 4.21
A FOLDER HÆNDER
PÅ KANTEN AF
BORDET

FIGUR 4.22
AS HÆNDER ER
UNDER BORDET

18 (0.2)

I linje 1 til 3 ses en hilsesekvens. Borgeren er netop blevet synlig på medarbejderens skærm. Simultant med, at A verbalt hilser med ”hej jes↑sie:↑), er hendes krop og ansigt vendt mod skærmen (figur 4.1), og idet hun afslutter sin taletur, træder hun tilbage, så hendes ansigt er fuldt synligt på skærmen (figur 4.2), og hun smiler ind i skærmen. A’s samtidige brug af tale, krop og mimik demonstrerer en tydelig orientering fra hendes side om, at hun vil være visuelt tilgængelig for B under deres samtale. Deres sproglige handling orienteres mod som ukomplet, indtil den indbyrdes visuelle adgang er etableret. Måden, hvorpå A ytrer Jessies (jes↑sie:↑) navn som en kalden (*summons*) med lokalt stigende intonation og lydforlængelse, demonstrerer muligvis modtageridentifikation. B responderer på A’s hilsen med samme prosodiske markører som A, og ved afslutningen af sin verbale hilsen (linje 2) smiler B ned mod skærmen (figur 4.3). Både kropsligt og verbalt gør parterne sig umage for at vise gensidig genkendelse og anerkendelse som samtalepartnere.

I den efterfølgende pause (linje 3) kan vi se, at B går fra en opret kropssposition (figur 4.4) til at flytte kroppen lidt tilbage (figur 4.5), mens såvel hendes blikretning som smil fastholdes. Her kommer første indikation af, at B ikke er sikker på, om A rent faktisk kan se hende, og dette verbaliseres som et begyndende spørgsmål i linje 4 (”ka du se-”). Spørgsmålet færdiggøres ikke i første omgang, da A kommer ind i overlap efter ”du” (linje 5). Efter en kort pause laver B en reparatur, hvor hun gentager og færdiggør den spørgende sætning (”ka du ↑se mig↘”, l. 7).

Allerede i linje 4 rykkede B kroppen frem mod skærmen, og den kropslige orientering forstærkes nu i linje 7, hvor hun læner kroppen yderligere en anelse frem mod skærmen (figur 4.7). B demonstrerer ved sin samtidige brug af verbale, mimiske og kropslige ressourcer en sensitivitet i forhold til det faktum, at de kommunikerer over et videoformat: At smil og blik fastholdes i pausen i linje 8, men kroppen flyttes, signalerer, at B behandler de to første modaliteter som uproblematisk i deres interaktion: Det er den gensidige visuelle adgang til det kropslige, der aktivt arbejdes med (jf. Nielsen under udgivelse).

I linje 9 svarer A på B’s spørgsmål med en positiv responsartikel, ”ja=ja jeg ka sagtens se dig”, og inden A færdiggør sin taletur, fastlåser

B sin kropslige position (se figur 4.10). A derimod er i bevægelse og kun delvist synlig for kameraet (figur 4.8 og 4.10). Men som B's taleur begynder i linje 11, fastlåser A sin kropslige position (figur 4.11). B tilkendegiver sin positive holdning til, at A kan se hende. Nu er den visuelle adgang til hende sikret: A kan se B. Hermed ser vi som analytikere også, hvordan dét at have visuel adgang til specielt ansigtet er essentielt for deltagerne. Umiddelbart herefter ytrer B, at hun 'kun' kan se A's overkrop og orienterer sig dermed mod ansigtet – eller manglen på visuel adgang til samme (linje 12). I de følgende linjer gør såvel B som A en del interaktionelt arbejde for at sikre, at B får fuld visuel adgang til A (linje 13-15). Først 'fastholder de hinandens blik', derefter forklarer A, at problemet skyldes, at hun står og vasker op.

A flytter sig efterfølgende rundt, indtil hun mener, at B kan se både hendes krop og hendes ansigt, hvilket A markerer verbalt i linje 15. I linje 16 bekræfter B, at hun nu kan se A, men det, der udløser B's "se dig", er netop visuel adgang, ikke kun til kroppen, men til ansigtet. Brugen af pronominet 'dig' er dermed koblet på, at hun kan se den andens ansigt – den andens krop har hele tiden været synlig. At deres bestræbelser på at sikre gensidig visuel adgang til hinandens ansigt nu er slut, ses kropsligt hos A i figur 4.21, hvor hun drejer sin krop mod køkkenvasken. Det markeres yderligere nonverbalt af B (se figur 4.20-22), idet hun fjerner begge hænder fra sin iPad og lægger dem i skødet (B's hænder har siden samtalebegyndelsen konstant været i kontakt med hendes iPad). De har nu forhandlet sig frem til en for begge acceptabel grad af visuel adgang, og de kan komme videre med det, de skal, nemlig afholde en videomedieret bostøttesamtale.

Fra bostøtteeksemplet kan vi se, at brugen af mobile enheder bidrager til at give deltagerne visuel adgang til hinanden, og de forhindringer, som fx kameravinkler udgør for at opnå fuld visuel adgang til den andens ansigt, tager begge ansvar for at løse for at skabe en 'normal' talende-hoveder-konfiguration (*talking heads* (Licoppe og Morel 2012)). Af hilsesekvensens tydelige prosodiske markører ser vi, at deltagerne orienterer sig mod, at det auditive først og fremmest skal være på plads. Den verbalsproglige modalitet anvendes til at få den visuelle modalitet på plads. Dernæst orienterer de sig multimodalt mod det faktum, at de kommunikerer over et videoforformat, og at gensidig visuel adgang skal

være etableret, før selve mødet kan begynde. Det, at videomødet tilbyder visuel adgang, modsat fx en telefonsamtale, bliver til et afgørende rationale, der skal forhandles på plads, inden samtalen kan påbegyndes i forhold til dens formål. Denne rækkefølge kan dog også afspejle, at det er første gang i en lang relation, at mødet foregår via video.

Eksemplet viser også, at fordi der er tale om videomediering og dermed lokationer med to separate semiotiske økologier (C. Goodwin 2000), der skal bringes sammen til én ved hjælp af teknologi, er rammen for mødet til forhandling. Fordi borgeren kan deltage i mødet online fra eget hjem, kan hun vælge at befinde sig i sit køkken og vaske op samtidig med mødet. Det giver en anden relation og nogle andre lokale identiteter, end hvis de to sad over for hinanden på B's kontor.

4.4. Den andens ansigt: Indsigter fra de tre analyser

Analyseafsnittene har bidraget med indsigter i tre meget forskellige interaktionssituationer og vist, hvordan mennesker orienterer sig mod at etablere en ansigts-relation i en kontekst, hvor deltagerne også anvender objekter i materielle miljøer. Samtidig har analyserne også bidraget med ny viden om de specifikke multimodale ressourcer, som bliver anvendt i de studerede situationer. Vores formål har været tosidigt:

For det første at introducere generelt til EMCA-multimodale interaktionsanalyser og den type video-baseret data og transskriptioner, som typisk anvendes i denne tradition, samt den type analysepraksis, man kan anvende på det empiriske materiale. Analyserne eksemplificerede således principperne om kun at fokusere på 1) det, der er synligt og orienterbart for deltagerne selv, 2) handlingerne, som de skabes og responderes på i en sekventiel organisering, og 3) den semiotiske økologi, hvor forskellige modaliteter samtidig, simultant, anvendes som ressourcer af deltagerne til at skabe betydning.

For det andet har formålet også været at bidrage med nye indsigter om et grundvidenskabeligt forskningsemne; nemlig menneskers orientering mod hinandens kroppe og ansigter. I det første analyseafsnit så vi, hvordan deltagere orienterer sig i en F-formation med robotten, som var det et menneske, men også søger respons fra andre nærtstående mennesker, når den ellers primære interaktion med robotten resulterer i noget grinagtigt. Vi diskuterede samtidig robotten som en ny

type aktør i interaktionen, der fejler ved ikke at være præcist tilpasset taleurssystemet. For mens robotten reagerede på dele af deltagerens ytring, evnede den ikke at forholde sig meningsfuldt til handlingen i sin helhed og derved bistå deltageren i at huske hans tidsplan. Det andet analyseafsnit viste, hvordan en sproglig besvarelse af en kropslig kalden i et åbent kontorlandskab ikke per automatik resulterer i, at begge deltagere omgår deres computerskærme for at orientere deres kroppe og ansigter mod hinanden. Selvom den sproglige fortsættelsesmarkør signalerer, at modtageren mobiliserer sin opmærksomhed over mod den talende, er det kun en begrænset mobilisering. Modtageren behandler ikke sit blik som efterspurgt og som konsekvens intensiverer den talende sin anvendelse af multimodale ressourcer for at sikre en ansigtskontakt med den ikke-kropsligt engagerede modtager. Igennem analysen af eksemplet belyste vi dermed, hvordan fysiske objekter direkte påvirker og forhindrer interaktion i områder, som ellers skulle facilitere ikke-planlagte samtaler. Objekters betydning for interaktionen blev også pointeret i den tredje analyse, hvor vi bl.a. så, hvordan deltagere anvender multimodale ressourcer for at skabe ansigtskontakt i separate semiotiske økologier via videomøder. Afsnittet viste, hvordan deltagere i et videomedieret møde prioriterede de forskellige modaliteter, og anvendte den ene (verbalsproglige) som indgang til den anden, idet visuel adgang var et anliggende de orienterede sig mod at opnå, og samarbejdede om at opnå. Her blev det tydeligt, at selve mødet med dets institutionelle målorientering først kunne påbegyndes, når alle relevante modaliteter kunne bringes i spil.

I litteraturen om kroppes fysiske organisering er der typisk blevet lagt vægt på kroppe som fritstående entiteter i et objektfrit nærmest tomt rum. De første studier af Albert E. Schefflen fokuserede fx særligt på de mere magtrelaterede aspekter af kroppes placering over for hinanden, beskrevet som *human territories* (Schefflen 1976). Og Halls (1966) studier af *proxemics*, dvs. afstand mellem mennesker i interaktion, fokuserede særligt på forskellige kulturelle praksisser for at stille sig i henholdsvis intim, personlig, social eller offentligt afstand, reelt udmålt i centimer. I begge tilfælde tog analyserne ikke højde for de sociomaterielle omstændigheder men teoretiserede alene over kroppes gensidige placering. Goffman (1963) studerede også kroppes orientering over

for hinanden i det offentlige rum, men fokuserede særligt på indtryksstyring (*impression management*), og selvom Kendon (1976) introducerer den meget anvendelige teori om F-formationer, så har også den teori begrænset blik for de specifikke materielle omstændigheder, der er en del af de rum og fysiske steder, mennesker befinder sig i.

Hvor disse sociologer altså har haft en tendens til at negligere den materielle kontekst for de interagerende kroppe, underbygger nærværende artikels analyser derimod C. Goodwins (2007) begreber om *kontekstuelle konfigurationer*. På tværs af de tre analyseafsnit blev det klart, at kroppe ikke blot interagerer fritstående med hinanden i ansigtsvendte (F-)formationer, men derimod sekventielt tilpasser, eller *rekonfigurerer*, deres multimodale handlinger til den situation, de står i. I alle tre analyser så vi, hvordan deltagerne forsøger at etablere en F-formation, men at dette gøres i med- og modspil med materielle omstændigheder. I analysen af robotinteraktionen så vi, hvordan deltagerne rekonfigurerer konteksten fra at handle om interaktion med robotten til at inddrage de andre nærtstående mennesker. I analysen af kontorlandskabet så vi, hvordan deltagerne rekonfigurerer konteksten for at undgå at computerskærme er i vejen for F-formationen, og i analysen af bostøttesamtalen så vi, hvordan forhindringer, som fx kameravinkler, håndteres in situ for at etablere en F-formation i en videomedieret kontekst. I alle tre analyser så vi, hvordan deltagerne anvender mange forskellige samtidige ressourcer for at skabe mening. Deltagere redegør (*accounter*) sprogligt for deres oplevelser og handlinger, mens de samtidig anvender kropslige ressourcer til at rekonfigurere den situation, de står i. Dermed løser de kreativt de udfordringer, som de møder.

Selvom situationerne var meget forskellige, viste de alle, hvordan mennesker arbejder på at skabe en ansigt-til-ansigt-situation i medierede kontekster, hvor enten robotter, artefakter eller skærme er en del af den semiotiske økologi, og igennem det kommunikative arbejde forholder mennesker sig til deres indbyrdes relation. Det siger noget grundlæggende om den menneskelige intersubjektive natur og kan føres tilbage til tidligere helt grundlæggende fænomenologiske antagelser om mennesket (Levinas 1969; Merleau-Ponty 2002). Analysernes indsigter i deltagerens multimodale kommunikative arbejde på at skabe en ansigtsvendt orientering bidrager imidlertid også til vores forståelse

af intersubjektivitet som noget, der langt fra alene er rodfæstet i den enkeltes perception eller de sproglige handlinger (Linell 2009), men derimod som noget grundlæggende kropsligt og multimodalt konstitueret. Intersubjektivitet bør derfor også gentænkes som 'interkropslighed' (*intercorporeality*, jf. Meyer m.fl. 2017). Dette underbygges af den multimodale rekonfigurering, vi så foregik i videomødet, hvor én modalitet ikke var tilstrækkelig at bygge mødet på, når flere var muliggjort af mediet. Dette normative rationale bag deltagerens forhandling af deltagelsesrammen (*participation framework*) er en observation, som bør udforskes i andre typer interaktioner, og som i sidste ende vil kunne lære os mere om *intercorporeality*, intersubjektivitet, forhandling af deltagelsesrammen og prioritering af modaliteter.

Rent metodisk gav analyserne et eksempel på, hvordan en etnometodologisk multimodal interaktionsanalyse lægger stærk vægt på at undersøge naturligt forekommende interaktion. Selvom Pepper-eksemplet ikke var naturligt forekommende men en semiekperimentel situation, var selve interaktionen mellem deltagerne naturligt forekommende, idet der ikke var noget manuskript, de skulle følge. Vi har også vist, hvordan interaktion er et sekventielt maskineri, der også bygger på sociale normer, såsom hvad der er relevante handlinger i næste position, dvs. hvad der tæller som et 'svar', og hvad der ikke gør (jf. eksempel 1 hvor Pepper siger "bye bye"). Samtidig viste analyserne, hvad man kan få ud af at iagttage modaliteter samlet i en semiotisk økologi. Enhver modalitet og enhver enkeltstående handling kan indeholde betydning, men for deltagerne i interaktion er det altid sammenhængen af flere modaliteter, der skaber betydning. Vi kan nok analytisk skille modaliteter fra hinanden, gestik fra blikretning, semantik fra intonation osv. Men for deltagerne i konkrete sociale situationer elaborerer modaliteter hinanden og giver betydning til hinanden. Således viste analyserne, hvordan deltagerne skaber en samlet betydningspakke (gestalt) via valg af ord (semantik), intonation, kropslig placering, håndtering af objekter, ansigts- og blikretninger mv.

Til eksempel: Den, typisk populariserede, kropssproglitteratur (fx Pease 2018) påstår, at handlinger har betydning i sig selv. En EMCA-multimodal interaktionsanalyse er uenig. Tag fx 'arme over kors'. Set fra et EMCA-perspektiv betyder det intet i sig selv. Den semiotiske

betydning kan være 'lukkethed' eller 'fjendskab', men det er kun i den konkrete situation, den sekventielle placering, de andres verbalsproglige respons og de andre samtidige modaliteter, der orkestrerer handlingen, at en bestemt betydning for deltagerne opstår. Modaliteter skaber mening i sammenhæng med andre modaliteter. Det er noget af det, der gør os til mennesker og ikke fx smalt programmerede robotter. Det centrale for denne metode er derfor at forfølge handlinger, som de kommer til udtryk multimodalt (C. Goodwin 2018).

Vi har i denne artikel undersøgt nye interaktionsformer mellem mennesker, når ny teknologi involveres. Vi har kun vist et lille brudstykke, og materialet skal genbesøges og kollektioner opbygges for at opnå større generaliserbarhed. Til gengæld har vi vist værdien og nytten af denne type grundvidenskabelige forskning, der ikke blot bidrager til vores grundlæggende forståelse af, hvad det vil sige at være menneske, men også giver særdeles vigtige perspektiver på, hvordan fremtidig forskning, innovation og udvikling af fx robotter, kontorlandskaber, computere, videomedieringssoftware, iPads osv. i særdeleshed bør basere sig på den type analyser, vi har præsenteret i denne artikel.

Brian L. Due

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Københavns Universitet

b.due@hum.ku.dk

Simon B. Lange

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Københavns Universitet

Mie Femø Nielsen

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Københavns Universitet

Thomas L.W. Toft

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Københavns Universitet

Jeanette Landgrebe
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet

Rikke Nielsen
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet

Liv Hassert
Copenhagen Business School

LITTERATUR

- Andersen, T. 1974. Introduktion til etnometodologernes samtaleanalyse. *PAPIR, Tidsskrift for Sprogforskning* 1(1). 7–23.
- Arminen, I., I. Koskela, & H. Palukka. 2014. Multimodal production of second pair parts in air traffic control training. *Journal of Pragmatics* 65. 46–62.
DOI: 10.1016/j.pragma.2014.01.004.
- Aronsson, K. & A. Cekaite. 2011. Activity contracts and directives in everyday family politics. *Discourse & Society* 22(2). 137–154. DOI: 10.1177/0957926510392124.
- Asmuß, B. 2008. Performance appraisal interviews: Preference organization in assessment sequences. *Journal of Business Communication* 45(4). 408–429.
DOI: 10.1177/0021943608319382.
- Asmuß, B. & J. Svennevig. 2009. Meeting talk: an introduction. *Journal of Business Communication* 46(1). 3–22. DOI: 10.1177/0021943608326761.
- Bornakke, T. & B.L. Due. 2018. Big–thick blending: A method for mixing analytical insights from big and thick data sources. *Big Data & Society* 5(1). 1–16. DOI: 10.1177/2053951718765026.
- Böck, M., & N. Pachler. 2013. *Multimodality and social semiosis: Communication, meaning-making, and learning in the work of Gunther Kress*. New York: Routledge.
- Broth, M., & L. Mondada. 2013. Walking away: The embodied achievement of activity closings in mobile interaction. *Journal of Pragmatics* 47(1). 41–58. DOI: 10.1016/j.pragma.2012.11.016.
- Broth, M. 2009. Seeing through screens, hearing through speakers: Managing distant studio space in television control room interaction. *Journal of Pragmatics* 41(10). 1998–2016. DOI: 10.1016/j.pragma.2008.09.023.

- Cekaite, A. 2012. Affective stances in teacher-novice student interactions: Language, embodiment, and willingness to learn in a Swedish primary classroom. *Language in Society* 41(5). 641–670. DOI: 10.1017/S0047404512000681.
- Cekaite, A. 2016. Touch as social control: Haptic organization of attention in adult-child interactions. *Journal of Pragmatics* 92. 30–42. DOI: 10.1016/j.pragma.2015.11.003.
- Couper-Kuhlen, E. & M. Selting. 1996. Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. E. Couper-Kuhlen & M. Selting (red.), *Prosody in interaction*, 11–56. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, E. 2012. Exploring affiliation in the reception of conversational complaint stories. A. Peräkylä & M.L. Sorjonen (red.). *Emotion in Interaction*. 113–146. Oxford: Oxford University Press.
- Drew, P. & K.H. Kendrick. 2018. Searching for trouble: Recruiting assistance through embodied action. *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality* 1(1). DOI: 10.7146/si.v1i1.105496.
- Due, B.L. (under udgivelse). RoboDoc: Semiotic resources for achieving face-to-screen-face formation with a telepresence robot. *Semiotica*.
- Due, B.L. 2017. *Multimodal interaktionsanalyse og videoetnografisk dataindsamling*. København: Samfundslitteratur.
- Due, B.L. 2014. The development of an idea in a context of rejection. *Semiotica* 202. 207–239. DOI: 10.1515/sem-2014-0036.
- Due, B.L. 2015. The social construction of a Glasshole: Google Glass and multiactivity in social interaction. *PsychNology* 13(2–3). 149–178.
- Due, B.L. 2016. Co-constructed imagination space: A multimodal analysis of the interactional accomplishment of imagination during idea-development meetings. *CoDesign* 14 (3). 153–169. DOI: 10.1080/15710882.2016.1263668.
- Due, B.L. & J. Trærup. 2018. Passing glasses: Accomplishing deontic stance at the optician. *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality* 1(2). DOI: 10.7146/si.v1i2.110020.
- Due, B.L. & S. Lange. 2018a. Semiotic resources for navigation: A video ethnographic study of blind people's uses of the white cane and a guide dog for navigating in urban areas. *Semiotica* 222. 287–312. DOI:10.1515/sem-2016-0196.
- Due, B.L. & S. Lange. 2018b. The Moses effect: The spatial hierarchy and joint accomplishment of a blind person navigating. *Space and Culture* 21(2). 129–144. DOI: 10.1177/1206331217734541.

- Enfield, N.J. 2009. *The anatomy of meaning: Speech, gesture, and composite utterances*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enfield, N.J. 2011. Elements of formulation. J. Streeck, C. Goodwin & C. LeBaron (red.), *Embodied interaction. Language and body in the material world*, 59–67. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erickson, F. 2007. Ways of seeing video: Toward a phenomenology of viewing minimally edited footage. R. Goldman, R. Pea, B. Barron & S.J. Derry (red.), *Video research in the learning sciences*, 145–155. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Erickson, F. 2011. Uses of video in social research: A brief history. *International Journal of Social Research Methodology* 14(3). 179–189. DOI: 10.1080/13645579.2011.563615.
- Evans, B. & E. Reynolds. 2016. The Organization of corrective demonstrations using embodied action in sports coaching feedback: Corrective demonstrations in sports coaching. *Symbolic Interaction* 39(4). 525–556. DOI: 10.1002/symb.255.
- Franco, A. & M.F. Nielsen. 2018. Examining group facilitation in situ: The use of formulations in facilitation practice. *Group Decision and Negotiation* 27(5). 735–756. DOI: 10.1007/s10726-018-9577-7.
- Ford, C.E. & T. Stickle. 2012. Securing reciprocity in workplace meetings: Multimodal practices. *Discourse Studies* 14(1). 11–30. DOI: 10.1177/1461445611427213.
- Fox, B. & T. Heinemann. 2016. Rethinking format: An examination of requests. *Language in Society* 45. 499–531. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404516000385>.
- Garfinkel, H. 1967. *Studies in ethnomethodology*. Malden: Blackwell Publishers inc.
- Garfinkel, H. 2002. *Ethnomethodology's program, working out Durkheim's aphorism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gehle, R., K. Pitsch, T. Dankert & S. Wrede. 2017. How to open an interaction between robot and museum visitor?: Strategies to establish a focused encounter in HRI. *Proceedings of the 2017 ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction*. 187–195. New York. DOI: 10.1145/2909824.3020219.
- Gibson, J.J. 1979: *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Goffman, E. 1955. On face-work: An analysis of ritual elements in social interaction. *Psychiatry* 18(3). 213–231. DOI: 10.1080/00332747.1955.11023008.
- Goffman, E. 1963. *Behavior in public places*. New York: The Free Press.
- Goodwin, C. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. P. George (red.), *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, 97–121. New York: Irvington Publishers.

- Goodwin, C. 1981. *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers. Language, thought, and culture*. New York: Academic Press.
- Goodwin, C. 1993. Recording human interaction in natural settings. *Pragmatics* 3(2). 181–209.
- Goodwin, C. 1994. Professional vision. *American anthropologist* 96(3). 606–633. DOI: 10.1525/aa.1994.96.3.02a00100.
- Goodwin, C. & M. Goodwin. 1996: Formulating planes: Seeing as a situated activity. Y. Engeström & D. Middleton (red.), *Communication and cognition at work*, 61–95. New York: Cambridge University Press.
- Goodwin, C. 2000a. Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics* 32(10). 1489–1522. DOI: 10.1016/S0378-2166(99)00096-X.
- Goodwin, C. 2000b. Practices of Color Classification. *Mind, Culture, and Activity* 7(1–2). 19–36. DOI: 10.1080/10749039.2000.9677646.
- Goodwin, C. 2007. Participation, stance and affect in the organization of activities. *Discourse & Society* 18(1). 53–73. DOI: 10.1177/0957926507069457.
- Goodwin, C. 2018. Why multimodality? Why co-operative action? *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality* 1(2). DOI: <https://doi.org/10.7146/si.v1i2.110039>.
- Goodwin, C. & M.H. Goodwin. 1996. Formulating planes: Seeing as a situated activity. Y. Engeström & D. Middleton (red.), *Cognition and Communication at Work*, 61–95. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, M.H. 1980. He-said-she-said: Formal cultural procedures for the construction of a gossip dispute activity. *American Ethnologist* 7(4). 674–695.
- Hall, E.T. 1966. *The hidden dimension*. New York: Anchor.
- Haddington, P., L. Mondada & M. Nevile. 2013. Being mobile: Interaction on the move. P. Haddington, L. Mondada & M. Nevile (red.), *Interaction and mobility language and the body in motion*, 3–62. Berlin: De Gruyter.
- Haddington, P. & M. Rauniomaa. 2011. Technologies, multitasking, and driving: Attending to and preparing for a mobile phone conversation in a car. *Human Communication Research* 37(2). 223–254. DOI: 10.1111/j.1468-2958.2010.01400.x.
- Hassert, L.O. 2018. Situated practices in global projects: Interactionally managing uncertainty and ambiguity. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Heath, C., M. Jirotko, P. Luff, & J. Hindmarsh. 1995. Unpacking collaboration: The interactional organisation of trading in a city dealing room. *Journal of Computer Supported Cooperative Work (CSCW)* 3(2). 147–165. DOI: doi.org/10.1007/BF00773445.

- Heath, C. & J. Hindmarsh. 2000. Configuring action in objects: From mutual space to media space. *Mind, culture and activity* 7(1–2). 81–104. DOI: 10.1080/10749039.2000.9677649.
- Heath, C. & P. Luff. 1992. Collaboration and control: Crisis management and multimedia technology in London underground line control rooms. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)* 1(1–2). 69–94. DOI: 10.1007/BF00752451.
- Heath, C., & P. Luff. 2007. Ordering competition: the interactional accomplishment of the sale of art and antiques at auction. *The British Journal of Sociology* 58(1). 63–85. DOI: 10.1111/j.1468-4446.2007.00139.x.
- Heritage, J. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Oxford: Polity Press.
- Heritage, J. & DW. Maynard. 2006. *Communication in medical care*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hindmarsh, J. & C. Heath. 2000. Embodied reference: A study of deixis in workplace interaction. *Journal of pragmatics* 32(1). 1855–1878. DOI: 10.1016/S0378-2166(99)00122-8.
- Hodge, R. & G. Kress. 2007. *Social semiotics*. Cambridge: Polity Press.
- Hutchins, E. 1995. *Cognition in the wild*. Cambridge: CogNet.
- Ivarsson, J. & C. Greiffenhagen. 2015. The organization of turn-taking in pool skate sessions. *Research on Language and Social Interaction* 48(4). 406–429. DOI: 10.1080/08351813.2015.1090114.
- Jefferson, G. 2004. A note on laughter in ‘male–female’ interaction. *Discourse Studies* 6(1). 117–133. DOI: 10.1177/1461445604039445.
- Jordan, B. & A. Henderson. 1995. Interaction analysis: Foundations and practice. *The Journal of the Learning Sciences* 4(1). 39–103.
- Kangasharju, H. & N. Tuija. 2009. Emotions in organizations. Joint laughter in workplace Meetings. *Journal of Business Communication* 46(1). 100–119. DOI: 10.1177/0021943608325750.
- Karrebæk, M.S. 2012. At filtrere og pakke data: repræsentationsproblemet. *Nys, Nys-danske Sprogstudier* 43. 43–71. DOI: 10.7146/nys.v43i43.14345.
- Kendon, A. 1975. *Organization of behavior in face-to-face interaction*. The Hague: Mouton.
- Kendon, A. 1976. The F-formation system: The spatial organization of social encounters. *Man-Environment Systems* 6. 291–296.
- Kidwell, M. 2013. Interaction among children. J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The Handbook of conversation analysis*, 511–532. Blackwell Publishers Ltd.

- Koschmann, T., C. LeBaron, C. Goodwin & P. Feltovich. 2011. "Can you see the cystic artery yet?" A simple matter of trust. *Journal of Pragmatics* 43(2). 521–541. DOI: 10.1016/j.pragma.2009.09.009.
- Kress, G. 2001. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. New York: Oxford University Press.
- Kress, G. 2009. *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. New York: Routledge.
- Krummheuer, A. L. 2016. Who am I? What are you?: Identity construction in encounters between a teleoperated robot and people with acquired brain injury. *Social Robotics: 8th International Conference, IC SR 2016*, 880–889. DOI: 10.1007/978-3-319-47437-3_86.
- Landgrebe, J. & T. Heinemann. 2014. Mapping the epistemic landscape in innovation workshops. *Pragmatics and Society* 5(2). 191–220. DOI: 10.1075/ps.5.2.02hei.
- Larsson, M. & M.F. Nielsen. 2017. The risky path to a followership identity: From abstract concept to situated reality. *Journal of Business Communication*. 1–28. DOI: 10.1177/2329488417735648.
- Laurier, E. & S. Wiggins. 2011. Finishing the family meal. The interactional organisation of satiety. *Appetite* 56(1). 53–64. DOI: 10.1016/j.appet.2010.11.138.
- LeBaron, C., P. Glenn & M.P. Thompson. 2009. Identity work during boundary moments: Managing positive identities through talk and embodied interaction. L.M. Roberts & J.E. Dutton (red.), 191–216. *Exploring positive identities and organizations: Building a theoretical and research foundation*. New York: Routledge.
- Lebaron, C.D. & J. Streeck. 1997. Built space and the interactional framing of experience during a murder interrogation. *Human studies* 20. 1–25. DOI: 10.1023/A:100530533.
- Levinas, E. 1969. *Totality and infinity: An essay on exteriority*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Lieberman, K. 2013. *More studies in ethnomethodology*. Albany: SUNY Press.
- Licoppe, C. 2017. Showing objects in skype video-mediated conversations: From showing gestures to showing sequences. *Journal of Pragmatics* 110. 63–82. DOI: 10.1016/j.pragma.2017.01.007.
- Licoppe, C. & L. Dumoulin. 2010. The "curious case" of an unspoken opening speech act: A video-ethnography of the use of video communication in courtroom activities. *Research on Language and Social Interaction* 43(3). 211–231. DOI: 10.1080/08351811003741319.

- Licoppe, C. & J. Morel. 2012. Video-in-interaction: “talking heads” and the multimodal organization of mobile and skype video calls. *Research on Language and Social Interaction* 45. 37–41.
- Linell, P. 2009. *Rethinking language, mind, and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte: Information Age Publishing Incorporated.
- Lindström, A. & A. Weatherall. 2015. Orientations to epistemics and deontics in treatment discussions. *Journal of Pragmatics* 78. 39–53. DOI: 10.1016/j.pragma.2015.01.005.
- Llewellyn, N. 2015. ‘Money Talks’: Communicative and symbolic Functions of cash money. *Sociology* 50(4). 796–812. DOI: 10.1177/0038038515585475.
- Llewellyn, N. & J. Hindmarsh. 2013. The order problem: Inference and interaction in interactive service work. *Human Relations* 66(11). 1401–1426. DOI: 10.1177/0018726713479622.
- McGregor, M., B. Brown & D. McMillan. 2014. 100 days of iPhone use: Mobile recording in the wild. *CHI '14 Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*. 2335–2340. New York DOI: 10.1145/2559206.2581296.
- McIlvenny, P. 2014. Vélomobile formations-in-action biking and talking together. *Space and Culture* 17(2). 137–156. DOI: 10.1177/1206331213508494
- McIlvenny, P. 2019. Inhabiting spatial video and audio data: Towards a scenographic turn in the analysis of social interaction. *Social Interaction Video-Based Studies of Human Sociality* 2(1). DOI: 10.7146/si.v2i1.110409.
- Mehan, H. 1979. “What time is it, Denise?”: Asking known information questions in classroom discourse. *Theory into Practice* 18(4). 285–294. DOI: <https://doi.org/10.1080/00405847909542846>.
- Merleau-Ponty, M. 2002. *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Meyer, C., J. Streeck & J.S. Jordan. 2017. *Intercorporeality: Emerging socialities in interaction. Foundations of human interaction*. New York: Oxford University Press.
- Mondada, L. 2009. Emergent focused interactions in public places: A systematic analysis of the multimodal achievement of a common interactional space. *Journal of Pragmatics* 41(10). 1977–1997. DOI: 10.1016/j.pragma.2008.09.019.
- Mondada, L. 2012. Talking and driving: Multiactivity in the car. *Semiotica* 191. 223–256. DOI: 10.1515/sem-2012-0062.
- Mondada, L. 2014a. Conventions for multimodal transcription. https://franz.unibas.ch/fileadmin/franz/user_upload/redaktion/Mondada_conv_multimodality.pdf. (tilgået 28. maj 2019)

- Mondada, L. 2014b. Instructions in the operating room: How the surge-on directs their assistant's hands. *Discourse Studies* 16(2). 131–161. DOI: 10.1177/1461445613515325.
- Mondada, L. 2014c. The local constitution of multimodal resources for social interaction. *Journal of Pragmatics* 65. 137–156. DOI: 10.1016/j.pragma.2014.04.004.
- Mondada, L. 2018. The multimodal interactional organization of tasting: Practices of tasting cheese in gourmet shops. *Discourse Studies*. DOI: 10.1177/1461445618793439.
- Mondémé, C. 2011. Animal as subject matter for social sciences: When linguistics addresses the issue of a dog's "speakership". P. Gibas, K. Pauknerová & M. Stella (red.), *Non-humans in Social Science: Animals, spaces, things*, 87–105. Pavel Mervart.
- Mori, M., K.F. MacDorman, & N. Kageki. 2012. The uncanny valley [From the field]. *IEEE Robotics Automation Magazine* 19(2). 98–100. DOI: 10.1109/MRA.2012.2192811.
- Mortensen, K., & S. Hazel. 2014. Moving into interaction – Social practices for initiating encounters at a help desk. *Journal of Pragmatics* 62. 46–67. DOI: 10.1016/j.pragma.2013.11.009.
- Nevile, M. 2007. Action in time: Ensuring timeliness for collaborative work in the airline cockpit. *Language in Society* 36(2). 233–257. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404507070121>.
- Nevile, M. 2015. The embodied turn in research on language and social interaction. *Research on Language and Social Interaction* 48(2). 121–151. DOI: 10.1080/08351813.2015.1025499.
- Nielsen, M.F. 1994. The method of qualitative interaction analysis. J. Allwood & F. Gregersen (red.), *Proceedings of The XIVth Scandinavian Conference of Linguistics and the VIIIth Conference of Nordic and General Linguistics August 16–21 1993*, 23–46. Göteborg Universitet.
- Nielsen, M.F. 1998. *Afdelingsmøder som middel til organisationskulturel socialisering: En kvalitativ undersøgelse af lederes sproglige strategier ud fra konversationsanalytisk og diskursanalytisk perspektiv, med særligt henblik på deres korrektion af medarbejderne, berunder other-correction*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Nielsen, M. F. 2001. *Replik til journalistikken. Mikroanalyse af medieinterviews*. København: Akademisk Forlag.
- Nielsen, M.F. 2006. Doing interviewer roles. M. Ekstrøm m.fl. (red.), *News from the interview society*, 95–120. Göteborg: NordiCom. Coronet Books Incorporated.

- Nielsen, M.F. 2009. Interpretative management in business meetings: Understanding managers' interactional strategies through conversation analysis. *Journal of Business Communication* 46(1). 23–56.
- Nielsen, M.F. 2012. Using artifacts in brainstorming sessions to secure participation and decouple sequentiality. *Discourse Studies* 14(1). 87–109.
- Nielsen, M.F. 2013. Stepping stones in opening and closing department meetings. *Journal of Business Communication* 50(1). 34–67.
- Nielsen, M.F. 2014. Sizing up 'the box' in order to fit in. *CoDesign* 10(2). 112–134. DOI: 10.1080/15710882.2014.922993.
- Nielsen, M.F. (under udgivelse). Adjusting or verbalizing visuals in ICT mediated professional encounters. D. Day & J. Wagner (red), *Objects, bodies, and work practice. Multilingual Matters*.
- Nielsen, M.F. (under udgivelse). Revisiting authority in leadership-in-interaction.
- Nielsen, M.F. & S.B. Nielsen. 2005. *Samtaleanalyse*. København: Forlaget Samfundslitteratur.
- Nielsen, M.F., S.B. Nielsen, G. Gravengaard & B. Due. 2012. Interactional functions of invoking procedure in institutional settings. *Journal of Pragmatics* 44(11). 1457–1473. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2012.06.007>.
- Nielsen, M.F. & A.M.R. Nielsen. 2018. Negotiating participation frameworks in professionals' video encounters. *International Conference on Conversation Analysis*, 11–15 July 2018. University of Loughborough.
- Nielsen, S.B. 2018. 'And how long have you been sick?': The discursive construction of symptom duration during acute general practice visits and its implications for 'doctorability'. *Time & Society* 27(3). 330–349. DOI: 10.1177/0961463X15609808.
- Norris, S. 2004. *Analyzing multimodal interaction: A methodological framework*. New York: Routledge.
- Norris, S. 2011. *Multimodality in practice: Investigating theory-in-practice-through-methodology*. New York: Routledge.
- Oshima, S. & J. Streeck. 2015. Coordinating talk and practical action: The case of hair salon service assessments. *Pragmatics and Society* 6(4). 538–564. DOI:10.1075/ps.6.4.04osh.
- Paggio, P., & C. Navarretta. 2017. The Danish NOMCO corpus: Multimodal interaction in first acquaintance conversations. *Language Resources and Evaluation* 51(2). 463–494. <https://doi.org/10.1007/s10579-016-9371-6>.

- Pease, A. & B. Pease. 2018. *Kropsprog*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Rasmussen, G., C.E. Brouwer & D. Day. 2012. *Evaluating cognitive competences in interaction*. Philadelphia: John Benjamins.
- Raymond, G. 2003. Grammar and social organization: Yes/no interrogatives and the structure of responding. *American Sociological Review* 68(6). 939–967. DOI: 10.2307/1519752.
- Rossano, F. 2013. "Gaze in Conversation". J. Sidnell & T. Stivers (red.) *The Handbook of Conversation Analysis*, 308–329. Chichester: Wiley-Blackwell
- Ruiter, J.P. de & S. Albert. 2017. An appeal for a methodological fusion of conversational analysis and experimental psychology. *Research on Language and Social Interaction* 50(1). 90–107. DOI: 10.1080/08351813.2017.1262050.
- Sacks, H., E.A. Schegloff & G. Jefferson. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696–735. DOI: 10.1353/lan.1974.0010.
- Salvadori, F.A. 2016. *Open office interaction: Initiating talk at work*. Ph.d.-afhandling, Kings College.
- Schefflen, A.E. 1976. *Human territories: How we behave in space-time*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice-Hall.
- Schegloff, E. 1998. Body torque. *Social Research* 65(3). 535–596.
- Schegloff, E. 2007. *Sequence organization in interaction: A primer in conversational analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schenkein, J. 1978. Identity negotiations in conversation. J. Schenkein (red.), *Studies of conversational interaction*. New York: Academic Press.
- Scollon, R. & S.W. Scollon. 2003. *Discourses in place: Language in the material world*. London: Routledge.
- Streeck, J. 1983. *Social order in child communication: A study in microethnography*. Amsterdam: J. Benjamins Publishing Company.
- Stevanovic, M. 2012. Establishing joint decisions in a dyad. *Discourse Studies* 14(6). 779–803. DOI: 10.1177/1461445612456654.
- Stevanovic, M., T. Himberg, M. Nünisalo, M. Kahri, A. Peräkylä, M. Sams & R. Hari. 2017. Sequentiality, mutual visibility, and behavioral matching: Body sway and pitch register during joint decision making. *Research on Language and Social Interaction* 50(1). 1–21. DOI: 10.1080/08351813.2017.1262130.
- Suchman, L.A. 1987. *Plans and situated actions: The problem of human-machine communication*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Sørensen, A.S. & G. Rasmussen. 2018. RoBody interaction: A new approach at kinesthetic human robot interaction. *Proceedings of RO-MAN 2018 – IEEE International Conference on Robot and Human Interactive Communication*.
- Tuncer, S. 2018. Non-participants joining in an interaction in shared work spaces: Multimodal practices to enter the floor and account for it. *Journal of Pragmatics* 132. 76–90. DOI: doi.org/10.1016/j.pragma.2018.05.013.
- Tuncer, S. & C. Licoppe. 2018. Open door environments as interactional resources to initiate unscheduled encounters in office organizations. *Culture and Organization* 24(1). 11–30. DOI: <https://doi.org/10.1080/14759551.2017.1376326>.

Kan man lære at skifte gear? En multimodal tilgang til plot i den litterære tekst

ALEXANDRA HOLSTING, CINDIE AAEN MAAGAARD OG
NINA NØRGAARD

ABSTRACT

Med udgangspunkt i den multimodale socialesemiotik præsenterer denne artikel en multimodal tilgang til narrativ med særligt fokus på plot i den litterære tekst. Vi argumenterer for, at plot som en strukturering af tekstens begivenheder er særligt kendetegnende for den litterære tekst, og at det realiseres multimodalt gennem billede, grafik, sprog, layout og typografi. Gennem en eksemplarisk analyse af Dorthe Nors' roman *Spejl, skulder, blink* viser vi dels den multimodale socialesemiotiks udsigelseskraft i forhold til en roman, der ikke eksplicit fremhæver sin multimodalitet, dels de analytiske fordele ved at inddrage plot som et helt centralt element. Artiklens primære bidrag til det socialesemiotiske multimodale forskningsfelt består i at inddrage plotbegrebet i den multimodale analyse og derved belyse, hvordan den narrative kategori plot, der ofte opfattes som en rent sproglig konstruktion designet af forfatteren, kan ses som resultatet af valg truffet gennem forskellige semiotiske ressourcer og på forskellige realisationsniveauer.

EMNEORD: multimodal socialesemiotik, litterær analyse, narrativ, plot, multimodal realisering af plot

INTRODUKTION

Denne artikel præsenterer en multimodal tilgang til narrativ med særligt fokus på plot i en litterær kontekst. Udgangspunktet er den multimodale socialesemiotik (Halliday 1978; Kress og van Leeuwen 1996, 2001), hvis analyseapparat i stort omfang er blevet anvendt på tekster, der eksplicit benytter sig af ressourcer udover sprog (fx billeder, typografi, farve) til deres realisering af betydning. Analyseredskaberne er overvejende blevet anvendt til at analysere fagtekster, omend multimodal litterær analyse – den multimodale stilistik – inden for de se-

neste år også har etableret sig som forskningsfelt (jf. Gibbons 2012, Luke 2013, Nørgaard 2019). Også her gennemføres analyserne oftest på tekster, der er eksplicit multimodale, og fokus er typisk rettet mod de ovennævnte ressourcer. Imidlertid beskæftiger disse analyser sig ikke med plot som et element, der er karakteristisk for den (narrative) litterære tekst. I denne artikel vil vi via en eksemplarisk analyse dels vise den multimodale socialesemiotiks udsigelseskraft i forhold til en roman, der ikke eksplicit fremhæver sin multimodalitet (i forlængelse af Nørgaard 2019), dels vise de analytiske fordele ved at inddrage plot som et centralt element.

Vi fokuserer på plot, fordi det er et særkende for den litterære tekst. Plot forstås vi overordnet som en strukturering af fortællingens begivenheder, igennem hvilken der skabes forståelse og forventninger hos læseren over tid (fx Brooks 1984, Kukkonen 2014a, 2014b, Sternberg 1978, 2001). Vores multimodale tilgang betoner, at plot ikke kun udfoldes sprogligt, men også gennem brug af andre ressourcer. Ydermere ser vi plot som noget, der rækker ud over forfatterens sproglige valg, og som noget, der skabes af romanen som multimodalt artefakt. Normalt anskues bogens omslag fx som adskilt fra den egentlige tekst, som ”paratekst” og ”en tærskel” til bogen (Genette (1997 [1987])). I modsætning hertil betragter vi bogomslaget som en integreret del af romanen og argumenterer for, at plottet – og dermed forståelses- og forventningsprocessen – allerede begynder her.

Artiklens analyseobjekt er Dorthe Nors’ roman *Spejl, skulder, blink* (2016) om Sonja, der er midt i fyrrerne, bor i København og på fortællingens handlingsniveau kæmper med at lære at køre bil, mens hun også på et mere eksistentielt niveau har problemer med at ”skifte gear”, og sidder fast i livet. De bogstavelige og overførte betydninger af metaforen ”at skifte (eller ikke skifte) gear” udfoldes i to plottråde: dels en beskrivelse af begivenheder på et aktuelt nutidsplan, dels Sonjas tankespring til faktuelle og forestillede begivenheder uden for dette, hvor fortid og nutid væves sammen. Sonja er vokset op i Balling på den jyske hede, og romanen undersøger, hvad det vil sige ikke at føle sig hjemme, bogstaveligt og metaforisk. Ensomheden og tomheden skildres både gennem mislykkede relationer til hendes bekendte i København – kørelæreren Jytte, køreskoleejereren Folke, veninden Molly

og massøren Ellen – og gennem erindringer om moderen og søsteren Kate, og længslen efter den landlige hjemstavn.

Som det vil fremgå af vores analyse, afspejles Sonjas manglende fremdrift i romanens form. Da vi af pladshensyn ikke kan inddrage hele romanteksten, fokuserer vi på det, der vil være læserens vej ind i romanen – bogomslagets forside og kapitel 1 – og undersøger, hvordan plottet her realiseres multimodalt gennem billede, grafik, sprog, layout og typografi.

Vi belyser ikke blot, hvordan den litterære teksts plot konstrueres multimodalt, men demonstrerer desuden anvendeligheden af Kress og van Leeuwens (2001) stratificerede syn på betydning som noget, der både skabes gennem forskellige semiotiske ressourcer og på flere niveauer (*diskurs, design, produktion, distribution*). I romanen skabes betydning ad flere omgange og af flere aktører (forfatter, redaktør, grafisk designer, trykker). Man kan således fx tale om forfatterens diskurs og design af den overvejende sproglige narrativ, der i produktionen af romanen kombineres med diskurs-, design- og produktionsvalg taget af andre aktører på forlag og trykkeri. I analysen fokuserer vi ikke på, hvem der har taget hvilke valg, men på den samlede multimodale betydning, der er resultatet af disse valg, og dermed på det multimodale artefakt, der tilbydes læseren til løbende fortolkning.

ET KORT RIDS AF DEN MULTIMODALE SOCIAL-SEMIOTIK

Den multimodale socialesemiotik bygger på Hallidays (1994) systemisk funktionelle lingvistik (SFL) og opstiller grammatiske beskrivelser af andre semiotiske ressourcer med udgangspunkt i en række af hans teoretiske koncepter for sprog (fx Kress og van Leeuwen 1996, 2002 og van Leeuwen 2006, 2011). Tilgangen er karakteriseret ved et tværgående syn på betydning, hvorved betydninger, der etableres af forskellige semiotiske ressourcer (fx sproglige, visuelle, typografiske), anskues ud fra den samme synsvinkel. Dermed trækker især den visuelle analyse ikke blot på samme terminologi, men også på samme koncepter (metafunktion, stratifikation, system etc.) som SFL. Det fælles udgangspunkt muliggør konsistente analyser på tværs af semiotiske ressourcer, hvorpå man kan basere et samlet udsagn om den multimodale teksts betydning.

Hallidays påstand er, at sproget simultant skaber tre typer betydning: ideationel (der opdeles yderligere i eksperimentiel og logisk¹), interpersonel og tekstuel. I forlængelse heraf præsenterer Kress og van Leeuwen (1996) redskaber til at beskrive, hvordan betydningsskabende visuelle ressourcer ligeledes er metafunktionelt organiseret. Fælles for beskrivelsen af de forskellige semiotiske ressourcers grammatikker er, at de anskues paradigmatiske (systemisk) som valg. Teksten kan dermed ses som et resultat af de valg, dens afsender(e) har truffet inden for de anvendte ressourcer.

Den multimodale socialsemiotiks beskrivelsesapparat er omfattende. Det har den fordel, at det muliggør en multimodal analyse, der er solidt forankret i tekstens sproglige og visuelle valg og karakteriseret ved sin detaljeringsgrad, systematik og replicerbarhed.

SFL's sproglige analyse består på grammatisk niveau i at udskille den grammatiske enheds eksperimentielle, interpersonelle, tekstuelle og logiske strukturer. I den eksperimentielle analyse identificeres forskellige *processtyper* og tilknyttede *participanter*. Den interpersonelle analyse omfatter bl.a. sætningsmodus og modalitet, mens den tekstuelle analyse afdækker sætningens tematiske struktur. De logiske strukturer iagttages i parataktiske og hypotaktiske sætningskomplekser (der i et vist omfang svarer til perioder, jf. fx Galberg Jacobsen og Skyum-Nielsen 2007), hvor sætningsstrukturer forbindes fx temporalt, kausalt, additivt eller adversativt.

Visuel eksperimentiel betydning angår billedets repræsentation af verden og analyseres i relation til de *participanter*, der ses på billedet, *processerne*, som disse *participanter* indgår i, samt de *omgivelser*, hvori de er repræsenteret. Dette kan udbygges med observationer om, hvorledes *participanterne* kategoriseres biologisk (fx hudfarve og aldersbetingede træk) og kulturelt (fx påklædning og frisure). Interpersonel betydning angår beskuerens positionering i forhold til de repræsenterede *participanter* og analyseres ved hjælp af *blik*, *distance*, *perspektiv* og *modalitet*. Kompositionel betydning refererer til billedets komposition i forhold til de forskellige elementers placering i billedet, deres indbyrdes relatio-

1 I den sproglige analyse indebærer opdelingen, at sætningsanalysen identificerer eksperimentielle roller, mens analysen af komplekse sætninger afdækker logiske betydninger. En lignende skelnen etableres typisk ikke i den visuelle analyse, hvor begreberne bruges synonymt.

ner samt tilskrivning af visuel vægt til udvalgte elementer. Denne type betydning analyseres ved hjælp af systemerne *informationsværdi* (*top/bund, venstre/højre, center/margin*), *framing, linking* og *saliens*.

En fuld multimodal analyse af Nors' roman på baggrund af ovenstående vil være omfangsrig. I vores analyseafsnit fokuserer vi derfor på de aspekter, der er relevante for undersøgelsen af romanens plot.

PLOT SOM TEKSTENS DESIGN OG LEDETRÅD FOR LÆSEREN

Som litterært værk er Nors' roman kendetegnet ved, at tekstens organisering af begivenhederne spiller en central rolle for de betydninger, der skabes, som romanen skrider frem. Derfor betragter vi begrebet *plot* som nødvendigt for vores analyse af de multimodale realiseringer af romanens betydninger. Skønt andre studier af fx grafiske fortællinger (Kukkonen 2011) har koblet dette narratologiske begreb til en sociale-semiotisk multimodal tilgang, mangler denne kobling i analyser af romaner, da plot dér typisk ses som et sprogligt fænomen. Vi vil imidlertid vise, hvordan flere semiotiske ressourcer realiserer romanens plot og dermed lægger op til forskellige udledninger og reaktioner fra læserens side.

Narratologien har en lang fagtradition, der beskæftiger sig med begrebet *plot* (Kukkonen 2014b). Vi fokuserer i det følgende på de aspekter, der er nødvendige for at forstå, hvordan romanen som artefakt skaber forventninger hos læseren, herunder to af narratologiens syn på plot: på den ene side plot som en statisk *struktur* og på den anden side plot som en dynamisk processuel *strukturering* (Kukkonen 2014b). I den klassiske narratologis tekstbaserede tilgang har det analytiske fokus typisk været på plot som struktur: en konfiguration, ofte kaldet *discours* eller *sjuzet*, der er et resultat af fortællerens udvælgelse af *historiens* eller *fabulas* materiale og arrangering af dette i et andet tidsligt forløb (Chatman 1978). Således hviler plotbegrebet på en distinktion mellem det, der sker for fortællingens karakterer (fortællingens begivenheder og hændelser), og måden, hvorpå dette bliver arrangeret. Plot forstås dermed som et mønster, der giver narrativen sammenhæng, og som fører til en overordnet, samlet betydning. Disponeringen af tid indgår i narrativens design. Hvor historiens tid er kronologisk, er diskursens

tid frigjort fra kronologi og virkelighedens tidsprogression (Chatman 1978; Genette 1980).

Mens strukturen er en egenskab ved artefaktet, har strukturering med tilblivelsen af tekstens betydninger at gøre. Fra forfatterens side er der tale om de kunstneriske valg, der udgør tekstens design – herunder dens struktur – og de spor, der lægges ud til læseren med bestemte formål og effekter for øje (Kukkonen 2014b). Som konsekvens af vores multimodale tilgang inddrager vi i analysen desuden valg truffet af andre aktører (fx redaktør, grafisk designer og trykker). Fra læserens side indebærer strukturering den fortolkningsproces, hvorved læserens (re)konstruktion af fortællingen – herunder dens struktur – bliver til i mødet med teksten.

For os er plot som struktur nyttigt, da vi har en analytisk interesse i selve artefaktet og dets realisering af plot. Ved strukturering bevæger vi os ind på læserens reception af teksten (Sternberg 1978, 2001). Selvom en egentlig receptionsanalyse ikke er vores ærinde her, har vi øje for, at forfatterens og andres valg spiller en vigtig rolle for receptionen, da designet udlægger spor, der motiverer læserens fortolkning. I forlængelse heraf kan plottets design, logik og dynamik ifølge Brooks (1984) vække et ”narrativt begær” hos læseren: en lyst til at vide mere, som driver læsningen videre (1984: 37f). I vores analyse undersøger vi, hvordan der lægges op til dette allerede på omslaget.

En narrativs *interesseverdi* (*tellability*) kan ifølge narratologer som Bruner (2001) og Hühn (2008) højnes, når narrativen bryder med forventede *scripts* af enten adfærd, handlinger eller genre. Ifølge Herman (2003: 10) udgør *scripts* erfaringsbaserede repertoarer, som kan facilitere læserens arbejde med at udfylde huller i narrative repræsentationer på baggrund af spor i teksten. Interesseverdi spiller også en rolle i visuel narrativitet, dvs. billedets evne til at stimulere en narrativ fortolkning (Ryan 2004). Da et stillbillede ikke i sig selv kan berette om en sekvens af begivenheder, overlader dette et større fortolkningsarbejde til beskueren i konstruktionen af et narrativt forløb, end det typisk ses i sproglige narrativer (Ryan 2004, 2012). Billedet inviterer dermed beskueren til både at forholde sig til det, der bliver afbildet, og til at trække på sin kontekstuelle viden (om fx situationen, partipanterne, formålet med billedet og billedets genre) såvel som på kulturelt etab-

lerede scripts for menneskelig adfærd og handlinger (Maagaard 2018). Samspillet mellem billedet og den kulturelt konstruerede kontekst hjælper beskueren til at konstruere en historie, hvori det afbildede øjeblik indgår i et længere tidsligt forløb (Kafalenos 2001).

Et sidste aspekt af plot, vi inddrager i analysen, berører en mere kognitiv interesse for læserens emotionelle respons. Ifølge Sternberg (1978, 2001) kan fordelingen af historiens informationer afstedkomme tre grundlæggende reaktioner hos læseren i den mentale rekonstruktion af historiens verden i fortolkningsprocessen: *overraskelse (surprise)*, *nysgerrighed (curiosity)* og *spænding (suspense)*, der henholdsvis opstår igennem læserens *genkendelse (recognition)*, *retrospektion* og *prospektion*. Overraskelse forekommer, når læseren opdager en fejl i sine hypoteser om handlingen. Nysgerrighed vækkes, når læseren fortolker retrospektivt og finder, at noget i de forudgående begivenheder mangler som forklaring på det, hun læser netop nu. Spænding er prospektiv og opstår, når det er uvist, om det, læseren på baggrund af plottets design forventer, rent faktisk kommer til at ske. I forlængelse heraf påpeger Kukkonen (2014a), at læsere konstant må ”recalibrate their expectations in sequences of surprise, curiosity and suspense”. Med vores socialsemiotiske tilgang foregiver vi ikke at vide, hvordan den enkelte læser vil reagere på teksten, men vi peger i vores analyse af Nors’ roman på elementer i teksten, der inviterer til forventninger og justeringer af disse, og dermed til nysgerrighed, overraskelse og spænding.

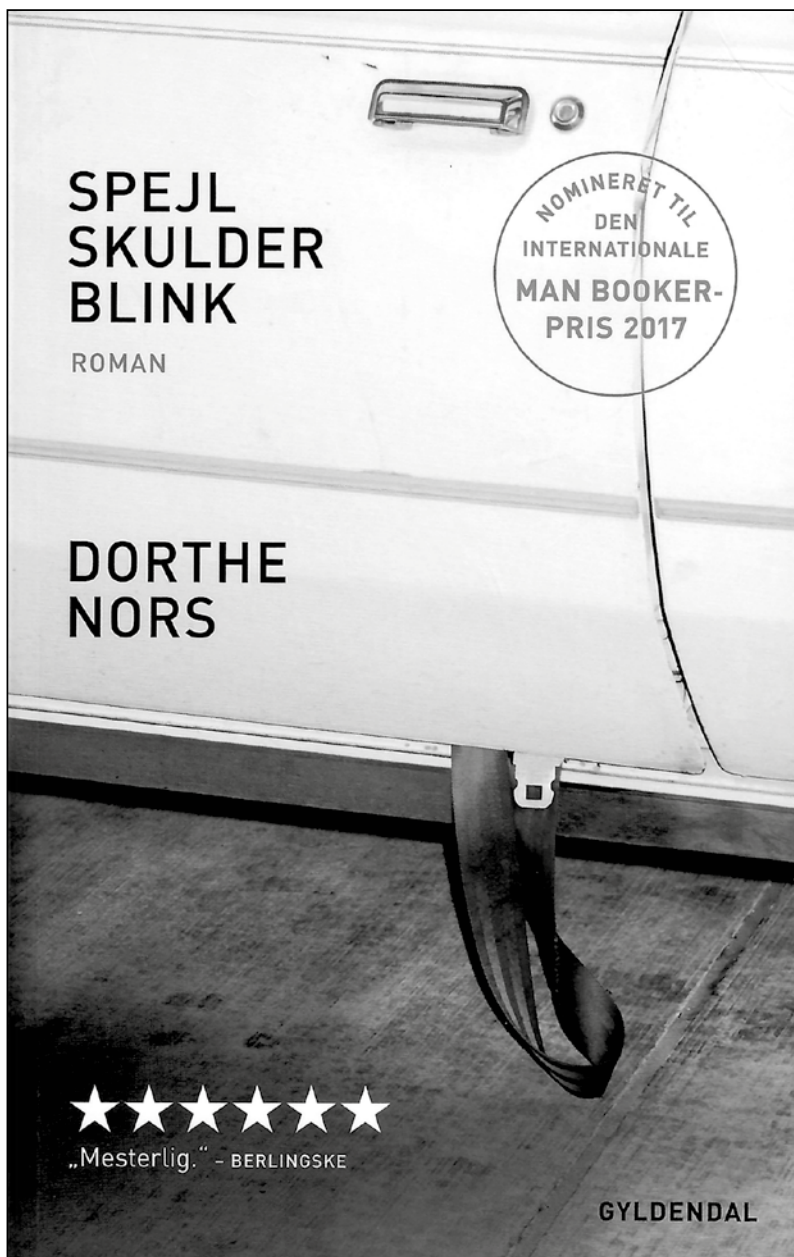
BOGOMSLAGET

I det følgende præsenterer vi en analyse af bogomslagets forside på den første danske udgave af *Spejl, skulder, blink* (figur 1). Som med mange andre romaner er omslaget også denne romans mest eksplicit multimodale element, og det inviterer til analyse af både sprog, typografi og omslagsbillede og af samspillet mellem de forskellige ressourcer. Hvad angår eksperimentiel og kompositionel betydning, viser omslaget den nederste del af en bildør i billedets øverste halvdel (top) samt beton nederst i billedet (bund). Desuden ses en rød sele, der sidder i klemme i den lukkede bildør. Interpersonelt giver *narbilledet* af bildøren selen prominens samtidig med, at detaljer som bilhåndtag og lås falder inden for billedets ramme. Betydningen af dette valg bliver

for alvor tydelig, hvis det som analytisk greb underlægges en kommutationstest (fx Hjelmslev 1993 [1943], Barthes 1967: 65-67, Kress 2010: 89-92), hvor alternative valg inden for systemet *distance* overvejes. Hvis billedets eksperimentielle indhold havde været repræsenteret på større afstand (*total*), ville selen i døren have fyldt mindre af billedets flade og have fremstået som mindre prominent. Havde distancen derimod været mindre (*ultranær*), ville man ikke se bildørens håndtag og lås, som på det aktuelle omslag netop er med til at etablere, at det er en bildør, der ses på billedet. Det interpersonelle nærbillede af bildøren giver sammen med selens prominente røde farve mod baggrunden af den lyse bildør og den grå beton selen visuel vægt. Sammen gør disse valg i systemerne *distance* og *salienz* selen til billedets visuelt mest fremtrædende og dermed vigtigste participant. At selen er salient og repræsenteret som værende i klemme i døren, forøger den afbildede situations interesseværdi, fordi det bryder med gængs viden og forventning om typiske scripts for brugen af biler og seler og indikerer, at noget ikke helt er, som det bør være. Beskueren mangler viden om, hvad der er gået forud for det afbildede øjeblik, og teksten inviterer til nysgerrighed. Samtidig skabes der fremadrettet spænding om, hvilket plot der på meningsfuld vis drejer sig om en sele i klemme i en bildør.

Den visuelle repræsentation af bildøren og bogens titel, *Spejl, skulder, blink*, understøtter hinanden og udgør et eksempel på multimodal kohæsion. Hvor den visuelle del af kohæensionsparret skaber forventning om, at Nors' bog på en eller anden måde handler om biler, indsnævres denne betydning sprogligt af bogens titel til en kontekst, hvor nogen lærer at køre bil. I en køreskolekontekst fungerer ”spejl, skulder, blink” som huskeremse, når eleverne skal lære at dreje og dermed skifte retning, hvilket involverer, at man orienterer sig bagud i bilens spejle og over skulderen. Efterhånden som plottet i Nors' roman udfolder sig sprogligt, viser det sig, at netop dette greb – at skifte retning – i bogstavelig såvel som overført betydning volder problemer i hovedpersonens liv, men også at Sonja i meget høj grad orienterer sig bagud i sit liv – mod sin familie og sin opvækst – i forsøget på at skifte retning. Dermed bidrager den sproglige udfoldelse af plottet til retrospektivt at indsnævre det betydningspotentiale, der etableres på omslaget.

Ud over de sproglige elementer, der udgør bogens titel, forfatter,

FIGUR 1. FORSIDE AF BOGOMSLAG, *SPEJL, SKULDER, BLINK*, GENGIVET MED TILLADELSE FRA GYLDENDAL. TRYKT GENGIVELSE I SORT-HVID, FARVEUDGAVE KAN SES I TIDSSKRIFTETS ONLINEUDGAVE.

forlag og genre, rummer omslaget desuden et grafisk element, der ligner et stempel. En nærmere undersøgelse afslører, at dette element er for regelmæssigt i sin udførelse til at være et rigtigt stempel, og at betydningen 'stempel' realiseres af en kombination af grafik, farve og tekst. Hvor tekst indrammes af en (ofte rød) cirkel som her kan konstruere den generelle betydning 'stempel', præciserer teksten stemplets mere specifikke betydning, der i en litterær kontekst er et kvalitetsstempel, nemlig at romanen er "NOMINERET TIL DEN INTERNATIONALE MAN BOOKER-PRIS 2017". Betydningen 'kvalitet' skabes ligeledes af de seks grafisk realiserede stjerner nederst på bogens omslag ledsaget af teksten "'Mesterlig.' – BERLINGSKE", som mange læsere vil genkende som uddrag af en boganmeldelse.

En logisk følge af vores værkcentrerede, multimodale tilgang til plot er også at inddrage den betydning, der skabes af stemplet og boganmeldelsen på romanens omslag i vores analyse. Nomineringen til Man Booker-prisen er tydeligvis ikke en del af bogens oprindelige betydning, da romaner først bliver nomineret til litterære priser efter deres første udgivelse. Ej heller er den en del af romanens univers og handling. I stedet skaber 'stemplet', den positive anmeldelse fra en stor landsdækkende avis og informationen om, at romanen er udkommet på et bestemt forlag – her Gyldendal – en forventning om romanens kvalitet (Squires 2007: 71-82) og kan være med til at farve læserens videre vej ind i dens fortælling. Tilsammen signalerer disse elementer, at romanen er et skønlitterært værk, hvor formen er velovervejende og har kunstnerisk værdi, samt at indholdet behandler seriøse (og ikke trivielle) emner.

Mens inddragelse af bogomslaget i analysen af romanens plot fra et mere traditionelt analytisk perspektiv – fx et nykritisk, narratologisk eller stilistisk – kan synes kontroversiel, er et argument for dette bl.a., at forskellige omslag til den samme roman skaber forskellige betydninger (jf. kommutationstesten). På det engelske omslag (Pushkin Press, 2017)² kombineres titlens køreskoleremse fx med en grafisk

2 Grundet ophavsrettigheder kan de internationale forsider desværre ikke gengives i artiklen. Ved udgivelsen af nærværende artikel kunne de udenlandske omslag ses på følgende websteder. Engelsk omslag: <https://www.pushkinpress.com/product/mirror-shoulder-signal>. Hollandsk omslag: <http://uitgeverijpodium.nl/Recent-verschenen/book/603/Spiegel-spiegel-schouder>. Tysk omslag: <https://keinundaber.ch/de/literary-work/rechts-blinken-links-abbiegen>.

fremstilling af en bildør, hvor distancen til døren er større end på det danske omslag, så også bilens vindue og en silhuet af dens fører kan ses. Eksperientielt kategoriseres bilens fører kulturelt som kvinde via frisure og påklædning, hvorved hovedpersonens køn allerede specificeres på bogens omslag. På dette omslag er det endvidere kvindens kjole – og ikke den kønsneutrale sele – der sidder i klemme i bildøren med mulig kønnet betydning til følge: 'en kvinde lærer at køre bil, og der er noget, der ikke er, som det burde være'. Det hollandske omslag (Podium, 2017) viser som det engelske en kvinde i en bil, men her skaber den kulturelle kategorisering via frisure og hårfarve (langt blondt eller blonderet hår) en medbetydning, der måske vil aktivere et 'blondinen-kan-ikke-køre-bil'-script i takt med, at Sonjas manglende køreevner udfoldes på romanens første sider. Lidt overraskende modsiges billedets eksperientielle betydning senere sprogligt af beskrivelsen af Sonja som "kortklippet" (Nors 2016: 37). Det kan sluttelig nævnes, at forsidebilledet på romanens tyske omslag (Kein & Aber Verlag, 2016) er et nærbillede af en åben bildør med et par fødder, der stikker ud, og en hvid gås eller svane, der står med hals og hoved skjult af døren. I denne udgave af Nors' roman skaber omslaget nysgerrighed om, hvad der motiverer denne sammenstilling af bil og fugl, samt fremadrettet spænding, der dog aldrig forløses gennem et plot, der på meningsfuld måde forener de to.

Bogomslagets betydninger stammer typisk ikke fra forfatteren, men opstår senere som et resultat af valg taget i forbindelse med materialiseringen af forfatterens sproglige narrativ i produktionen af denne som bog (jf. Kress og van Leeuwen 2001). I vores værkbaserede multimodale tilgang til romanens plot inkluderer vi imidlertid disse betydninger i anerkendelse af, at forskellige udgaver af bogomslaget aktiverer forskellige scripts – også selvom disse i nogle tilfælde er direkte misvisende i forhold til romanens sproglige indhold.

KAPITEL 1

I analysen af kapitel 1 fokuserer vi særligt på sproget (i særdeleshed på eksperientielle og logiske betydninger), men inddrager desuden layout og typografi som betydningsskabende ressourcer. Kapitlets ramme er en køretime, hvor Sonja og hendes kørelærer Jytte kører fra Frederiks-

berg over Vesterbro til Vigerslev Allé ved Vestre Kirkegård. Dermed knyttes der direkte an til bogomslaget titel. Dette forløb, i det følgende benævnt det aktuelle nutidsplan, er skildret kronologisk, så der her er sammenfald mellem historiens begivenheder og diskursens organisering af disse. Situationerne i bilen er præget af Sonjas usikkerhed i forhold til kørslen og Jytte, der dels giver instrukser, dels overtager dele af kørslen – i særdeleshed gearskiftningen, som ellers er det, Sonja skal lære. Undervejs beretter Jytte om situationer fra sit eget liv og når også at tale i telefon med sin mand. Kapitlets beskrivelse af køreturen slutter med, at Jytte geråder ud i en verbal konflikt med føreren af en varevogn. Skildringen af køretimen afbrydes af Sonjas tanker, der vandrer til scener, der finder sted i andre rum og/eller til andre tider (teorilokalet på Frederiksberg, en tidligere køretimesituation, Sonjas fødeby Balling, Jyttes hjemstavn på Djursland, Jyttes barndom, Sonjas søster Kates teenageår), hvorved diskursens strukturering af tid afviger fra historiens. Til slut går Sonjas tanker til Vestre Kirkegård, hvor hun ofte søger hen i ro for biler og anden larm. Noget gådefuldt hedder det afslutningsvis: “Så ligger hun der og kan undvige” (2016: 13).

Her passer det leksikalske valg af den materielle proces *undvige*³ som udgangspunkt fint ind i det eksperientielle felt knyttet til bilkørsel og køretimer. Modsat processen *dreje*, der underforstås med titlen, betegner *undvige* ikke en intenderet og målrettet manøvre, men snarere noget, man gør for at undgå ubehageligheder. At processen *undvige* indgår i en kongruenskonstruktion med *ligge* og lokaliseres på kirkegården, indikerer, at processen ikke er knyttet til køre-bil-universet, men til romanens eksistentielle plottråd. At den herudover er konstrueret uden et objekt, skaber nysgerrighed om, hvad det er, Sonja vil undvige. Dette antydes i kapitel 1, men udfoldes først for alvor senere i romanen.

Skiftene fra det aktuelle nutidsplan til de øvrige planer etableres overvejende sprogligt, men også layout og typografi spiller en rolle (se Nørgaard 2019: 67-68 for distinktionen mellem disse). I forhold til layout er det påfaldende, at historiens skift sjældent følges af et skift

3 I analysen fastholder vi SFL's eksperientielle procestypologi med dens overordnede inddeling i materielle, relationelle, mentale og verbale processer (der på sætningsniveau realiseres gennem verbalerne); derimod undgår vi SFL-terminologien i forhold til partcipanter og fastholder her en mere udbredt grammatisk terminologi.

i afsnit, men typisk etableres inden for et sådant; fx i romanens andet afsnit (2016: 6-7), der går fra bilen til en beskrivelse af Sonjas søsters vilde ungdom, tilbage til bilen og derefter beskriver Jyttes opførsel på køreskolen. Herigennem sættes de instruktioner, der i andre teksttyper normalt ligger i afsnitsopbygning, ud af kraft; læseren kan ikke regne med, at tekstens layout afspejler historiens forløb. I stedet etablerer diskursen skiftene på andre måder, som vi vil vise nedenfor.

Typografien som betydningsressource ses først og fremmest i den udtryksmæssige modsætning mellem ikke-kursiv (som ses i hovedparten af teksten) og kursiv. Første gang, vi støder på kursiv, er i et citat:

- (1) Hun [Sonja] blev også svimmel af det, og det måtte ingen opdage. *Du er sådan en fighter*, har mor altid sagt, og det er Sonja: hun giver ikke op. (2016: 6)

Generelt realiseres citeret tale i litterære såvel som ikke-litterære tekster enten gennem en grammatisk struktur med citatet som objekt (her for *sige*) eller alene gennem tegnsætning (Andersen og Holsting 2015). Typisk anvendes omkransende citationstegn eller indledende replikstreg, ofte i kombination med afsnitsskift og indryk (Jacobsen og Jørgensen 2013: 52). I (1) ses dermed et ukonventionelt eksempel på citatmarkering. Efter yderligere to citater med denne form, optræder imidlertid et fjerde i en mere konventionel form:

- (2) Hendes [Jyttes] søn skal giftes, hendes barnebarn skal hedde noget rædderligt, svigerdatteren er dum i tøjet, og hendes svogers mors nye mands søster er lige død.
– Folk fra Thailand kan ikke køre bil.
Sonja og Jytte holder ved et lyskryds på Frederiksberg. [...] Jytte har hånden på gearstangen, mens Sonja selv ser efter cyklister.
– Hende jeg har nu hedder Pakpao. Pakpao? GRØNT LYS! ANDET GEAR, ANDET GEAR, CYKEL! (2016: 8-9)

Denne tilsyneladende inkonsekvens kan dog i løbet af kapitlet (og resten af romanen) afkodes, idet der formmæssigt skelnes mellem ci-

tater, der fungerer som replikker på fortællingens nutidsplan (angivet med replikstreg og indryk), og citater, der fungerer på andre planer (angivet typografisk med kursiv). Eksemplet illustrerer desuden en anden typografisk forholdsætning mellem konventionel brug af store og små bogstaver (i overensstemmelse med dansk ortografi) og brug af udelukkende store bogstaver, der kan afkodes ikonisk som øget stemmestyrke (Nørgaard 2019: 98-99).

Romanen etablerer dermed en ikke-konventionaliseret forholdsætning mellem citeret tale i den plottråd, der foregår på det kronologiske fremadskridende nutidsplan, og citeret tale uden for denne. En sådan modsætning kan også etableres gennem sproglige valg (fx tempus: *råber/råbte*), men at den her kodes multimodalt i en layoutmæssig og typografisk modsætning, indebærer, at den bliver visuelt observerbar for læseren, og den hjælper desuden denne til at navigere i diskursens organisering af situationer.

Altovervejende skabes betydningerne i kapitel 1, herunder skiftene i narrativens planer, sprogligt. Dette sker bl.a. gennem tempus, hvor narrativen gør brug af præsens, præteritum og perfektum. Det aktuelle nutidsplan, der overvejende skildres fortløbende, er generelt holdt i præsens (jf. fx (2)), mens Sonjas tilbageblik er skrevet i præteritum:

- (3) Sonjas søster Kate og svoger Frank tog kørekort i firserne.
(2016: 6)

I de digressioner, der ikke leder Sonja til egentlige fortidige hændelser, bruges primært præsens:

- (4) Når Sonja kommer [til køreskolen] sidder hun [Jytte] inde på Folkes kontor, hun er på Facebook eller i færd med at åbne de andre elevers lægejournaler. (2016: 6-7)

I enkelte tilfælde anvendes perfektum som angivelse af fortidige situationer med relevans for nutiden (Hansen og Heltoft 2011: 696). Det ses fx i (5), hvor Sonja i tankerne har været langt borte, men bringes tilbage til bilen af Jyttes råb:

- (5) – BREMS FOR HELVEDE! KAN DU DA FOR SATAN
IKKE SE DET FODGÆNGERFELT!

Jytte har bremsset og gearet dem ned i første. (2016: 11)

Her er Sonja (og læseren) gået glip af bremsningen og nedgearingen og kan kun iagttage resultatet af disse. Der sker dermed et brud i det ellers fortløbende præsensbaserede handlingsforløb i bilen, der medvirker til at understrege, hvor langt væk Sonja har været i tankerne.

Overgangen til tankevandringerne etableres typisk sprogligt gennem den mentale proces *tænke*, hvorved læseren guides, og overgangen forløber relativt gelinde:

- (6) Sonja drejer til højre og tænker på, hvordan hun måske selv lyder, når hun taler i telefon med Kate. (2016: 9)

Skiftene den anden vej er derimod ofte abrupte (som i (7), der ligger i direkte forlængelse af (6)):

- (7) Men hun taler næsten aldrig i telefon med Kate mere, og nu er de på vej ind på Vesterbro. (2016: 9)

I flere tilfælde er skiftene nærmest formelagtige i deres udformning: ”så nu sidder hun i en bil” (2016: 6), ”og nu sidder hun så i bilen” (2016: 7), ”og nu nærmer de sig Vigerslev Allé” (2016: 12). Genetableringen af det aktuelle nutidsplan er generelt karakteriseret af det deiktiske *nu* og en lokalangivelse, der enten placerer Sonja i bilen eller bilen i geografien.

Tempusmæssigt indeholder kapitel 1 en interessant afvigelse fra det beskrevne mønster. Sonjas tanker går dels til hendes egen hjemstavn i Balling (2016: 6), dels til Jyttes hjemstavn på Djursland (2016: 8). At begge stammer fra Jylland, fører imidlertid til en sammenvævning af de to steder i Sonjas senere tankevandringer:

- (8) Sonja tænker på foderstofforretningen på Djursland. Hjemme i Balling havde de også sådan en. (2016: 10)

Via Djursland kommer vi til Balling og en beskrivelse af de forandringer, sammenlægningen af landbrug har fået for egnen. Selvom stadig færre arbejder i landbruget, har landkøkkenerne dog stadig samme størrelse. Og via landkøkkenerne i Balling bringes vi atter til Djursland:

- (9) Man har altid skullet rykke sig på bænken for håndens arbejde, og så har Jytte siddet der på Djursland og dinglet med benene. Det er det store frikvarter, hun er løbet hjem for at spise, og hendes fødder har ikke kunnet nå gulvet. Hun har røde ankelsokker på og en skotskternet nederdel (2016: 10)

Herfra beskrives det, hvordan Jytte spiser franskbrød med puddersukker og må løbe tilbage til skolen, når klokken ringer. Hvorvidt denne situation er baseret på, hvad Jytte har fortalt om sin barndom, på hvad Sonja forestiller sig om denne, eller om der reelt er tale om Sonjas egne barndomsminder, forbliver uklart. Modsat de egentlige tilbageblik (som i (3)) er denne sekvens holdt i præsens og perfektum, hvorved de grænser mellem fortid og nutid, romanen ellers har etableret med sine tempusvalg, ophæves på samme måde, som lokaliteter og personer synes at glide ind i hinanden. Her som i lignende eksempler synes tempusvalg at afspejle Sonjas oplevelse af tid – dvs. fortid. Nogle gange er der en temporal distance til det erindrede (præteritum), andre gange *er* hun i fortiden (præsens).

Et af romanens mest udtalte sproglige karakteristika er dens brug af parataktiske sætningskomplekser (Hansen og Heltoft 2011: 961ff.; Halliday og Matthiessen 2013: 451-60, 472-4; Andersen og Holsting 2015), ikke mindst den additive slags etableret med konjunktionalet *og*. Disse konstruktioner er ikke blot hyppigt forekommende i romanen, men også i mange tilfælde påfaldende, fordi skiftene mellem de forskellige planer ofte etableres i sådanne parataktiske sætningskomplekser (som i (7)).

Karakteristisk for parataksen er, at den fremstiller sine sideordnede led, konjunker, som semantisk ligevægtede (Halliday og Matthiessen 2000: 50), og samtidig som tættere forbundne end selvstændige hel-sætninger (Hansen og Heltoft 2011: 959), hvilket yderligere kan un-

derbygges af ellipse. Relationen mellem konjunkerne kan specificeres leksikalsk som adversativ (*men*) eller alternativ (*eller*), kausal (*for*) eller konsekutiv (*så*). Heroverfor signalerer *og* en rent additiv relation, der dermed også opfattes som den semantisk set mest elementære blandt de parataktiske relationer (Breindl m.fl. 2014: 401). Ofte kan læseren på baggrund af konteksten indtolke andre mere specifikke betydningsrelationer som fx tidslig rækkefølge, årsags- eller modsætningsssammenhæng, hvilket kan understøttes og entydiggøres af konnektionsadverbialer (*og så, og derfor* etc.), men i sig selv angiver *og* blot, at konjunkerne kan ansues som ”Elemente einer typgleichen Menge” (Breindl m.fl. 2014: 401).

Allerede kapitlets begyndelse illustrerer den hyppige forekomst af parataktiske sætningskomplekser. (I de følgende eksempler er de enkelte perioder markeret med fortløbende hævdede tal, mens de parataktisk ordnede helsætninger i hver periode er markeret med fortløbende tal i kantede parenteser):

- (10) ¹[1] Sonja sidder i en bil, [2] og hun har ordbogen med. ²[1] Den er tung [2] og ligger i tasken på bagsædet. ³[1] Hun er halvvejs igennem oversættelsen af Gösta Svenssons seneste krimi, [2] og hans niveau var faldende allerede i den forrige. ⁴[1] Hun tænkte: Det er nu jeg har råd, [2] så hun søgte efter køreskoler på nettet [3] og meldte sig til hos Folke på Frederiksberg. ⁵[1] Teorilokalet er lille og blå [2] og lugter af gammel røg og omklædningsrum, [3] men det gik godt med teorien. ⁶[1] Ud over Folke var der kun én på Sonjas alder i lokalet, [2] og han var taget i spritkørsel, [3] så han holdt sig for sig selv. (2016: 5)

Eksemplets seks perioder har alle form af parataktiske sætningskomplekser. Tre af de parataktisk ordnede sætninger er elliptiske (2.2, 4.3, 5.2), mens de resterende er konstrueret med alle led. En enkelt (1.2) kunne ud fra grammatiske kriterier have været elliptisk konstrueret (”Sonja sidder i en bil og har ordbogen med”), eftersom subjektet i 1.1 og 1.2 har samme referent, men er det ikke (se nedenfor).

Flere af de parataktiske *og*-sætningskomplekser i (10) er relativt upå-

faldende i deres sammenstilling af situationer eller forhold, fx sammenstillingen af 4.2 og 4.3, der uproblematisk tillader en temporal læsning, og 5.1 og 5.2, der begge beskriver teorilokalet. I begge tilfælde er konjunkt 2 elliptisk, hvilket understreger sammenknytningen. I andre af (10)'s parataktiske *og*-sætningskomplekser forekommer sammenstillingen dog påfaldende eller overraskende, fx 1.1 og 1.2. Inden for romanens univers er der tale om en kortfattet, men rammende karakteristik af Sonja, der dels er ved at lære at køre bil, dels arbejder som skønlitterær oversætter. Det første motiverer placeringen i en bil, det andet, at hun medbringer en ordbog. Sammenstillingen af de to er ikke desto mindre overraskende, fordi parataksen inviterer os til at se en sammenhæng, der på baggrund af vores generelle viden om verden ikke forekommer logisk. *Bil* og *ordbog* refererer umiddelbart til to forskellige sfærer, og det er svært at forestille sig en situation, hvor begge er relevante. I et eksperimentielt perspektiv tilhører de forskellige felter, og romanen har endnu ikke haft mulighed for at etablere et sted, hvor disse felter mødes. Da læseren mangler den fornødne baggrundsviden til at udlede en forbindelse, kan det give anledning til plotmæssig nysgerrighed. At 1.2 ikke er konstrueret elliptisk (trods muligheden herfor), medvirker til at underbygge en relativ selvstændighed.

Konjunkt 1.1 knytter umiddelbart an til de spor, der udlægges, og den forventning, der etableres via bogomslagets betydninger, mens konjunkt 1.2 udgør et markeret valg. Forklaringen på ordbogen følger dog i 3.1 og 3.2, hvor oversættelsesarbejdet introduceres. Også her forekommer sammenstillingen af de to konjunker dog overraskende. Selvom der her etableres flere kohæsive bånd mellem konjunkerne (reference: *Gösta Svenssons / hans*; ellipse: *Gösta Svensson seneste krimi / den forrige*) ender sætningskomplekset næppe, hvor vi forventer det. Det gælder bl.a. i forhold til de tidlige forhold; i forlængelse af Grices (1975) mådesmaksime, "be orderly", kan vi have en vis forventning om, at konjunktens rækkefølge i sætningskomplekset afspejler situationernes rækkefølge i virkeligheden (jf. også Breindl m.fl. 2014: 412f.). Her er konjunkt 3.1 dog knyttet til nutidsplanet, mens konjunkt 3.2 bringer os til en fortidig situation. Dette etableres dels af tempusvalget (hhv. præsens og præteritum), dels af modifikatorerne *seneste* og *forrige*. Herudover udgør konjunkt 3.1 en neutral situationsbeskrivelse,

mens konjunkt 3.2's bemærkning om det faldende niveau introducerer Sonjas negative påskønnelse (jf. Martin og Rose 2003: 34), og temporaladverbialt *allerede* tvinger læseren til at justere sin forståelse af indholdet i konjunkt 1 (se Breindl m.fl. 2014: 402f.). Hvis niveauet er faldet allerede i den forrige roman, implicerer det, at det er faldet yderligere i den seneste. Fra et narrativt perspektiv ser vi her et eksempel på, hvorledes tekstens leksikogrammatiske valg leder læseren ind i "a process of establishing and revising beliefs about the environment of the fictional world on the strength of the evidence at hand" (Kukkonen 2014a: 722).

Ikke alle tekstens parataktiske sætningskomplekser indebærer overraskende skift, men det er et karakteristisk træk ved romanen (i kapitel 1 såvel som senere), at skiftene typisk foregår inden for det parataktiske sætningskompleks, hvorved der i mange tilfælde etableres en overraskende modsætning mellem de forventninger, den grammatiske form etablerer, og den måde, den indholdsmæssigt udfyldes på (fx Ulbæk (2005: 36) om "ikonicitetsprincippet for mening").

Et sådant meget påfaldende skift, der samtidig trækker på udnyttelsen af typografien til at skelne mellem replikker på fortællingens forskellige niveauer, ses i (11). Sonjas tanker er tilbage ved førstehjælpskurset, hvor hun har fungeret som demonstrationsperson:

- (11) ¹Det var ydmygende at blive lagt i stabilt sideleje af en dreng på atten. ²[1] Hun blev også svimmel af det, [2] og det måtte ingen opdage. ³[1] *Du er sådan en fighter*, har mor altid sagt, [2] og det er Sonja: hun giver ikke op. ⁴[1] Hun burde gøre det, [2] men hun gør det ikke, [3] *og så pumper I hjertet tredve gange hårdt og mærker efter, om vejret bliver trukket*, sagde førstehjælpslæreren. (2016: 6)

Her bevæger vi os fra førstehjælpskurset, over et mere generelt tidsplan og tilbage til kurset gennem lærerens replik. Overgangen fra 4.2 til 4.3 er påfaldende, dels fordi der sker et radikalt indholdsskift, dels fordi der sker et skift i udsigelsespositionen., der umiddelbart kan afkodes pga. kursiven. Endelig er også replikken tilsyneladende selv konjunkt 2 i et *og*-sætningskompleks, hvis konjunkt 1 vi aldrig ser.

I lighed med den overraskende brug af layout ved afsnitsinddelingen, medvirker denne brug af *og*-paratakse til, at skiftene mellem de forskellige planer bliver abrupte, fordi den forventning, parataksen skaber om en tæt og motiveret relation mellem konjunkerne, ikke opfyldes. Dette kan føre til en fornemmelse af, at der mangler en forbindelse, hvilket igen kan knyttes til begreberne overraskelse og nysgerrighed. Overraskelse opstår, fordi vi ofte ikke ender der, hvor vi forventer det, og nysgerrighed vækkes, fordi den manglende forbindelse peger på en lakune i diskursens skildring af historiens begivenheder.

Den særprægede brug af parataktiske sætningskomplekser som domæne for skift frem og tilbage i tid synes at afspejle romanens tema. At Sonjas fastlåsthed er knyttet til hendes fortid og de mislykkede relationer, underbygges af hendes tankevandringer, der gang på gang fører væk fra den aktuelle virkelighed. Omvendt resulterer de abrupte skift tilbage til nutidsplanet i, at noget forbliver ufortalt. Sonja undviger, før vi kan få etableret den egentlige sammenhæng. Den karakteristiske brug af *og*-paratakse i kombination med skift i tid bliver dermed helt centralt for den måde, hvorpå plottet bliver konstrueret i Nors' roman.

KONKLUSION

I erkendelse af at plot er centralt for den narrative litterære teksts realisering af betydning, har vi i ovenstående analyse vist, hvorledes plot kan inddrages produktivt i en multimodal analyse af en roman. Ved at anlægge dette perspektiv på *Spejl, skulder, blink* understreger vi, at bogen som artefakt gør brug af betydningsskabende ressourcer, der rækker ud over de rent sproglige, og at andre valg end forfatterens er med til at konstituere betydningerne. De plotmæssige spor, som lægges ud til læseren, realiseres multimodalt gennem sprog, billede, farve, typografi og layout, der tilsammen skaber forventninger om romanens form og indhold.

Som konsekvens af vores multimodale tilgang til analyse af plot bidrager vi til den eksisterende forskning ved at vise, hvorledes plottet gennem billede og titel allerede etableres på omslaget ved at skabe forventninger om en handling, der vil forene de plotmæssige spor bil, sele i klemme og remsen ”spejl, skulder, blink”. Disse forventninger er med til at guide læserens fortolkning af, hvad der viser sig at være et bogsta-

veligt og et metaforisk lag af betydningen af ”at skifte (eller ikke skifte) gear”, som realiseres gennem romanens kobling af to planer – den aktuelle nutidssituation, hvor Sonja forsøger at lære at køre bil, og et komplekst eksistentielt plan, hvor Sonjas tanker springer i tid og sted. De betydninger, der skabes efterhånden som romanen skrider frem, kan omvendt nødvendiggøre, at læseren justerer sin fortolkning af forsidens betydninger. Vores analyse viser fx, hvordan titlens og billedets betydninger i den videre læsning bliver udvidet til også at omfatte et metaforisk lag. Titlen refererer ikke blot til en køreskolesituation, men også til hovedpersonens konstante bagudskuen, mens den bogstavelige betydning af den røde sele, der er i klemme i bildøren, må forkastes til fordel for en metaforisk fortolkning.

Derudover skaber forlagsnavnet, nomineringsstemplet og anmeldelsen på bogens omslag forventninger om værket kunstneriske værdi – at forfatterens valg af form og indhold er velovervejede og meningsfulde. Kombinationen af omslagets flertydighed og romanens ukonventionelle brug af afsnit, *og*-paratakse, citeret tale og tempus ville i andre teksttyper – fx fagtekster – være uhensigtsmæssige, men i Nors’ roman accepteres de som litterære virkemidler, der tjener et formål, og som medvirker til at skabe plotmæssig nysgerrighed og fastholde læserens interesse.

En opmærksomhed på det multimodale hjælper os til at forstå, hvordan de ressourcer, der realiserer teksten, inviterer læseren til at indgå i en struktureringsproces, der kan føre til overraskelse, nysgerrighed og spænding i en vekslen mellem tilbageskuende og fremadskuende perspektiver. Romanens form, ikke mindst de pludselige skift mellem planerne i de parataktiske sætningskomplekser, udfordrer læseren. Det gør de, fordi læserens nysgerrighed ikke tilfredsstilles (da hun ikke får noget at vide om det, der mangler, som fx hvorfor Sonja i (11) ikke giver op, selvom hun burde, og hvad det er, hun burde opgive), og fordi hendes spænding ikke forløses (da fortællingen hele tiden skifter retning fx fra ovenstående tanker om at give op og tilbage til instruktørens vejledning på førstehjælpskurset). Vores analyse viser dermed, at en romans tema – i dette tilfælde “undvigelse” – kan realiseres ikke blot på handlingsniveau, men også inden for afsnittet og helt ned på sætningsniveau. Omvendt guider de konventioner, romanen etablerer

multimodalt (fx de forskellige layoutmæssigt, typografisk og sprogligt realiserede former for citeret tale), læseren, så hun kan navigere mellem romanens forskellige planer.

I ovenstående har vi demonstreret, hvordan vores multimodale socialesemiotiske tilgang og deri funderede grammatiske analyser bidrager til at nuancere analysen også af en roman, der ikke er påfaldende multimodal i sit udtryk. Vores artikel bidrager til det socialesemiotiske multimodale forskningsfelt – og mere specifikt den multimodale stilistisk – ved at inkorporere det narratologiske begreb plot i højere grad end hidtil og ved at vise, hvordan plot realiseres multimodalt.

Alexandra Holsting
Centre for Multimodal Communication
Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
aho@sdu.dk

Cindie Aaen Maagaard
Centre for Multimodal Communication
Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
cindiem@sdu.dk

Nina Nørgaard
Centre for Multimodal Communication
Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
noergaard@sdu.dk

LITTERATUR

- Andersen, T.H. & A. Holsting. 2015. *Teksten i grammatikken*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Barthes, R. 1967. *Elements of semiology*. New York: Hill & Wang.
- Breindl, E., A. Volodina & U.H. Waßner. 2014. *Handbuch der deutschen Konnektoren 2*, bind 1. Boston: de Gruyter.
- Brooks, P. 1984. *Reading for the plot*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. 2001. The narrative construction of reality. *Critical Inquiry* 18. 1-21.
- Chatman, S. 1978. *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca: Cornell University Press.
- Galberg Jacobsen, H. og P. Skyum-Nielsen. 2007. *Dansk sprog. En grundbog*. København: Schonberg.
- Genette, G. 1980. *Narrative discourse. An essay in method*. Ithaca: Cornell University Press.
- Genette, G. 1997 [1987]. *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbons, A. 2012. *Multimodality, cognition, and experimental literature*. London: Routledge.
- Grice, H.P. 1975. Logic and conversation. P. Cole & J.L. Morgan (red.), *Syntax and semantics, Vol. 3 Speech Acts*, 41-58. New York: Academic Press.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as a social semiotic*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1979. Modes of meaning and modes of expression: types of grammatical structure and their determination by different semantic functions. D.J. Allerton, E. Carney & D. Holdcroft (red.), *Function and context in linguistic analysis: Essays offered to William Haas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halliday, M.A.K. 1994. *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. & C.M.I.M. Matthiessen. 2000. *Construing experience through meaning: a language-based approach to cognition*. London: Continuum.
- Halliday, M.A.K. & C.M.I.M. Matthiessen. 2013. *Halliday's introduction to functional grammar*. London: Routledge.
- Hansen E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*, bind 1-3. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Herman, D. 2003. Introduction. D. Herman (red.), *Narrative theory and the cognitive sciences*, 1-30. Stanford: CSLI.
- Hjelmlev, L. 1993 [1943]. *Omkring sprogteoriens grundlæggelse. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague XXV*. Copenhagen: The Linguistic Circle of Copenhagen.
- Hühn, P. 2008. Functions and forms of eventfulness in narrative fiction. J. Pier, J. & J.A.C. Landa (red.), *Theorizing narrativity*, 143-163. Berlin: de Gruyter.

- Jacobsen, H.G. & P.S. Jørgensen. 2013. *Håndbog i nudansk*. København: Politikens Forlag.
- Kafalenos, E. 2001. Reading visual art, making – and forgetting – fabulas. *Narrative* 9(2). 138-145.
- Kress, G. 2010. *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Kress, G. & T. van Leeuwen. 1996. *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Kress, G. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Kress, G. & T. van Leeuwen. 2002. Colour as a semiotic mode: Notes for a grammar of colour. *Visual Communication* 1(3). 343-368.
- Kukkonen, K. 2011. Comics as a test-case for transmedial narratology. *SubStance* 40(1). 34-52. DOI: <https://doi.org/10.1353/sub.2011.0005>.
- Kukkonen, K. 2014a. Bayesian narrative: Probability, plot and the shape of the fictional world. *Anglia* 132(4). 720-739. DOI 10.1515/anglia-2014-0075.
- Kukkonen, K. 2014b. Plot. P. Hühn m.fl. (red.), *The living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University. www.lhn.uni-hamburg.de/article/plot. (Tilgæet 18.06.2018).
- Leeuwen, T. van. 2006. Towards a semiotics of typography. *Information design journal + document design* 14(2). 139-155.
- Leeuwen, T. van. 2011. *The language of colour: An introduction*. London: Routledge.
- Luke, J. 2013. *Writing the visible page: A multimodal approach to graphic devices in literary fiction*. Queensland University of Technology: Ph.d.-afhandling. <http://eprints.qut.edu.au/63020/>. (Tilgæet 15.1.2016).
- Martin J.R. & D. Rose. 2003. *Working with discourse*. London: Continuum.
- Maagaard, C.A. 2018. Picturing scripts: A combined narrative, social semiotic and cognitive approach to visual narrativity. *Multimodal communication* 7(2). <https://doi.org/10.1515/mc-2017-0019>.
- Nors, D. 2016. *Spejl, skulder, blink*. København: Gyldendal.
- Nørgaard, N. 2019. *Multimodal stylistics of the novel: More than words*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315145556>.
- Ryan, M.-L. 2004. *Narrative across media. The languages of storytelling*. Lincoln: University of Nebraska Press.

- Ryan, M.-L. 2012. Narration in various media. P. Hühn m.fl. (red.), *The living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University. <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/narration-various-media>. (Tilgâet 04.07.2017).
- Squires, C. 2007. Book marketing and the Booker Prize. N. Matthews & N. Moody (red.), *Judging a book by its cover: Fans, publishers, designers, and the marketing of fiction*, 71-82. Burlington: Ashgate.
- Sternberg, M. 1978. *Expositional modes and temporal ordering in fiction*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Sternberg, M. 2001. How narrativity makes a difference. *Narrative* 9(2). 115-122.
- Ulbæk, I. 2005. *Sproglig tekstanalyse – Introduktion til pragmatisk tekstlingvistik*. København: Academia.

Multimodal feedback i social interaktion

PATRIZIA PAGGIO OG COSTANZA NAVARRETTA

I denne artikel analyserer vi sproglig og nonverbal feedback i to multimodale korpora som afspejler forskellige kommunikationssituationer. Det ene består af otte videoptagede såkaldte *'map task'*-samtaler, hvor en af samtalepartnerne forklarer den anden ruten på et kort. De to deltagere sidder i forskellige rum uden at kunne se hinanden og kommunikerer igennem høretelefoner. Det andet korpus er en samling af tolv videoptagelser af frie ansigt-til-ansigt-samtaler hvor deltagerne, som ikke kendte hinanden på forhånd, blev optaget mens de stod over for hinanden i et studie og talte sammen. Sproget er dansk i begge korpora. Vi beskriver hvordan sproglig og nonverbal feedback er opmærket og gennemgår distributionen af forskellige typer af feedback-udtryk i de to korpora. Vores analyse viser interessante forskelle i både mængden og typen (mono- kontra multimodal) af feedback, som dels skyldes de forskellige fysiske opsætninger, dels interaktionens natur, som er funktionel i *'map task'*-dialogerne, og som bare er samtale for samtalens skyld i de frie ansigt-til-ansigt-dialoger.

EMNEORD: multimodal feedback, nonverbale udtryk, interaktionskorpora, hovedbevægelser

1 INTRODUKTION

Det spiller en stor rolle i den sproglige interaktion at man i løbet af en samtale giver hinanden feedback, dvs. at man tilkendegiver at man lytter, at man forstår hvad der bliver sagt, og at man enten er enig eller uenig. Der er selvfølgelig stor variation i hvor meget og hvilken form for feedback man ser afhængigt af individuelle forskelle mellem talere, men også af situationen og interaktionstypen.

I denne artikel analyserer vi den måde hvorpå feedback kommer til udtryk i to forskellige korpora som afspejler forskellige kommuni-

kationssituationer. Det ene består af otte videooptagede samtaler fra DanPASS-korpusset (Grønnum 2006), hvor en af samtalepartnerne forklarer den anden ruten på et kort. Det andet er det danske NOMCO-korpus (Paggio & Navarretta 2016), som består af tolv videooptagelser af frie samtaler. Der er to vigtige forskelle i de to korpora som begge er relevante for feedback, dels at samtalerne har et bestemt formål i DanPASS, hvad det ikke er tilfældet i NOMCO, dels at samtalepartnerne ikke kan se hinanden i det første korpus, hvorimod de står over for hinanden i det andet. Desuden spiller de to samtalepartnere i DanPASS forskellige roller som følge af dialogernes overordnede formål, og denne rollefordeling er, som vi vil se, også udslagsgivende i forhold til brugen af multimodal feedback.

Vi anvender i artiklen en bred definition af feedback forstået på den måde at vi både kigger på talerens og lytterens multimodale feedbackudtryk, men vi begrænser til gengæld vores analyse til korte feedbacktegn, typisk enkelte ord som kan optræde sammen med hovedbevægelser eller andre nonverbale udtryk.

De teoretiske begreber vi anvender i artiklen, defineres i afsnit 2 ud fra den relevante litteratur. Vi fortsætter i afsnit 3 med at beskrive de to korpora og den måde hvorpå de er transskriberede, for i afsnit 4 at forklare hvordan multimodale feedbackudtryk er opmærket, hvor vi også gennemgår nogle udvalgte eksempler. Afsnit 5 består af en kvantitativ analyse af sproglige og multimodale feedbackudtryk i de to korpora og af en sammenligning af de to. Vi slutter af i afsnit 6 med en diskussion af de analyserede mønstre, hvor vi forklarer forskellene ud fra de forskellige kommunikationssituationer de to korpora afspejler.

2 MULTIMODAL FEEDBACK

I en udveksling som er ret typisk for DanPASS-dialogerne, siger guiden: ”hvis du står og kigger mod nord med ryggen til klosteret”, og følgeren nikker en gang mens han siger ”ja”. Det er karakteristisk for disse dialoger at følgeren bruger nik sammen med positive feedbackord for at bekræfte at han eller hun følger med i det som guiden er ved at forklare. I et andet eksempel siger følgeren ”ja, det er helt forkert” mens hun ryster på hovedet. I dette tilfælde refererer hovedrysten til det at følgeren har fulgt en forkert vej gennem kortet, men samtidig

udgør det multimodale udtryk også positiv feedback til det som guiden har sagt, nemlig at følgeren har taget en forkert rute.

I begge tilfælde er der tale om feedback fra lytteren til taleren. Et andet eksempel, denne gang fra en af NOMCO-samtalerne, illustrerer at den person som har ordet, kan bruge et multimodalt udtryk til at fremprovokere en reaktion fra den anden person. De to deltagere er lige begyndt at snakke sammen, og en af dem forklarer at hun er blevet våd på grund af regnvejret og tilføjer ”som du kan se så” efterfulgt af en kort pause og ordet ”ja” samtidig med at hun lægger sit hoved på skrå. Dette multimodale signal opfatter samtalepartneren som en invitation til at komme med noget feedback, og han siger ”okay, jamen” for så at overtage turen (se figur 2 senere i artiklen).

I Allwood et al. (1992) og Allwood (2000) beskrives feedback som den mekanisme deltagerne i en samtale bruger til at etablere og fastholde *kontakt, perception og forståelse* ved hjælp af korte udtryk, med andre ord til at vise at de kan og vil interagere, at de hører og forstår hvad der bliver sagt, samt at de er enige eller uenige. Ifølge forfatterne kan feedback således gives og fremkaldes gennem korte udtryk, som ikke behøver afbryde hovedtråden i diskursen. Det er velkendt at lytteren giver feedbacktegn – disse kaldes også ofte for *backchannelling* (Yngve 1970), men taleren kan også bruge korte signaler til at fremkalde en reaktion hos lytteren. Denne mekanisme regnes for en helt central komponent i den menneskelige kommunikation og for at være afgørende for dens vellykkethed. En indikation af at feedback spiller en central rolle, er at såkaldte feedbackord som *ja, nej, mm* optræder med meget stor hyppighed. Den type feedback disse ord udtrykker, fortolkes forskelligt afhængigt af konteksten og varierer bl.a. i forhold til diskursens polaritet og talehandling (Allwood et al. 1992). For eksempel betyder *ja* ikke det samme efter et spørgsmål som efter et udsagn, og ligeledes kan et *nej* fortolkes forskelligt afhængigt af om det foregående udsagn er positivt eller negativt.

Vigtigheden af feedback i kommunikationen understreges også i mange andre studier, selvom terminologien er noget forskellig fra den vi bruger. Goodwin (1981) anvender fx termen *attentiveness signals* om en række verbale og nonverbale tegn som både bruges af lytteren til at vise opmærksomhed over for hvad taleren siger, og af taleren til at

sikre sig at lytteren følger med i samtalen. Schegloff (1982) betragter brugen af korte sproglige eller nonverbale udtryk, fx nik, som tegn på at kommunikationen har opfyldt sine mål (*achievement and accomplishment in discourse*), mens Stivers (2008) understreger at feedbackudtryk signalerer at taleren og lytteren tilpasser sig hinanden mens de kommunikerer (*alignment*), og at lytteren følger med i hvad taleren udtrykker. Endelig er *ja-* og *nej-*udtryk blevet undersøgt i danske data af fx Steensig & Heinemann (2013), som dog fokuserer deres analyse på tilfælde hvor udtrykkene bliver brugt efter ja/nej-spørgsmål.

Teoretisk kan man forklare feedbacks centrale rolle ud fra en model hvor en samtale anskues som et fælles projekt, og hvor samtalepartnere begge bidrager til den fælles forståelse (*grounding*) og gennem feedback sikrer sig at denne forståelse er til stede (Clark & Schaefer 1989). Den indflydelse som feedback har på kommunikationens vellykkethed, er også blevet undersøgt eksperimentelt. For eksempel fandt Kraut et al. (1982) at jo mere feedback talere fik mens de genfortalte en film, jo bedre fortællinger producerede de, dvs. at deres lyttere bedre kunne forstå og huske hvad de havde hørt. Meget tyder på at feedback har en positiv virkning i vidt forskellige typer social interaktion, fra fjernundervisning (Mottet 2000) til ældrepatientpleje (Caris & Verhallen et al. 1999). En bedre forståelse af hvordan feedback fungerer i den menneskelige kommunikation, er desuden en forudsætning for at kunne skabe troværdige og brugervenlige virtuelle agenter (Morency et al. 2008).

Fleere korpusbaserede studier har vist at nonverbale udtryk, især hovedbevægelser og ansigtsudtryk, er en integreret og vigtig del af feedbackmekanismen (McClave 2000, Cerrato 2007, Allwood et al. 2007, Paggio & Navarretta 2013), hvor i hvert fald en af hovedbevægelsernes funktioner er at regulere interaktionen¹, mens ansigtsudtrykkene tilføjer emotionelt indhold. Generelt er nonverbale udtryk med til at skabe *rapport* mellem samtalepartnere, som ifølge Tickle-Degen & Rosenthal (1990) bygger på indbyrdes opmærksomhed, positive tilkendegivelser og koordination i interaktionen, dvs. evnen til både metaforisk og fysisk at gå i fælles takt.

Poppe et al. (2011) undersøgte receptionen af feedbacksignaler hos

1 For en diskussion af flere funktioner se fx Heylen (2006).

lyttere ved systematisk at variere mængden, typen og timingen af feedbackudtryk hos både menneskelige talere og virtuelle agenter. De påviste at der er en tendens til at både for lidt og for meget feedback opfattes som unaturlig, hvor den ideelle mængde ser ud til at ligge mellem 6 og 12 signaler per minut. Desuden fandt de at lytterne er mere villige til at acceptere nik uanset konteksten, hvorimod de genererede verbale feedbackudtryk fra virtuelle agenter oftere bliver forkastet som unaturlige.

I denne artikel fokuserer vi på hovedbevægelser og den måde de bliver anvendt på af begge partnere til at udveksle feedback i ansigt-til-ansigt-dialoger. Vi inddrager desuden analyser af interaktionen mellem nonverbale udtryk og talesprog. Vi anvender betegnelsen *multimodal feedback* til at referere til feedback som gives eller fremkaldes ved at anvende flere kommunikationsmodaliteter, dels talesprog, dels nonverbale udtryk som hovedbevægelser, skift i kropsholdning og ansigtsudtryk.

3 SOCIAL INTERAKTION I TO DANSKE KORPORA

I denne artikel har vi valgt at sammenligne den måde hvorpå multimodal feedback viser sig i dele af to danske korpora, DanPASS og NOMCO, hvor interaktionen er forskellig på flere måder, fx i forhold til fysisk tilstedeværelse, forhåndskendskab mellem samtalepartnere og hvilken funktion samtalerne skal tjene. En oversigt over de vigtigste ligheder og forskelle kan ses i tabel 1. Oversigten er efterfulgt af en detaljeret beskrivelse af de to korpora hver for sig i afsnittene 3.1 og 3.2.

TABEL 1. KARAKTERISTIKA VED DE TO ANALYSEREDE KORPORA

DanPASS-dialoger	NOMCO
Dialoger	Dialoger
Deltagerne sidder i hver sit lokale	Deltagere står over for hinanden i samme lokale
Mikrofon i lyddæmpet lokale	Loftmonterede mikrofoner
Kun en af deltagerne (følgeren) filmet	Begge deltagerne filmet af tre forskellige kameraer
Deltagerne kan ikke se hinanden	Deltagerne ser hinanden (hele kroppen)

Deltagerne kommunikerer via høretelefoner	Deltagerne kommunikerer ansigt til ansigt
Formål med dialogerne: løse en kort-opgave	Formål med dialogerne: lære hinanden at kende
Deltagerne spiller forskellige roller	Ingen forudbestemte roller
Ingen krav vedr. forhåndskendskab	Deltagerne kender ikke hinanden

3.1 DanPASS

DanPASS (Danish Phonetically Annotated Spontaneous Speech) (Grønnum 2009) består af både monologer og dialoger; det er udelukkende dialogerne vi beskæftiger os med her. I dialogerne guider en deltager (*guiden*) den anden deltager (*følgeren*) i at finde vej på et kort, og dernæst bytter de to deltagere roller. Der er små forskelle i de kort som guiden og følgeren har fået udleveret, og derfor er opgaven at guide følgeren fra startpunktet til målet ikke helt ligetil. Deltagerne sidder i forskellige lyddæmpede rum, de kan høre hinanden gennem høretelefoner, men de kan ikke se hinanden. Kun en af deltagerne blev videooptaget i hver dialog (figur 1). Det skal bemærkes at de talere som er genkendelige i artiklens figurer, alle har givet eksplicit og informeret samtykke til at billederne bliver brugt i artiklen.

FIGUR 1. FØLGEREN I EN AF DANPASS-VIDOERNE

I DanPASS-projektet (Grønnum 2009) blev korpusset transskriberet og forsynet med fonetiske, prosodiske og andre lingvistiske opmærkninger i Praat-format (Boersma & Weenik 2009). De akustiske signaler er segmenteret i ord, stavelser og prosodiske fraser. Den ortografiske transskription indeholder en markering af betonedede stavelser, tøven og såkaldte tomme og fyldte pauser. Den prosodiske frasekontur er annoteret som tonehøjderektioner mellem de betonedede stavelser i den prosodiske frase. Ordene er også tilføjet en opmærkning af morfosyntaktiske kategorier (*part of speech*).

I vores arbejde med analyse af feedback i DanPASS har vi fokuseret på dialogerne (lyd og videoer) og især på videooptagelserne af deltagerne i rollen som følger, som er de eneste der blev filmet. Den del af korpusset som vi anvender, består af otte videoer og de tilsvarende transskriptioner. Deltagerne er tre mænd og fem kvinder, som hver optræder både som guide og som følger på skift. Videoernes længde varierer meget. Den korteste video er på 4 minutter, mens den længste er på 11 minutter. I alt varer de otte videoer en time. De eksisterende DanPASS-transskriptioner og -opmærkninger blev importeret til værktøjet ANVIL (Kipp 2004), hvorefter vi tilføjede opmærkninger af feedbackfunktionen til feedbackudtryk. Vi vender tilbage til disse udtryk i afsnit 5.1.

I tabel 2 vises antallet af løbende ord og antallet af unikke ord i de otte DanPASS-dialoger. Dernæst vises antallet af løbende ord og antallet af unikke ord produceret af følgeren i de samme dialoger. Endeligt vises gennemsnittet og standardafvigelsen af ord udtalt af hver deltager i rollen som følger per sekund. Betonedede og ubetonede ord betragtes som forskellige, fx er *ja* (betonet) og *ja* (ubetonet) to forskellige løbende ord. Vi angiver frekvensen af ord per sekund da der er stor variation i længden af dialogerne.

TABEL 2. ORD I DANPASS-DIALOGER

Statistik	Antal
Sum af løbende ord	9744
Sum af løbende ord (guiden)	6365
Sum af løbende ord (følger)	3379
Sum af unikke ord	940

Sum af unikke ord (følger)	513
Gennemsnit af løbende ord per taler per sekund (følger)	0,93
Standardafvigelse af løbende ord per taler/per sekund (følger)	0,23

Tabellen viser at deltagerne taler mere (næsten det dobbelte antal løbende ord) i rollen som guide end i rollen som følgeren. Dette er ikke så overraskende da guiden skal dirigere følgeren. Lignende resultater er blevet fundet i det engelske *HCRC map task*-korpus, som inspirerede til opbygningen af DanPass-korpusset (Thompson et al. 1993). Variationen i videolængden og i antallet af ord i de enkelte dialoger afhænger af hvor hurtigt deltagerne løste kortopgaven.

Vi fandt 466 sproglige feedbackudtryk i følgerdataene. Hovedbevægelserne og ansigtsudtrykkene i videoerne blev også identificeret og annoteret. Hvordan hovedbevægelserne blev opmærket, forklares i afsnit 4.

3.2 NOMCO

Det danske NOMCO-korpus består af tolv videooptagede dialoger med medvirken af i alt tolv forskellige deltagere, seks mænd og seks kvinder, i alderen 21-36. Hver person deltog i to samtaler, en med en mand og en med en kvinde, og hver samtale varede ca. 5 minutter. Hele materialet udgør derfor ca. en times interaktion. Deltagerne stod over for hinanden. De blev filmet med tre kameraer fra tre forskellige vinkler, og deres tale blev optaget via eksterne loftmonterede mikrofoner.

Alle deltagerne gav skriftlig tilladelse til at deres data blev gemt og brugt til forsknings- og undervisningsformål.

Det danske NOMCO-korpus er en del af en samling multimodale korpora som blev udviklet for en række nordiske sprog af det nordiske projekt NOrdic Multimodal COrpora (Paggio et al. 2010). Det var et mål i projektet at de videooptagede samtaler skulle være så naturlige som muligt. Derfor blev det besluttet at deltagerne ikke skulle bære udstyr af nogen art (ikke engang mikrofoner), og at deres kommunikation ikke på forhånd skulle begrænses med roller eller opgaver. Den eneste instruktion de fik, var at prøve at lære hinanden at kende.

Efter optagelserne blev hver deltager bedt om at udfylde et spørgeskema hvor de vurderede den afsluttede samtale i forhold til en række parametre på en skala fra 1 til 5. En opsummering af besvarelsenerne kan ses i tabel 4.

TABEL 4. NOMCO-SAMTALERNES EVALUERING (GENNEMSNIT OG STANDARDAFVIGELSE) (DE ENGELSKKE PARAMETRE BRUGT I SPØRGESKEMAET ER I PARENTES EFTER DE DANSKE OVERSÆTTELSER)

Parameter	Gennemsnit	Standardafvigelse
Fornøjelig (<i>Enjoyable</i>)	4,42	0,72
Intim (<i>Intimate</i>)	2,71	1
Vellidt (<i>Liked</i>)	4,04	0,91
Interessant (<i>Interesting</i>)	4,17	0,76
Indflydelse (<i>Influence</i>)	3,75	0,79
Fri (<i>Free</i>)	4,13	0,74
Ikke påvirket (<i>Not affected</i>)	3,46	1,06
Naturlig (<i>Natural</i>)	2,33	1,05
Behaget (<i>Pleased</i>)	4,58	0,58
Afslappet (<i>Relaxed</i>)	3,58	1,06
Veltilpas (<i>At ease</i>)	3,83	0,82
Tilfreds (<i>Content</i>)	4,46	0,88

Deltagerne vurderede samtalerne naturlighed til samlet lidt under 2,5, men de var alligevel ikke særlig påvirket af den noget unaturlige situation (3,46), de følte at de var rimelig afslappede (3,58), fri til at udtrykke sig (4,13) og veltilpasse (3,83). Vi konkluderer på denne basis at det er forsvarligt at udtale sig om ansigt-til-ansigt-dialoginteraktionsmønstre ud fra de videooptagede samtaler.

Efter optagelserne blev samtalerne manuelt transskriberet ved hjælp af Praat og med samme transskriptionskriterier som var blevet anvendt til DanPASS. Det indebærer bl.a. at grænserne mellem ordene er opmærket, og at tryk samt en markering af pauser og feedbackudtryk som *mmm* er en del af transskriptionen. Til forskel fra DanPASS-korpus er der dog i NOMCO ingen prosodisk annotation. Tabel 5 viser optællinger over ordene i korpusset.

TABEL 5. ORD I NOMCO

Statistik	Antal
Sum af løbende ord	18.556.00
Sum af unikke ord	3.002.00
Løbende ord per taler per sekund (gennemsnit)	2,51
Løbende ord per taler per sekund (standardafvigelse)	1

Hvis man sammenligner med optællingerne i DanPASS-dialogerne (tabel 2), kan man se at deltagerne i NOMCO-samtalerne producerer næsten tre gange så mange ord per sekund som følgerne i DanPASS-dialogerne. Det skyldes sandsynligvis at selve formålet ved dialogerne i NOMCO er at tale, hvorimod ordstrømmen i DanPASS-dialogerne er underkastet et bestemt formål.

Alle hovedbevægelser, ansigtsudtryk og kropsholdningsskift i samtalerne blev identificeret og anoteret med en række både formmæssige og funktionsmæssige kategorier. Eftersom vores fokus i denne artikel er hovedbevægelserne, vil vi forklare hvordan disse er opmærket i næste afsnit.

4 OPMÆRKNING AF MULTIMODAL FEEDBACK

Hovedbevægelserne og deres feedbackfunktion er blevet opmærket lidt forskelligt i de to korpora. Vi vil her kun beskrive den metode som blev brugt i NOMCO fordi den er baseret på en nyere og mere gennemprøvet model. De kategorier og den procedure som blev anvendt da DanPASS blev opmærket, er ikke væsentligt forskellige omend de er noget simplificerede. Opmærkningen tager udgangspunkt i MUMIN-annotationskemaet (Allwood et al 2007), og består af både formelle og funktionelle kategorier. Følgende hovedbevægelseskategorier er defineret i MUMIN-skemaet og brugt i vores annotation: *Nod* (nik nedad), *Jerk* (nik opad), *Tilt* (hoved på skrå), *HeadBackward* (hoved tilbage), *HeadForward* (hoved frem), *SideTurn* (drej til siden), *Shake* (hovedrysten), *Waggle* (vrik med hovedet), *HeadOther* (andet hoved). Typerne blev defineret med henblik på at kunne fange forskelle som kunne resultere i forskellige funktioner i samtalerne. De abstraherer således fra den fysiske variation der kan være mellem forskellige realiseringer af den samme type (fx kan et nik være lille eller stort). I skemaet skel-

nes der dog imellem enkelte og gentagne bevægelser – igen ud fra den hypotese af disse kan bruges forskelligt i samtaler.

Den funktionelle opmærkning vedrører tre forskellige fænomener, nemlig turtagning og diskursstrukturering foruden feedback. Vi vil her udelukkende fokusere på feedback, hvor der i opmærkningskemaet er defineret tre forskellige træk. Det mest grundlæggende hedder *FeedbackBasic: CPU* (= *Contact, Perception and Understanding*). Trækket tildeles et nonverbalt tegn hvis det bliver brugt til enten at give eller fremkalde feedback. Ud over det er alle feedbackudtryk opmærket med trækket *FeedbackDirection*, som kan være *Give* eller *Elicit* (eller en blanding af de to). Desuden blev et *Agreement* eller *Disagreement*-træk samt en *Emotion* tilføjet hvis relevant. I NOMCO-korpusset blev opmærkningen foretaget af tre forskellige forskningsassistenter, adskillige tests blev lavet for at afprøve den fælles forståelse af annotationskategorierne, og alle tvivlstilfældene blev diskuteret og afgjort i fællesskabet (Paggio & Navarretta 2016). *Intercoder reliability* blevet testet på 10 % af materialet, som to af de involverede kodere annoterede efter et træningsforløb. Enigheden blev målt ved hjælp af Cohen's *kappa* (Cohen 1960), og var 0,63 i gennemsnit for alle trækkene (min. 0,55, maks. 0,69). Resultatet er sammenligneligt med hvad andre har opnået i lignende multimodale korpusannotationer (Cavicchio & Poesio 2009).

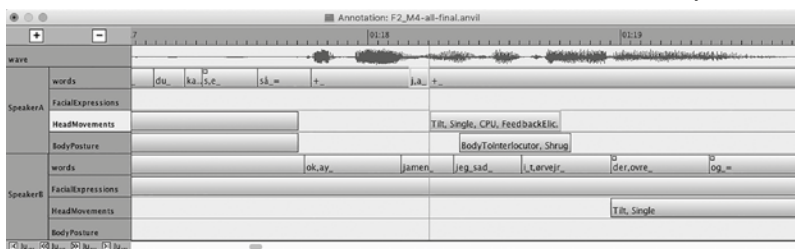
I figur 2 vises to billeder (*frames*) fra en af NOMCO-samtalerne. De illustrerer det eksempel som blev gennemgået tidligere, hvor taleren til venstre fremkalder feedback fra samtalepartneren ved at sige ”ja” samtidig med at hun lægger hovedet let på skrå (svarende til *Tilt* i annotationen). De to gule pile er blevet tilføjet billederne for at indikere hovedbevægelsens retning.

FIGUR 2. EKSEMPEL PÅ MULTIMODALT FEEDBACKUDTRYK I NOMCO

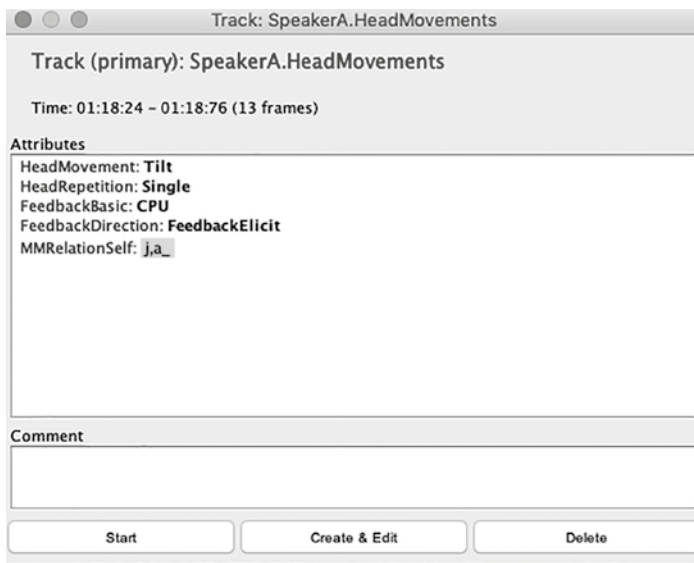

Opmærksomheden af eksemplet vises i figur 3 og 4, som viser forskellige vinduer fra ANVIL-værktøjet. I figur 3 kan man se de elementer på tidslinjen der svarer til ordene såvel som forskellige typer nonverbale udtryk hos begge talerne. Læg mærke til den markerede hovedbevægelse og det tilhørende *j,a* i ordtransskriptionen for *SpeakerA*. I den anden figur vises de træk som er blevet tilknyttet den markerede hovedbevægelse, dvs. *Tilt*, *Single*, *CPU* og *FeedbackElicit*. Hele annotationen (både ordtransskriptionen og opmærkningen af de nonverbale udtryk) er gemt i XML-format.

FIGUR 3. ORD OG BEVÆGELSESELEMENTER I ANVIL-OPMÆRKNINGSVÆRKTØJET

FIGUR 4. EKSEMPEL PÅ OPMÆRKNING AF HOVEDBEVÆGELSE

5 ANALYSE AF FEEDBACK I DE TO KORPORA

I dette afsnit vil vi analysere hvordan feedback bliver udtrykt i de to korpora. Vi kigger på de sproglige udtryk først og dernæst på hovedbevægelserne, dels alene, dels i kombination med ord.

5.1 Sproglige feedbackudtryk

I tabel 6 vises forekomsten af feedbackudtryk i DanPASS-dialogerne som absolutte tal og som procenter af det samlede ordforråd. Vi viser tallene for begge rollerne sammen og for følgerrollen og guiderollen for sig. Ved at sammenligne tallene i de tre kolonner kan man se at deltagerne i rollen som følger udtrykker verbalt feedback oftere end i rollen som guide.

TABEL 6. FEEDBACKUDTRYK I DANPASS

Udtryk	Begge roller		Følgerrolle		Guiderolle	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Betonet <i>ja</i>	594	6,09	377	11,15	217	3,40
Ubetonet <i>ja</i>	46	0,47	21	0,62	25	0,39
Betonet <i>jo</i>	19	0,19	12	0,36	6	0,09
Ubetonet <i>jo</i>	17	0,17	11	0,33	6	0,09
Betonet <i>okay</i>	112	0,15	66	2	46	0,72
Ubetonet <i>okay</i>	1	0,01	1	0,03	0	0
Betonet <i>nej</i>	55	0,56	32	0,95	23	0,36
Ubetonet <i>nej</i>	18	0,18	8	0,24	10	0,16
Ubetonet <i>mhm</i>	48	0,49	39	1,15	9	0,14
Betonet <i>øh</i>	3	0,03	0	0	3	0,05
Alle udtryk	939	9,64	579	17,14	360	5,66

Tabel 7 viser fordelingen af de forskellige sproglige feedbackudtryk i NOMCO som absolutte tal og procenter af det samlede ordforråd. I alle tilfældene er der tale om udtryk som udgøres af det viste ord eller starter med det, og feedbackudtryk skal forstås således at ordene kan bruges til at udtrykke feedback, dog har vi ikke analyseret hver eneste forekomst.

Hovedparten af udtrykkene udgøres af *ja-*, *jo-* og *nej-*udtryk i deres betonede eller ubetonede form. Disse inkluderer enkelte forekomster, dobbelte udtryk (*ja ja*), og flerordsudtryk som indeholder selve feed-

backordet, og hvor den notation som er brugt i transskriptionen, viser at de enkelte komponenter er blevet udtalt som om der var tale om et ord. Eksempler fra NOMCO er *ja_altså*, *ja_det_er_døjligt*, *jo_sådan*. I disse eksempler indikerer underscoretegnet ‘_’ at der fonetisk er tale om et ord, og ’, ’ viser hvor trykket ligger.

Ud over *ja*-, *jo*- og *nej*-udtrykkene ser vi også en del *okay*. Desuden er *mm/mbm* og *øhm/øh* også betragtet som potentielle feedbackudtryk og talt med. Udtrykket *mbm* bruges i de to korpora som et feedbackord der næsten altid forekommer sammen med et nik. *Øh* udtrykker til gengæld usikkerhed når det anvendes som feedbackudtryk i vores data. Det skal dog bemærkes at *øh* i flere tilfælde bruges når taleren søger efter det korrekte ord snarere end til at udtrykke feedback (Navarretta 2016), og at det derfor har den samme prototypiske funktion som det engelske *uh* (Swerts 1998).

TABEL 7. FEEDBACKUDTRYK I NOMCO

Udtryk	Antal	%
Ubetonet <i>ja</i>	197	1,06
Betonet <i>ja</i>	581	3,13
Ubetonet <i>jo</i>	35	0,19
Betonet <i>jo</i>	34	0,18
Ubetonet <i>okay</i>	8	0,04
Betonet <i>okay</i>	168	0,91
Ubetonet <i>nej</i>	22	0,12
Betonet <i>nej</i>	106	0,57
<i>mm/mbm</i>	111	0,60
<i>øhm/øh</i>	414	2,23
Alle udtryk	1676	9,03

Hvis vi sammenligner med DanPASS, kan vi se at den samlede proportion af sproglige feedbackudtryk ligner den for DanPASS-deltagerne i begge roller. Fordelingen af typerne er dog lidt forskellig, hvor betonet *ja* forekommer oftere i DanPASS. Forklaringen er nok at det er meget vigtigt for deltagerne i DanPASS hele tiden at afstemme deres forståelse af opgaven.

5.2 Hovedbevægelser og multimodal feedback

I DanPASS-følger-videoerne blev der kun fundet 139 hovedbevægelser, og 108 (78%) af dem er blevet opmærket med feedbackfunktionen. Alle feedbackhovedbevægelser er multimodale i disse videoer, dvs. de forekommer altid sammen med et sprogligt feedbackudtryk. Dette er ikke overraskende givet at de to samtalepartnere ikke kan se hinanden.

NOMCO-korpusset indeholder i alt 3.117 hovedbevægelser, dvs. i gennemsnit 129,88 hovedbevægelser per taler i hver samtale (SD = 34,59), og 38% af dem (= 1173) er blevet opmærket med feedbackfunktionen. Både her og i andre tilsvarende tabeller har vi bevaret de engelske betegnelser som er brugt i annotationskemaet.

TABEL 8. HOVEDBEVÆGELSER BRUGT TIL FEEDBACK I BEGGE KORPORA (OPMÆRKNINGSKATEGORIERNE ER VIST I PARENTES EFTER DE DANSKE OVERSÆTTELSER)

Hovedbevægelse	DanPASS		NOMCO	
	Antal	%	Antal	%
Nik opad (<i>Nod</i>)	68	63	508	43
Nik nedad (<i>Jerk</i>)	13	12	129	11
Hoved på skrå (<i>Tilt</i>)	11	10	124	11
Hoved tilbage (<i>HeadBackward</i>)	3	3	116	10
Hoved frem (<i>HeadForward</i>)	0	0	85	7
Drej til siden (<i>SideTurn</i>)	2	2	77	7
Hovedrysten (<i>Shake</i>)	10	9	70	6
Vrik med hovedet (<i>Waggle</i>)	1	1	14	1
Andet hoved (<i>HeadOther</i>)	0	0	50	4
Sum	108	100	1173	100

En sammenligning af distributionerne i de to korpora viser et mønster der ligner det vi så for feedbackordenes vedkommende. Vi ser nemlig at nik optræder relativt mere i DanPASS end i NOMCO, ligesom betonet *ja* gør. I begge tilfældene er der tale om et større behov i DanPASS-dialogerne for at udtrykke at man forstår den anden persons besked. Hovedrysten er relativt sjælden i begge korpora. I NOMCO er det muligvis på grund af situationen, hvor samtalepartnerne helst ikke vil modsige hinanden. I DanPASS viser det sig at opgaven ikke er alt for

svær at løse. Interessant nok er der faktisk enkelte eksempler i begge korpora hvor hovedrysten bliver brugt til at signalere enighed omend i en negativ kontekst.

Vi har også kigget på hvor ofte hovedbevægelserne forekommer i en sekvens af hurtigt gentagne bevægelser eller som enkeltstående udtryk. I tabel 9 vises denne distinktion kun hvad nik og rysten angår (de andre bevægelser er stort set altid opmærket med *Single*). I DanPASS er der relativt få gentagne bevægelser. I NOMCO er der derimod en stor sandsynlighed for at både nik og hovedrysten optræder i sekvenser, hvorimod det typisk skandinaviske opadgående nik næsten altid ses som en enkelt isoleret bevægelse. En forklaring kan være at det er forholdsvis krævende at producere sekvenser af opadgående nik. Men der kunne også være funktionelle årsager som man bør kigge nærmere på. Fordelingen i NOMCO er signifikant afhængig af skelen mellem enkelt (*single*) og gentaget (*repeated*) bevægelse (chi-i-anden: 199,26, df = 2, p-værdi < 2,2e-16). En forklaring på hvorfor vi ser gentagne bevægelser i NOMCO-dialogerne, er at samtalepartnerne ofte viser deres nonverbale feedback igennem dialogpartnerens længere bidrag snarere end som i DanPASS i form af hurtig feedback til en forespørgsel eller anmodning.

TABEL 9. ENKELTE OG GENTAGNE HOVEDBEVÆGELSER I BEGGE KORPORA, ABSOLUT-TAL (PROCENTER) (OPMÆRKNINGSKATEGORIERNE ER VIST I PARENTES EFTER DE DANSKE OVERSÆTTELSER)

Hovedbevægelse	DanPASS			NOMCO		
	Enkelt	Gentaget	Sum	Enkelt	Gentaget	Sum
Nik nedad (<i>Nod</i>)	46 (68)	22 (32)	68 (100)	160 (31)	348 (69)	508 (100)
Nik nedad (<i>Jerke</i>)	13 (100)	0 (0)	13 (100)	127 (98)	2 (2)	129 (100)
Hovedrysten (<i>Shake</i>)	4 (40)	6 (60)	10 (100)	17 (24)	53 (76)	70 (100)

I DanPASS-dialogerne er alle feedbackhovedbevægelserne brugt sammen med sproglige udtryk. Dette er ikke tilfældet i NOMCO, og vi har derfor for hver type kigget på om bevægelserne optræder sammen med feedbackord eller -fraser, med andre sproglige udtryk eller alene. Fordelingen vises i tabel 10.

TABEL 10. MONO- OG MULTIMODAL FEEDBACK I NOMCO: ABSOLUTTE TAL (PROCENTER) (OPMÆRKNINGSKATEGORIERNE ER VIST I PARENTES EFTER DE DANSKE OVERSÆTTelser)

Hovedbevægelse	Feedbackord	Andre ord	Ingen ord	Sum
Gentaget nik (<i>Repeated Nod</i>)	175 (50)	36 (10)	137 (40)	348 (100)
Enkelt nik (<i>Single Nod</i>)	84 (53)	37 (23)	39 (24)	160 (100)
Nik opad (<i>Jerke</i>)	92 (71)	22 (17)	15 (12)	129 (100)
Hoved på skrå (<i>Tilt</i>)	38 (31)	52 (42)	34 (27)	124 (100)
Hoved tilbage (<i>HeadBackward</i>)	54 (46)	45 (39)	17 (15)	116 (100)
Hoved frem (<i>HeadForward</i>)	25 (29)	50 (59)	10 (12)	85 (100)
Drej til siden (<i>SideTurn</i>)	33 (43)	34 (44)	10 (13)	77 (100)
Hovedrysten (<i>Shake</i>)	31 (44)	29 (42)	10 (14)	70 (100)
Vrik med hovedet (<i>Waggle</i>)	5 (36)	7 (50)	2 (14)	14 (100)
Andet hoved (<i>HeadOther</i>)	14 (28)	26 (52)	10 (2)	50 (100)
Sum	551 (47)	338 (29)	284 (24)	1173 (100)

Vi har i tabellen valgt at vise 'Enkelt nik' og 'Gentaget nik' separat, hvorimod distinktionen er droppet hvad angår 'Nik opad' og 'Hovedrysten' for ikke at ende med for små tal i de enkelte celler. Fordelingen er også i dette tilfælde signifikant (χ^2 -anden = 203,47, $df = 16$, p -værdi < 0,001)². De største effekter skyldes at 'Gentaget nik' optræder som monomodal feedbacksignal en del hyppigere end andre typer hovedbevægelse, samt at Hoved frem har en stærkere tendens end andre typer til at optræde sammen med sproglige udtryk, dog ikke deciderede feedbackord. Når det optræder med ikke feedbackudtryk, bruges 'Hoved frem' i 70 % af tilfældene til at fremkalde feedback hos den anden taler, hvorimod 'Nik' generelt bruges til at give feedback 90 % af tiden (75 % af tiden når bevægelsen følges af ikke feedbackord).

5.3 Multimodale feedbackudtryk i de to korpora

De sidste optællinger vi vil gennemgå, handler om forekomsten af multimodale feedbackudtryk (hovedbevægelser og tale) i de to korpora og vises i tabel 11. Man skal bemærke at 'taler' i NOMCO betyder alle

2 Tallene for 'Vrik med hovedet' blev talt sammen med dem for 'Andet hoved' inden 'chi-i-anden'-testen for at undgå for små observationer (<5).

deltagerne i alle samtalerne, hvorimod den i DanPASS refererer til deltagerne når de optræder i følgerrollen.

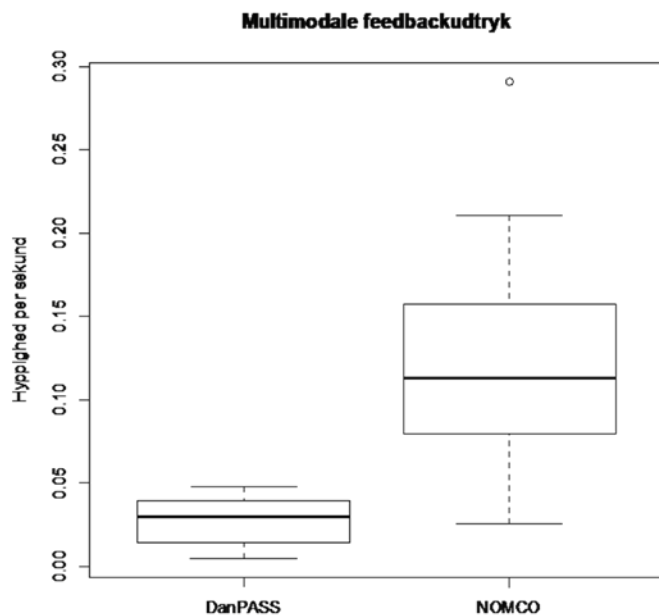
TABEL 11. MULTIMODAL FEEDBACK I DE TO KORPORA

Statistik	DanPASS (følgerdata)	NOMCO
Sum af multimodale feedbackudtryk	108	889
Multimodal feedback/sproglig feedback	0,16	0,53
Multimodale feedbackudtryk per sekund per taler (gnmsn.)	0,03	0,12
Multimodale feedbackudtryk per sekund per taler (sd)	0,015	0,059

For det første kan man se at andelen af multimodal feedback i forhold til sproglige feedbackudtryk er en del større i NOMCO (svarende til 53 %) end i DanPASS-følger-replikkerne (svarende til 16 %). For det andet ser vi også at mængden af multimodal feedback per sekund igen er større i NOMCO, hvor der er 4 gange så mange multimodale feedbackudtryk der involverer hovedbevægelser sammen med tale. Disse forskelle er selvfølgelig ikke overraskende hvis man tager i betragtning at DanPASS-deltagerne ikke kan se hinanden, hvilket de kan i NOMCO. Gennemsnittet på 0,12 multimodale udtryk per sekund (7,32 i minut) som vi ser i NOMCO, falder i øvrigt inden for den rækkevidde på 6 til 12 feedbackudtryk per minut som Poppe et al. (2001) betragter som mest naturlig i en normal samtale. Den lavere frekvens i DanPASS viser at man ikke kan opstille generelle standarder for hvor meget feedback man kan forvente i forskellige typer sproglig interaktion.

I figur 5 vises distributionen af multimodale feedbackudtryk per sekund per taler i de to korpora. Ud over det at der i gennemsnit er færre i DanPASS end i NOMCO, viser plottet at der i NOMCO er større variation imellem talerne, hvor en person endda producerer forholdsmæssigt mere multimodal feedback end alle de andre deltagere. En forklaring på denne variation kan findes i at samtalerne i NOMCO, som vi har set, er meget friere end dem i DanPASS, og det betyder muligvis at forskelle der skyldes individuelle træk eller forskellige grader af afstemning mellem samtalepartnerne, nemmere kommer til udtryk. Forskellen mellem de to distributioner er statistisk signifikant. Signifikansen blev testet dels ved en 'Kruskal-Wallis rank sum'-test på hele

FIGUR 5. DISTRIBUTION AF MULTIMODALE FEEDBACKSIGNALER I DE TO KORPORA

datasættet (χ^2 -test = 15,341, $df = 1$, p -værdi $< 0,001$)³, dels ved en enkeltvejs ANOVA (producerede feedback x korpus) på et reduceret datasæt efter at dataene fra den afvigende taler var blevet fjernet ($F(1, 29) = 23,77$, p -værdi $< 0,001$).

6 DISKUSSION OG KONKLUSION

Analysen af ordfrekvensen i DanPASS og NOMCO viser at der er forskelle i de to korpora som skyldes de forskellige kommunikationssituationer. Først og fremmest siges der flere ord per sekund i NOMCO end i DanPASS. Deltagerne i DanPASS skal udføre en opgave og bruger tid til at se på de to kort som de skal arbejde med. Derimod skal deltagerne i NOMCO bare tale sammen, og de skiftes frit til at spørge om den anden deltagers liv og til at fortælle om sig selv. DanPASS-deltagerne taler i øvrigt mere i guiderollen end i følgerrollen, da de i den første rolle skal dirigere den anden deltager uden at kunne se hinanden

3 Denne test blev valgt på grund af den noget unormale distribution.

og hinandens kort. Denne forskel er også blevet fundet i lignende korpora på andre sprog, bl.a. engelsk (Thompson et al. 1993).

Analysen af feedbackudtryk i de to korpora viser både ligheder og forskelle. I begge korpora udtrykkes feedback hovedsagelig med *ja*- og *nej*-udtryk og med hovedbevægelser. De verbale udtryk og hovedbevægelserne er stort set de samme selvom dialogtypen er forskellig, men deres relative frekvens varierer lidt. Således optræder *nik* og *betonet ja* relativt tiere i DanPASS end i NOMCO som følge af at deltagerne har brug for at tjekke deres fælles forståelse af den opgave de skal løse. I begge korpora optræder hovedrysten mere sjældent end *nik* da deltagerne i begge situationer er mere villige til at bekræfte end modsige hinanden.

Sammenligningen af de to korpora viser at antallet af verbale feedbackudtryk målt i forhold til alle ord i de to korpora er relativt det samme, men analysen af DanPASS-korpusset viser at verbale feedbackudtryk er meget mere frekvente når deltagerne optræder i følgerollen end når de udfylder guiderollen. Dette er ikke overraskende da følgeren er nødt til at give løbende feedback på de instrukser som han eller hun får af guiden.

Den største forskel mellem de to korpora vedrører brugen af hovedbevægelser som feedbacksignal. I NOMCO bruger deltagerne til tider hovedbevægelser uden tale til at udtrykke feedback. Dette er aldrig tilfældet i DanPASS, hvor deltagerne ikke kan se hinanden, og derfor optræder feedbackhovedbevægelserne altid sammen med de verbale feedbackudtryk. Det er dog interessant at DanPASS-deltagerne bruger multimodale feedbackudtryk med en vis frekvens selvom de er alene i et rum og ikke kan ses af den anden deltager. Dette bekræfter at mennesker bruger gestik per refleks når de kommunikerer, og derfor også producerer nonverbale udtryk når de ikke ser deres samtalepartner. Multimodal feedback optræder dog som forventeligt i større grad i NOMCO, dels fordi deltagerne kan se hinanden (se Mol et al. 2011 for relevante eksperimentelle data), dels fordi den friere samtalsituation, som har selve samtalen som mål, kræver at deltagerne hele tiden viser hinanden deres vilje til at bringe samtalen videre. Desuden producerer NOMCO-talerne flere gentagne feedbacksignaler som optræder sammen med dialogpartnerens længere sproglige bidrag.

Det er vigtigt at understrege at vores analyse og konklusioner er baseret på opmærkningskategorier og -procedurer som er teoretisk funderede og afprøvede i praksis på adskillige multimodale samlinger. I forhold til denne artikel har forskellige kodere (2-3) uafhængigt af hinanden genkendt adskillige dialogakter i relation til *ja*- og *nej*-udtryk i DanPASS og flere typer af feedbackrelaterede hovedbevægelser i begge korpora.

Et interessant aspekt vi ikke har undersøgt endnu, vedrører timingen imellem de sproglige og de nonverbale udtryk som sammen skaber de multimodale signaler. En sammenligning af enkelte multimodale udtryk i de to korpora viser at tidsforskydningen mellem hovedbevægelserne og talen, hvor hovedbevægelsen typisk starter først, er større i DanPASS end i NOMCO. Det er som om deltagerne, mens de bevæger hovedet, opdager at deres kropssignal ikke kan blive set af den anden deltager, og derfor skynder de sig også at udtrykke feedback verbalt. I fremtiden vil vi analysere den tidsmæssige relation mellem det verbale og det bevægelsesmæssige feedbackudtryk i alle data for at kunne bekræfte denne observation.

Den generelle konklusion må foreløbig være at multimodal feedback forekommer i begge de korpora vi har analyseret, om end den er en del hyppigere i samtaler hvor deltagerne kan se hinanden, og hvor de taler frit. De individuelle forskelle i mængden og typen af feedback som er til stede i de to korpora, skyldes individuel variation i de frie ansigt-til-ansigt-dialoger, hvorimod den rolle som en deltager har i 'map task'-dialogerne påvirker produktionen af multimodal feedback systematisk.

Det er vores hensigt med denne artikel at bidrage med en empirisk funderet undersøgelse som understøtter vores generelle viden om hvordan hovedbevægelser bruges i samtaler. Undersøgelsen adskiller sig fra og komplementerer kvalitative tilgange til emnet ved at forholde sig systematisk og kvantificerbart til det eksisterende datamateriale. Den er således relevant for sprog- og kommunikationsforskere som beskæftiger sig med gestik og multimodal kommunikation. Men undersøgelsens resultater vil også kunne anvendes af sprogteknologer til at udvikle mere naturlige virtuelle agenter som både kan tolke brugernes gestik og selv generere naturlige nonverbale tegn.

Patrizia Paggio

Center for Sprogteknologi

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

Institute for Linguistics and Language Technology, University of Malta

paggio@hum.ku.dk

Costanza Navarretta

Center for Sprogteknologi

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

costanza@hum.ku.dk

LITTERATURLISTE

- Allwood, J., J. Nivre & E. Ahlsén. 1992. On the semantics and pragmatics of linguistic feedback. *Journal of Semantics* 9(1). 1–26. DOI: 10.1093/jos/9.1.1.
- Allwood, J. 2000. Structure of dialog. M. Taylor, D. Bouwhuis, & F. Neel (red.), *The structure of multimodal dialogue II*, 3–24. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Allwood, J., L. Cerrato, K. Jokinen, C. Navarretta & P. Paggio. 2007. The MUMIN coding scheme for the annotation of feedback, turn management and sequencing. *Multimodal corpora for modelling human multimodal behaviour, Special issue of the International Journal of Language Resources and Evaluation* 41. 273–287. DOI: 10.1007/s10579-007-9061-5.
- Allwood, J., S. Kopp, K. Grammer, E. Ahlsén, E. Oberzaucher & M. Koppensteiner. 2007. The analysis of embodied communicative feedback in multimodal corpora: A prerequisite for behavior simulation. *Language Resources and Evaluation* 4(3–4). 255–272. DOI: 10.1007/s10579-007-9056-2.
- Caris-Verhallen, W.M., A. Kerkstra & J.M. Bensing. 1999. Non-verbal behaviour in nurse–elderly patient communication. *Journal of Advanced Nursing* 29(4), 808–818. DOI: 10.1046/j.1365-2648.1999.00965.x.
- Cavicchio, F. & M. Poesio. 2009. Multimodal corpora annotation: Validation methods to assess coding scheme reliability. M. Kipp, J.C. Martin, P. Paggio & D. Heyen (red.), *Multimodal corpora* (Lecture notes in computer science 5509), 109–121. Berlin: Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-04793-0.

- Cerrato, L. 2007. Investigating communicative feedback phenomena across languages and modalities. Ph.d.-afhandling, School of Speech and Music Communication, Stockholm, KTH.
- Clark, H.H. & E.F. Schaefer. 1989. Contributing to Discourse. *Cognitive Science* 13. 259–294. DOI: 10.1207/s15516709cog1302_7.
- Cohen J. 1960. A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement* 20(1). 37–46. DOI: 10.1177/001316446002000104.
- Goodwin, C. 1981. *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. London: Academic Press. DOI: 10.1525/ae.1983.10.2.02a00430.
- Grønnum, N. 2006. DanPASS – a Danish phonetically annotated spontaneous speech corpus. N. Calzolari, K. Choukri, A. Gangemi, B. Maegaard, J. Mariani, J. Odiijk, D. Tapias (red.), *Proceedings of the 5th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'06)*, 1578–1583. Luxemburg: European Language Resources Association (ELRA).
- Grønnum, N. 2009. A Danish phonetically annotated spontaneous speech corpus (DanPASS). *Speech Communication* 51(7). 594–603. DOI: 10.1016/j.specom.2008.11.002.
- Heylen, D. 2006. Head gestures, gaze and the principles of conversational structure *International Journal of Humanoid Robotics* 3(3). 241–267. DOI: 10.1142/S0219843606000746.
- Kraut, R.E., S.H. Lewis & L.W. Swezey. 1982. Listener responsiveness and the coordination of conversation. *Journal of Personality and Social Psychology* 43(4). 718–731. DOI: 10.1037/0022-3514.43.4.718.
- McClave, E.Z. 2000. Linguistic functions of head movements in the context of speech. *Journal of Pragmatics* 32(7). 855–878. DOI: 10.1016/S0378-2166(99)00079-X.
- Mol, L., E. Krahmer, A. Maes & M. Swerts. 2011. Seeing and being seen: The effects on gesture production. *Journal of Computer-Mediated Communication* 17(1). 77–100. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2011.01558.x.
- Morency, L-P., I.A. de Kok & J. Gratch. 2008. Predicting listener backchannels: A probabilistic multimodal approach. H. Prendinger, J. Lester & M. Ishizuka (red.), *Proceedings of the Eight International Conference on Intelligent Virtual Agents 2008*, 176–190. DOI: 10.1007/978-3-540-85483-8_18.
- Mottet, T.P. 2000. Interactive television instructors' perceptions of students' non-verbal responsiveness and their influence on distance teaching. *Communication Education* 49(2). 146–164. DOI: 10.1080/03634520009379202.

- Navarretta, C. 2016. The functions of fillers, filled pauses and co-occurring gestures in Danish dyadic conversations. *Proceedings of the 3rd European Symposium on Multimodal Communication*, 55-61. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Navarretta, C. & P. Paggio. 2010. Classification of feedback expressions in multimodal data. *ACL '10: Proceedings of the 48th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 318–324. Stroudsburg: Association for Computational Linguistics.
- Paggio, P., J. Allwood, E. Ahlsén, K. Jokinen & C. Navarretta. 2010. The NOMCO multimodal Nordic resource – Goals and characteristics. Calzolari et al. (red.), *Proceedings of the Seventh Conference on International Language Resources and Evaluation (LREC'10)*, 2968–2974. Luxemburg: European Language Resources Association (ELRA).
- Paggio, P. & C. Navarretta. 2013. Head movements, facial expressions and feedback in conversations – Empirical evidence from Danish multimodal data. *Journal on Multimodal User Interfaces – Special Issue on Multimodal Corpora* 7(1–2). 29–37. DOI: 10.1007/s12193-012-0105-9.
- Paggio, P. & C. Navarretta. 2016. The Danish NOMCO corpus: Multimodal interaction in first acquaintance conversations. *Language Resources and Evaluation* 51(2). 463–494. DOI: 10.1007/s10579-016-9371-6.
- Poppe R., K.P. Truong & D. Heylen. 2011. Backchannels: Quantity, type and timing matters. H.H. Vilhjálmsón, S. Kopp, S. Marsella & K.R. Thórisson (red.), *Intelligent Virtual Agents. IVA 2011* (Lecture Notes in Computer Science 6895), 228-239. Berlin: Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-23974-8_25.
- Schegloff, E.A. 1982. Discourse as an interactional achievement: Some uses of ‘uh huh’ and other things that come between sentences. D. Tannen (red.), *Analyzing discourse: Text and talk*, 71–93. Georgetown: Georgetown University Press.
- Steensig, J. & T. Heinemann. 2013. When ‘yes’ is not enough – as an answer to a yes/no question. B.S. Reed & G. Raymond (red.), *Units of Talk – Units of Action*, 207–242. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/slsi.25.07ste.
- Swerts, M. 1998. Filled pauses as markers of discourse structure. *Journal of Pragmatics* 30. 485–496. DOI: 10.1016/S0378-2166(98)00014-9.
- Stivers, T. 2008. Stance, alignment, and affiliation during storytelling: When nodding is a token of affiliation. *Research on Language & Social Interaction* 41(1). 31-57. DOI: 10.1080/08351810701691123.

- Tickle-Degnen, L. & R. Rosenthal. 1990. The nature of rapport and its nonverbal correlates. *Psychological Inquiry* 1(4). 285–293. DOI: 10.1207/s15327965pli0104_1.
- Thompson, H.S., A. Anderson, E. Gurman Bard, G. Doherty-Sneddon, A. Newlands & C. Sotillo. 1993. The HCRC map task corpus: natural dialogue for speech recognition. *Proceedings of the 1993 Workshop on Human Language Technology (HLT'93)*, 25–30. Princeton: Association for Computational Linguistics. DOI: 10.3115/1075671.1075677.
- Yngve, V. 1970. On getting a word in edgewise. *Papers from the Sixth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 567-578. Chicago: University of Chicago.

Computerskrivning integreret i samtaledeltagelse

SØREN BECK NIELSEN

ABSTRACT

Med udgangspunkt i videooptagelser af tilsynsbesøg hvor repræsentanter for et socialtilsyn interviewer ledere af bosteder, bidrager denne artikel til multimodale undersøgelser af multiaktivitet og skrivning-i-interaktion ved at undersøge hvordan parterne integrerer computerskrivning med samtaledeltagelse i hvad der omtales som 'skrivesekvenser'. Undersøgelsen er delt i to. Den første del analyserer initiering af skrivesekvenser i relation til den interviewlignende samtale: Repræsentanterne begynder rutinemæssigt at skrive mens og ikke nødvendigvis efter at lederne besvarer deres spørgsmål, og lederne fortsætter med at udfolde svaret mens repræsentanterne noterer. Den anden del analyserer den efterfølgende udfoldelse af skrivesekvenserne og finder at repræsentanterne langt fra nødvendigvis skriver løs uden hensyntagen til og opmærksomhed rettet mod lederens sammenfaldende tale. Tværtimod tilpasser de deres skrivning så den afbrydes af ophold hvormed repræsentanterne verbalt og/eller kropsligt kan demonstrere aktiv lytning, forståelse og invitere lederne til at fortsætte deres beskrivelser. De to dele giver tilsammen en forklaring på hvordan aktiviteterne tale og skrivning kan integreres med hinanden uden omfattende sammenbrud.

EMNEORD: multimodalitet, konversationsanalyse, multiaktivitet, skrivning-i-interaktion

COMPUTERENS STIGENDE ROLLE I ARBEJDS SITUATIONER

Der er ikke noget nyt i at skriftlig dokumentation indgår som et centralt element i arbejdsprocesser. Ifølge Max Weber har skriftlige bureaukratiske mekanismer eksisteret siden oldtidens Egypten, dvs. fra og med skriftsprogets fødsel (Weber 2003: 79). Men med nye tekno-

logiske muligheder sammenholdt med stigende dokumentations- og effektiviseringskrav på tværs af en lang række sektorer må mange medarbejdere finde – og affinde sig med – nye og potentielt mere indgribende måder at dokumentere på (se fx Mogensen et al. 2018). Computeren kan derved indtage en stigende rolle i arbejdssituationer og professionelle møder. Et godt eksempel finder man på hospitalerne, hvor læger nu med nye systemer for elektroniske sundhedsjournaler til dels overtager lægesekretærens rolle og personligt skriver journalnotater under selve mødet med patienten. De umiddelbare konsekvenser i form af hvordan professionelle mødedeltagere bærer sig ad med at skrive under samtalen, og hvilke implikationer dokumentationsprocesser får for samtalestrukturen, mangler endnu at blive undersøgt ved hjælp af multimodale værktøjer. Det er her denne artikel kommer ind i billedet. Artiklen benytter sig af multimodal konversationsanalyse til at analysere hvordan repræsentanter for et socialtilsyn og deres mødepartnere, ledere for bosteder, integrerer to sprogrelaterede aktiviteter: at deltage i en samtale (dvs. tale, lytte, kigge på hinanden, gestikulere mm.), samtidig med at tilsynsrepræsentanterne skriver noter på en bærbar computer.

Undersøgelsens udgangspunkt er den overordnede iagttagelse at tilsynsrepræsentanter bruger en hel del af mødetiden på at skrive på deres computere. Jeg omtaler disse situationer som *skrivesekvenser*. Et lidt nærmere blik viser at skrivesekvenserne behandles af parterne som relevante rutineindslag i møderne, og at de ikke medfører grundlæggende 'sammenbrud' for samtalerne, dvs. enten fortsætter ledere med at tale mens repræsentanterne skriver, eller også genoptager parterne ubesværet samtalen efter skrivningen. En stor del af forklaringen på hvordan parterne kan undgå sammenbrud, er naturligvis psykologisk. Parterne evner kognitivt at administrere at have deres opmærksomhed delt mellem disse to begivenheder på samme tid. For repræsentantens vedkommende handler det især om at kunne koncentrere tankevirk-somheden omkring hvad hun formulerer på computeren samtidig med at hun lytter til hvad lederen fortæller hende. Men en anden del af forklaringen er interaktionel: Parterne formår at gøre de to ting på samme tid fordi de benytter nogle bestemte interaktionelle praksisser. Det er denne forklaringsmodel artiklen eftersøger.

FORSKNING I MULTIMODAL KONVERSATIONSANALYSE, MULTIAKTIVITET OG SKRIVNING I INTERAKTION

Konversationsanalyse (CA) er et redskab til at undersøge samtaleorganisering med (Femø Nielsen, Steensig og Wagner 2006). CA har muliggjort detaljerede indblik i interaktionelle praksisser på tværs af sprog, publiceret i tusindvis af videnskabelige udgivelser siden ophavet i slutningen af 1960'erne. Oprindeligt fokuserede disse studier mest på deltageres sprogbrug og langt mindre på hvordan kropslige handlinger indgår i kommunikationen (fx Sacks, Schegloff og Jefferson 1974). Blandt tidlige undtagelser hører bl.a. undersøgelser af sprogbrug i sammenhæng med blik (Goodwin 1979), gestik (Schegloff 1984) og positurer (Heath 1986). Fokus på det verbale skyldtes sandsynligvis den lavpraktiske årsag at de fleste studier byggede på lydoptagelser af telefonsamtaler hvor parterne ikke kan se hinanden og derved skabe fælles betydning gennem kropslige handlinger. Videooptagelser ændrede dette, og de seneste årtier har konversationsanalytiske forskere i stigende grad afdækket hvordan aktører benytter sig af multimodale ressourcer som eksempelvis kropslige handlinger og materielle genstande til at etablere fælles forståelse (Nevile 2015; Stivers og Sidnell 2005).

Multimodale studier har radikalt styrket forståelsen af hvordan sprogbrug uløseligt hænger sammen med andre måder at agere og udtrykke sig på i konkrete kontekster – at sprogbrug (med alt hvad det indebærer fra prosodi til grammatik, semantik og pragmatik) og diverse kropslige og materielle handlinger (fx blik, gestik, mimik, positur, brug af genstande etc.) indgår i samlede gestalter fordi talere besidder en bemærkelsesværdig kompetence til at koordinere brugen af de forskellige ressourcer med hinanden og lyttere en tilsvarende evne til at bemærke og lægge betydning i deres eventuelle sammenfald. Når dette er sagt, fokuserer de fleste multimodale studier mest på brugen af nogle bestemte ressourcer, og nogle studier er vigtigere end andre for nærværende artikels sigte. Eksempelvis har David Greatbatch og kolleger undersøgt videooptagelser af situationer hvor britiske læger indtaster recepter på deres computere under konsultationer. Studierne viser at patienter monitorerer lægernes indtastning af receptoplysninger nøje og venter med at sige noget til lægerne er ved at være færdige med indtastningen (Greatbatch m.fl. 1993). De viser også at lægerne selv

kan holde pauser i indtastningen for at rådgive patienter om brugen af medikamenter, ligesom patienter kan udnytte små pauser til at stille spørgsmål (Greatbatch 2006). Denne tidlige forskning har således allerede slået fast at samtaledeltagelse og computerindtastning kan være tæt forbundne aktiviteter. Men der er god grund til at udforske forbindelsen yderligere, for indtastning af receptoplysninger er trods alt en mere afgrænset aktivitet end computerskrivningen under tilsynsbesøg. Parallel tale og indtastning af receptoplysninger lader eksempelvis ud fra nævnte undersøgelser at dømme til at være sjælden og yderst kortvarig. Faktisk giver nævnte undersøgelser indtryk af at sammenfald er noget læger og patienter bestræber sig på at undgå. Dette er, som de kommende analyser vil vise, slet ikke tilfældet i forbindelse med tilsynsbesøg.

I 2010'erne opstod en ny retning inden for multimodale CA-studier: undersøgelser af multiaktivitet (Haddington m.fl. 2014). Navnet både minder om og adskiller sig bevidst fra begrebet *multitasking*, der inden for kognitiv psykologi såvel som i lægterminologi beskriver den tanke-mæssige evne til at kunne administrere flere samtidige gøremål. Studier af multiaktivitet lægger i stedet fokus på den konkrete forvaltning af aktiviteterne, eksempelvis hvordan bilister håndterer at tale i telefon mens de styrer bilen (Haddington og Raunimoaa 2011) eller samtaler med passagerer (Mondada 2012).

Som vi også vil se i nærværende undersøgelse, kan administration af multiaktiviteter lade sig gøre fordi deltagere udnytter mulighederne for at hierarkisere engagementet i de forskellige aktiviteter – eksempelvis prioritere samtaledeltagelsen ved at kigge på en medpassager der siger noget særligt vigtigt, eller omvendt udelukkende koncentrere sig om kørslen når trafikken kræver det. Disse muligheder er bl.a. blevet beskrevet som at *veksle* mellem aktiviteter (Mondada 2014), at *udsætte* en aktivitet (Keisanen m.fl. 2014) og at *genoptage* en aktivitet (Sutinen 2014). Et dansk bidrag til multiaktivitetsstudier der samtidig demonstrerer sprogets rolle som potentielt middel til at administrere aktivitetsprioriteringer i sådanne sammenhænge, er Beck Nielsen (2016), som viser hvorledes praktiserende læger bærer sig ad med at læse patienters journaler under selve konsultationen. Det gør de bl.a. ved at stille spørgsmål til patienten som 'får du noget medicin for det' imens

de vender sig mod deres computerskærm. Spørgsmålet fordrer et svar fra patientens side, men fungerer samtidigt som en hentydning til et aktivitetsskifte: Samtalen bliver sat på en kortvarig pause, mens lægen efterfølgende undersøger journalen med henblik på at få oplysninger om patientens brug af medicin. Til forskel fra sådanne situationer bliver samtalen mellem tilsynsrepræsentant og tilbudsleder ikke nødvendigvis sat på pause fordi førstnævnte begynder at skrive på sin computer. Hvorvidt dette skyldes at den kognitive belastning antages for mindre i forbindelse med skrivning (af noter til besvarelser) end læsning (af patientjournaler), kan undersøgelsen desværre ikke besvare. Men til gengæld tilbyder den et detaljeret indblik i hvordan multiaktiviteten finder sted.

Endnu en retning inden for multimodal konversationsanalyse der kan indebære sammenfald med multiaktivitetsundersøgelser, bør fremhæves her, nemlig hvad Lorenza Mondada og kolleger for nylig har kaldt undersøgelsen af *skrivning-i-interaktion* (Mondada og Svinhufvud 2016). Retningen bygger videre på klassiske etnometodologiske studier af hvorledes officielle dokumenter konstituerer arbejde i organisationer (fx Garfinkel 1967; Heath 1982). De moderne undersøgelser af skrivning-i-interaktion undersøger de interaktionelle omstændigheder under hvilke tekster bliver til, og hvorledes teksten påvirkes af dette. Der kan være tale om noter skrevet i hånden under eksempelvis vejledningmøder i Danmark og Finland (Hazel og Mortensen 2014; Svinhufvud 2016), portugisiske socialrådgivningsmøder (Monteiro 2016), hollandske støttegruppemøder (De Stefanie et al. 2016) og tyske forretningsmøder (Streck og Kallmeyer 2001). Der kan også være tale om tavleskrivning under græsrods møder hvor det at bevæge sig mod tavlen for at skrive er udtryk for orientering mod tentativ enighed (Mondada 2016). Teksten kan også blive dikteret som fx under ugentlige konferencer på hospitalsafdelinger, hvor overlæger indtaler journalbidrag i en diktafon (Beck Nielsen 2014). Endelig er der naturligvis tekster som skrives på computer i forbindelse med interaktioner. Martha Komter (2006, 2012) har lavet de hidtil nok mest dybdegående konversationsanalyser af sammenhængen mellem interaktion og computerproduceret tekst. Hun sammenligner lydoptagelser af hollandske politiforhør, herunder lyden af hvornår indtastning på et tastatur star-

ter og slutter, med ordlyden i de faktiske politirapporter og demonstrerer dermed hvordan rapportindtastningerne er udslag af politibetjentens fortolkning af den afhørtes svar på spørgsmål – produceret enten efter færdiggørelsen af svaret eller samtidigt med det – og ultimativt hvordan politirapporter på relativ uigennemsigtig vis er udslag af interaktionelle processer som efterfølgende juridiske straffeprocesser ikke tager højde for. Dette fund er et gavnligt resultat af sammenligningen med færdige dokumenter og deres efterfølgende brug. Men omvendt er indblikket i selve forhørsituationerne begrænset af brugen af lydoptagelser alene. Vigtige multimodale faktorer risikerer ikke at se dagens lys. Her supplerer nærværende undersøgelse. Vi vil bl.a. erfare hvordan repræsentanter integrerer skrivning og samtaledeltagelse ved multimodalt at demonstrere lytning og forståelse gennem gestik eller hurtige blikke op på lederen i forbindelse med et kortvarigt ophold i skrivningen.

DATA

Der findes fem regionale socialtilsyn i Danmark. Kernen i tilsynenes virksomhed er uvildigt at sikre at sociale tilbud (fx bosteder, efterskoler og døgninstitutioner) og plejefamilier har de fornødne kompetencer, ressourcer, rutiner og prioriteringer til at passe på nogle af landets mest sårbare borgere. Dette indebærer en stor mængde møder med især ledere af sociale tilbud og plejeforældre. I 2016 gennemførte de fem socialtilsyn i alt 11.793 tilsynsbesøg (Socialstyrelsen 2016). Jeg fik af alle implicerede parter lov til at videooptage fem af dem. Processen indebar flere forudgående møder med tilsynsrepræsentanterne og at ledere og plejeforældre på forhånd gav samtykke. På selve dagen for mødet sikrede jeg indledningsvis at ledere og plejeforældre stadig accepterede at deltage i undersøgelsen, og efter optagelsen gav jeg dem mulighed for at fortryde. Det gjorde ingen af dem, og alle parter underskrev informeret samtykke. Til denne undersøgelse benytter jeg to af videooptagelserne. Begge er tilsynsmøder med ledere af bosteder. Det ene møde varede halvanden time, det andet lidt over en time.

Optagelserne er transskriberet ved hjælp af det konversationsanalytiske notationssystem, som gør det muligt at fastholde ikke bare *hvad* deltagerne siger, men også *hvordan*, dvs. om taleren benytter emfatisk

tryk, hvordan sætningsprosodien lyder, om noget er sagt særligt hurtigt eller langsomt, eller om et ord eller en frase falder i overlap med noget andet tale etc. (Jefferson 2004). Der findes ikke på samme måde en alment accepteret standard for hvordan man i multimodal forskning transskriberer kropslige handlinger. Til gengæld finder man faglige artikler der præsenterer gode råd til hvordan man kan notere potentielt betydningsfulde kropslige handlinger, hvad enten de manifesterer sig i ordløse situationer eller i sammenhæng med tale (fx Mondada 2018). Det er særligt vigtigt for nærværende undersøgelse at kunne notere hvornår tilsynsrepræsentanterne skriver på deres computere. Derfor benytter jeg mig af plustegn (++++) som angivelse for deres 'almindelige' skrivning og plustegn sammen med skråstreger (+/+/) som angivelse for langsom indtastning på computeren. Asterisker (*) bruges til at præcisere skrivningens sammenfald med tale (eller i enkelte tilfælde talepauser): Transskriberet tale står umiddelbart over angivelse af skrivning, og begge elementer omsluttes af asterisker så læseren kan udlede deres sammenfald (på samme måde som asterisker i transskriberede taleture forbinder til nedenstående beskrivelser af kropslige handlinger, særligt blikretning, noteret med grå skrift). I nedenstående linje er det eksempelvis en leder, L, der taler, og mens hun udtaler '?', ser tilsynsrepræsentanten, T, ned på sin computer. Hun skriver på den mens L siger 'har skullet blive bedre', og derefter indstiller hun allerede igen sin skrivning og ser op på L:

01. L: jeg har skullet øve mig *i og det jeg
*T ser ned på skærm
02. *har skullet blive *bedre til
*T ser op på L

Et vigtigt for(be)hold bør nævnes før analyserne. Parterne sidder i tilgængelige optagelser overfor hinanden ved borde. Repræsentanterne placerer deres computere foran sig. Dette betyder at lederne overhovedet ikke kan se hvad repræsentanterne skriver. Desværre kan jeg heller ikke se hvad de skriver fordi jeg kun benyttede ét kamera til optagelserne. Sådant et indblik ville unægtelig styrke undersøgelsen. Men omvendt kan man sige at eftersom lederne heller ikke har visuel adgang

til skærmen, kan undersøgelsen her bedre på emisk vis forholde sig til hvad de selv har at forholde sig til: repræsentanternes tale, kropslige handlinger og lyden af indtastninger.

De følgende analyser er inddelt i to afsnit. Det første koncentrerer sig om hvordan skrivesekvenserne bliver initieret i forhold til samtalsstruktur. Det andet analyserer den efterfølgende udfoldelse af skrivesekvenserne og tilpasning til tale. Tilsammen skal de to perspektiver belyse integrationen af skrivning og samtaledeltagelse.

INITIERING AF SKRIVESEKVENSER

Interaktionelt er tilsynsbesøg i vid udstrækning organiseret på samme måde som interviews: Repræsentanten udspørger lederen om diverse forhold omkring bostedet, og lederen besvarer disse spørgsmål. Den gennemgående spørgsmål-svar konstituerede struktur er årsagen til at disse samtaler generelt forvaltes på samme måde som diverse andre interviewformer (fx Claymann og Heritage 2002: kap 4; Komter 2006; Thøgersen 2005). Naturligvis udviser møderne også mange afvigelser fra denne spørgsmål-svar-drevne form for interaktion. Svarene (eller spørgsmålene) kan eksempelvis føre til kortere eller længere diskussioner. Men interviewstrukturen er gennemgående og væsentlig for organiseringen af skrivesekvenser. I det følgende skal vi se hvordan begge parter benytter muligheder i denne struktur til at integrere skrivning og samtaledeltagelse.

Den måske mest iøjnefaldende manifestation af hvordan parterne benytter sådanne muligheder, er at repræsentanterne rutinemæssigt begynder at skrive *mens* og ikke nødvendigvis *efter* lederen besvarer deres spørgsmål, og at lederne fortsætter med at udfolde svaret mens repræsentanterne noterer. Et eksempel på dette ser vi i (1) hvor lederen af et bosted for unge fortæller om hvor glade beboerne er for at træne i fitnesscenter. Det får repræsentanten til at spørge om de unge træner alene eller sammen med personalet. Før og mens hun stiller dette spørgsmål, har hun albuerne placeret på bordet, hænderne distanceret fra computerens tastatur og overkroppen skruet i retning af lederen, som hun også kigger på. Sådanne torso-skru (body torques) bruges regelmæssigt i interaktion til at vise at en aktuell opmærksomhed er midlertidig (jf. Schegloff 1998). Med andre ord signalerer repræsen-

tanten med sin positur at hun her og nu tildeler samtalen med lederen fuld opmærksomhed, men kun midlertidigt, for hun sidder parat til at 'afskrue' sin overkrop og se ned på computeren:

(1). Opt. 1: 5:43-5:54

01. T: Og hvad øh tager de (.) afsted sammen med jer
ell*er tager de afsted
*L løfter pegefinger
02. a↑lene eller både og,=
03. L: *Vi gør det sammen fordi vi har
*L peger på T.
04. *fået ø::h en ordning *(.)
*T vender sig mod skærm *T løfter albuer fra bordet og placerer hænder på tastatur
05. nede i *(by) (.7) i: et stort nyt center der er *
*+++++
06. *kommet dernede. *
*+++++

Repræsentanten designer sit spørgsmål til lederen med hvad Stivers og Enfield (2010) kalder et 'alternativ interrogativ'. I dette tilfælde rummer spørgsmålet tre alternativer at vælge imellem. Klassifikationen er værd at bemærke her af to årsager. For det første kan brugen af dette spørgsmålsdesign forklare hvorfor lederen løfter pegefingeren mens repræsentanten spørger, når gestik ellers plejer at være et taler- og ikke et lytterfænomen (Schegloff 1984): Peget responderer tilsyneladende på repræsentantens første alternativ og foregriber at lederen, sammen med sit verbale svar i linje 3, peger på repræsentanten som for at kommunikere 'du gættede rigtigt'. For det andet kan spørgsmålsdesignet forklare timingen hvormed repræsentanten initierer skrivesekvensen i relation til lederens besvarelse. Hun begynder ganske vist at skrive i linje 05 mens lederen benævner byen hvori bostedet har en fitnessordning. Denne benævnelse indgår i ledsætningen der begynder med 'fordi'. Ledsætningen er prosodisk sammenhængende med den indledende helsætning. De to må derfor betragtes som del af samme turkonstruktionsenhed (Sacks et al.1974). Men repræsentanten begynder at skrive når lederen ret besat *har* besvaret spørgsmålet, der som nævnt

har form som et alternativt interrogativ. Bevarelsen 'vi gør det sammen' adresserer hvilket alternativ der var det korrekte. Den efterfølgende ledsætning repræsenterer således en udvidelse af bevarelsen i form af en begrundelse for deres praksis.

Et endnu nærmere blik viser dog at repræsentantens initiering er trinvis, og at hun faktisk allerede gør tiltag til at kunne påbegynde en skrivesekvens umiddelbart efter at lederen udvider sin besvarelse med en forklarende ledsætning i linje 04: Først skruer hun overkroppen tilbage mod computerskærmen og kigger på denne, dernæst løfter hun albuerne fra bordet og placerer hænderne på tastaturet, og endelig begynder hun at skrive. Således er det første tiltag til initieringen af skrivesekvensen gjort i forbindelse med at en længere besvarelse er undervejs. Dette er en genkommende struktur og det vigtigste forhold som eksempel (1) skal illustrere. Ydermere kan vi konstatere at eftersom repræsentanten igangsætter det første trin umiddelbart efter at lederen har afsluttet sin egentlige besvarelse, kan bevægelsen tjene som et fingerpeg til lederen om at det er denne besvarelse som repræsentanten har til hensigt at notere på sin computer (jf. Komter 2006). Selve skrivningen fortsætter i ca. femten sekunder mere (udeladt fra udskrift).

Eksempel (1) viste én måde hvorpå repræsentanterne kan integrere skrivningen i samtalsinterviewstrukturen: ved at benytte projiceringen af lange besvarelser som anledning til at skrive. En anden mulighed er at repræsentanter initierer skrivesekvenser efter lederens besvarelse, eller evt. efter eller mens repræsentanten opsummerer besvarelsen. Eksempel (2) illustrerer sidstnævnte. Parterne diskuterer her lederens igangværende efteruddannelse, som bl.a. indebærer indkaldelser til seminarer. Her spørger repræsentanten til hvor lang tid disse indkaldelser strækker sig over:

(2). Opt 1.: 3:02-3:15

01. T: Så ø:h .h *og når nu der er

*T ser ned på skærm

ind*kaldt=hvor *lange er indkaldelser?

*T løfter arm *T ser op på L

02. (.4)

03. T: °Alt[så°

04. L: |Det er fredag og lør*dag.
 *T sænker arm; placerer
 hænder på tastatur; ser på skærm
05. T: *Det er fredag=[↑]lørdag okay. *
 +++++
06. *(3.0) *
 ++++
07. T: *°Mm [↑]hm, ° *
 ++++
08. L: *Og <så er det indkredset i:>:: øh> (1.8) tror det
 +++++
 *T ser op på L; fast-
 holder hænder på tastatur
09. er seksten moduler,

Den tydeligste manifestation af at en skrivesekvens her tilpasses den interviewlignende interaktion, ser vi i linje 05, hvor skrivesekvensen initieres parallelt med at repræsentanten opsummerer lederens forudgående svar. Ved at begynde at skrive på netop dette tidspunkt orienterer repræsentanten sig mod at have modtaget et fyldestgørende svar til sine noter. I lighed med eksempel (1) gør repræsentanten faktisk tiltag til at skrive på sin computer allerede på det tidspunkt hvor lederens færdige svar er projicerbart i linje 04: Netop som lederen med ordet 'lørdag' producerer den anden del af paratagmet der udgør svaret, sænker repræsentanten sin arm, placerer den på tastaturet og kigger ned på skærmen. Timingen kan give lederen en indikation af at repræsentanten noterer netop dette svar på sin computer. Det samme gælder naturligvis det opsummerende indhold i repræsentantens taletur i linje 5, hvor især den afsluttende interjektion, 'okay', signalerer modtagelse og forståelse af svaret.

En anden ikke mindre interessant manifestation af hvordan tale og skrivning integreres, finder vi i forbindelse med at lederen i linje 8 begynder at udfolde sit svar yderligere med en tilføjelse omkring antallet af undervisningsmoduler mens repræsentanten stadig er i færd med at skrive. I videooptagelserne af tilsynsbesøgene forekommer det meget ofte at lederne således ikke nødvendigvis venter med at sige noget (mere) til repræsentanten er færdig med at skrive. På samme måde som repræsentanterne kan behandle ledernes besvarelser og narrative som

en relevant anledning til at skrive (jf. eksempel (1)), behandler lederne altså repræsentanternes skrivesekvenser som relevante anledninger til at tale. Nærmere eftersyn af finere detaljer kan dog ligesom i dette tilfælde afsløre at repræsentantens skrivning og lederens tale er afstemt med hinanden. I eksempel (2) er der to forhold som indikerer dette. For det første er det påfaldende at lederen først begynder at tale umiddelbart efter at repræsentanten har produceret 'mm hm' i linje 7. Dette 'mm hm' kunne naturligvis betragtes som selvtale (jf. Goffman 1978), her en form for kommentar til de sætninger repræsentanten selv er i færd med at formulere på computeren. Dens lave volumen peger på denne mulighed. Omvendt kunne udtrykket også betragtes som et interaktionelt bidrag der opfordrer lederen til at fortsætte. På australsk-, britisk- og amerikansk-engelsk bruges 'mm hm' hyppigt til denne funktion:

Mm hm is a classic continuer, handing the floor straight back to the speaker to whose turn the *Mm hm* is oriented. (Gardner 2001: 129.
Original kursivering)

Ved at tage ordet og uddybe sin forklaring umiddelbart i forlængelse af repræsentantens 'mm hm' tager lederen således udgangspunkt i sidstnævnte mulighed. Yderlige tegn på denne orientering finder vi i det faktum at han indleder taleturen med 'og', der gør sekventiel forbindelse fremtrædende (Néville 2006), og i dette tilfælde gør beskrivelsen til en forlængelse af hans besvarelse i linje 4 snarere end en bekræftelse af repræsentantens bekræftende opsummering i linje 4 – hvilket ville have været tilfældet hvis han havde begyndt taleturen med eksempelvis et 'ja' eller 'nemlig' som opfølgning på repræsentantens tur-finale 'okay'.

For det andet er det bemærkelsesværdigt hvordan lederen går i stå i hvad der tegner til at blive en præpositionsforbindelse som skal angive omfanget af uddannelsens moduler i linje 8. Det kommer til udtryk ved kraftig forlængelse af 'i', et 'øh' og endelig en temmelig lang pause på 1,8 sekunder. Allerede i forbindelse med den første vokalførlængelse indstiller repræsentanten sin skrivning og ser op på lederen, men fastholder dog sine hænder på tastaturet. Charles Goodwin (1981: kap. 2) har indgående beskrevet hvordan talere hyppigt benytter sig af

ressourcer såsom genstartede taleture, korrektioner og tøvelyde til at sikre sig at modtagerne ser på dem. Hvorvidt lederen bevidst udnytter en tilsvarende samtalepraksis til at sikre sig repræsentantens fulde (om end midlertidige, jf. at hun fastholder hænderne på tastaturet og derved viser at hun potentielt er klar til hurtigt at skrive videre i det efterfølgende) opmærksomhed, er ikke til at afgøre. Men dette er i hvert fald konsekvensen, og det giver os endnu et eksempel på hvordan tale og skrivning nøje afstemmes med hinanden.

Det tredje og sidste eksempel i dette afsnit minder lidt om (2) på den måde at repræsentanten begynder at skrive efter at lederen har besvaret et spørgsmål, og at lederen tilføjer noget mere mens repræsentanten skriver. Men eksempel (3) giver os yderligere mulighed for at udforske et forhold af betydning for sammenfaldet mellem skrivning og den interviewlignende interaktion der også var præsent i de to forudgående eksempler, men med mindre tydelige konsekvenser. Lederne kan som nævnt pga. placeringen af den bærbare computer ikke læse hvad repræsentanterne skriver, og repræsentanterne indvier dem heller ikke eksplicit i det. Man kan forestille sig at timingen for hvornår repræsentanterne vender sig mod computeren og påbegynder skrivning, kan give lederne et hint om hvad de noterer (jf. (1)), og ligeledes at en verbal bekræftelse af svaret på et spørgsmål kan give et fingerpeg om notatets karakter (jf. (2)). Men der findes altså ikke eksempler i materialet hvor repræsentanterne decideret forklarer lederne hvad de skriver eller hvorfor. Der findes heller ikke eksempler på at lederne selv efterspørger viden om hvad repræsentanterne noterer. Parterne lader således til at dele en tavs forståelse om at fortolkning og sammenfatning af samtalerne i første omgang (i hvert fald indtil notaterne efterfølgende bliver sendt til kommentering hos lederne) er repræsentanternes ret og ansvar.

Til gengæld udviser datamaterialet mange eksempler på at lederne med deres tale orienterer sig mod at påvirke repræsentantens forståelse af svaret og dermed måske også hvordan det noteres på computeren. Eksempel (3) illustrerer en foreløbig kulmination på en længere snak om hvorvidt det pågældende bosted lever op til juraen som tilsiger at institutionens bestyrelse skal afholde regelmæssige møder. Repræsentanten har spurgt indgående ind til hvornår bestyrelsen sidst har

mødtes, og lederen har besvaret med datoer. Her beder repræsentanten med et deklarativt spørgsmål lederen bekræfte at bestyrelsen således kun mødes én gang årligt:

(3). Opt. 1: 48.06-48.21

01. T: Så I holder kun et møde om året,
02. (.7)
03. L: °Ne:j.°
04. (.7)
05. L: To.
06. (1.1)
07. L: En eller to (.) som vi ↑sk*al.
*T ser ned mod computer-
skærm
08. *(3.0)*
++++
*T skruer overkroppen mod computeren, placerer
hænder på tastatur og skriver
09. L: *Der er ingen grund til at holde møde hvi(h)s *
++++
10. *de(h)r i(h)kke e(h)r*
++++
11. *no(h)get a(h)t ho(h)lde mø(h)de o(h)m heh heh.*
++++
12. *(.4)*
++++
13. L: *heh heh*
++++
14. *(4.9)*
++++
*L tager en tår vand
15. T: *M[en man kan sige-
*T holder pause fra at skrive, men fastholder blik
på skærm og hænder på tastatur
16. L: |Altså vi holder møde den ↑tyvende i fjerde
17. ikke, (...)

Deklarative interrogativer hører på tværs af sprog til de spørgsmålsfor-
mater som i allerhøjeste grad 'præfererer' en bekræftelse (se fx Seuren
og Huiskes 2017). I dette tilfælde ville et simpelt 'ja' dog bringe lederen

i vanskeligheder. Han ville dermed bekræfte at bostedet bryder med reglerne. I stedet svarer han først 'nej', kort efter korrigerer han til 'to', og endelig i linje 7 udfolder han at de mødes en til to gange om året 'som de skal'. Den sidste del giver den samlede besvarelse en implicit 'ja men nej'-karakter, som delvist bekræfter spørgsmålet, men anfægter dets præmisser (Thøgersen og Beck Nielsen 2009).

De to parter udtrykker dermed forskellige, mere eller mindre eksplícitte, opfattelser af hvorvidt bostedet efterlever de juridiske krav. Repræsentanten forholder sig tavs under hver del af besvarelsen (linje 3-7). Når hun således umiddelbart efter sidste del af besvarelsen vender sig mod computeren og begynder at skrive, er det kun muligt for lederen at gætte på at notatet pga. timingen for initieringen af skrivesekvensen kan vedrøre det kritiske punkt omkring bestyrelsens mødeaktivitet. Hans to efterfølgende kommentarer kunne antyde sådan et gæt eftersom de begge, om end på forskellige måder, orienterer sig mod at forklare hvorfor bestyrelsens mødepraksis efter hans overbevisning er fornuftig. Første kommentar produceres mens repræsentanten skriver i linje 9-11 og har form som en *account* (Scott og Lyman 1968) - i dette tilfælde en retfærdiggørelse af eventuel lav mødeaktivitet ved at latterliggøre den modsatte mulighed: at man mødes uden grund. Latterliggørelsen understøttes af indlejret og efterfølgende (linje 13) latter, som typisk i interaktion genkendes som invitation til at modtageren griner med (Glenn 2003). I modsætning til eksempel (2) reagerer repræsentanten her ikke på en potentiel invitation til at udsætte skrivesekvensen. Hun skriver videre, og lederen afstår fra at sige mere og tager i stedet en tår vand. Det kunne tyde på at han afventer at hun udviser tegn på tilbagevending til samtaleaktiviteten, for så snart repræsentanten udviser det første tegn til at sige noget i linje 15 (uden at se op eller fjerne sine hænder fra tastaturet), bryder lederen ind i linje 16 med argumenter for hvorfor bestyrelsen mødes to gange årligt – indledt med 'altså', der ofte netop markerer at en kommende taletur bryder med samtaleens etablerede progression (Heinemann og Steensig 2018).

Der lader således til fra lederens side at være tale om to forsøg på at påvirke repræsentantens forståelse og dokumentering. Begge forsøg er betinget af den måde hvorpå repræsentanterne hyppigt indleder skrivesekvenser, dvs. umiddelbart efter en besvarelse og evt. uden at have

opsummeret det og derved antydet hvad de har til hensigt at notere. I første forsøg kommenterer lederen mens repræsentanten skriver, og i andet forsøg afventer han hendes færdiggørelse for at korrigere hendes forståelse.

UDFOLDELSE AF SKRIVESEKVENSER

Analyserne her bygger videre på det foregående afsnits iagttagelse om at sammenfaldet mellem tale og skrivning ofte enten skyldes at repræsentanterne begynder at skrive mens lederne besvarer et spørgsmål og derved inviterer lederne til at tale (videre) mens de skriver, eller at lederne selv griber muligheden for at uddybe noget mens repræsentanterne skriver i tavshed, evt. som i eksempel (3) orienteret mod at retfærdiggøre en besvarelse. I dette afsnit fortsætter jeg undersøgelsen med at se på om og hvordan skrivning og samtaledeltagelse også integreres i den efterfølgende udfoldelse af skrivesekvenserne, dvs. hvordan de udføres i relation til samtalen, og hvordan samtalen udspiller sig i forhold til den.

Det konkrete fokus er observationen at repræsentanterne ikke nødvendigvis skriver uanfægtet løs når de først er gået i gang. Repræsentanterne foretager derimod jævnligt ophold i deres skrivning, hvormed de tilpasser skriveprocessen til ledernes parallelle tale. Sådanne ophold antager især to former: a) som korte, fra repræsentantens side overvejende ordløse, ophold hvor repræsentanterne suspenderer skrivningen for at se på lederen og evt. udføre en gestus og/eller producere en verbal minimalrespons, og b) som lidt længerevarende ophold hvor repræsentanterne suspenderer skrivningen for at stille opsummerende eller opfølgende spørgsmål der sikrer eller demonstrerer fælles forståelse omkring hvad lederne fortalte dem mens de skrev på deres computer.

Eksempel (4.1) og bagefter (4.2) er velegnede til at undersøge disse perspektiver i nærmere detaljer. Forud for (4.1) har parterne diskuteret lederens personlige kompetencer og strategier i hendes daglige virke. Repræsentanten har spurgt indgående ind til lederens begrænsede erfaringer med økonomisk ledelse og afdækket at hun på trods af at have været leder i nogle år endnu ikke har gennemført et kursus i økonomi. Lederen har 'forsvaret' sig med at hun altid har kunnet konsultere fagfolk i forvaltningen angående økonomiske spørgsmål. Dette svar

14. ikke no*gen- >altså< *(1.1) jeg op[lever*
 +++++
 *L ryster på hovedet
15. T: [Ja.
16. L: *ikke=har aldrig mærket så der er ikke nogen *
 +++++
17. *problemer i- *(.2)
 +++++
 *T ser op på L men fastholder hænder
 over tastatur
18. at=at gøre det (.) og jeg [gør det gerne i[gen.
19. T: [Nej. [Nej.
20. T: .h Så man bliver ikke- det=det er ikke ubehageligt
21. [altså der er *jo
 *T løfter sin højre hånd fra tasta-
 turet
22. L: [Nej.
23. T: nogle gange hvis man føler [sig (.3) puh det kan
24. [jeg ikke stille det
25. L: [°Ja. °
26. [Ja.
27. T: spørgsmål [nu bliver det] svært ikke,
28. L: [En gang til.]
29. L: Jo.
30. (.4)
31. L: Ja (.) nej.=
32. T: Men >*sådan er det ↓ikk[e.<
 *T spreder fingrene ud på begge hænder
33. L: [Ja.
34. (.)
35. L: Nej.=
36. T: =Nej.
37. L: Det gør det ikke.
38. (.2)
39. T: Nej.°°
40. L: Det *er det ikke.
 *T nikker
41. *(.7)
 *T ser ned på skærm; placerer hænderne over tasta-
 turet
42. T: Ja.°
43. (.7)

Initieringen af denne skrivesekvens i linje 6 er således af den type som vi også stødte på i forbindelse med eksempel (2), hvor repræsentanterne påbegynder skrivningen i forbindelse med at lederen har bekræftet repræsentantens opsummering (linje 3 og 5), og hvor lederne derefter på eget initiativ uddyber deres besvarelse mens repræsentanten skriver (linje 7-17).

I eksempel (4.1) retter lederens uddybning sig mod at konkretisere hvad hun med besvarelsen 'hele tiden' i linje 3 og 'har også gjort det' i linje 5 kommunikerede: at det ikke bare er en hypotetisk mulighed at spørge fagfolk i forvaltningen om hjælp til økonomiske spørgsmål, men en faktisk ressource som hun hyppigt har gjort brug af. Lederen understøtter forbindelsen mellem den indledende besvarelse og den efterfølgende uddybning ved at indlede turen i linje 7 med konjunktionen 'og'. Først med 'og at', hvormed turen tegner til at være designet som en ledsætning som uddyber svaret, dernæst med 'og jeg har', der genstarter turen som en sideordnet og opfølgende beskrivelse. Repræsentanten er på dette tidspunkt efter en 'forsigtig' start med mere sporadiske indtastninger (parallelt med at hun selv siger 'mm' i linje 6) nu i fuld gang med at skrive. Dette afholder hende dog ikke fra efterfølgende multiaktivitet, hvilket bl.a. kommer til udtryk ved at hun foretager to ophold i skrivningen for at se op på lederen samt en minutiøst koordineret gestus og minimalrespons.

Første ophold foretager hun i linje 10-11 i forbindelse med lederens beskrivelse af egne refleksioner i situationer hvor hun beder om hjælp. Der er således verbalt tale om gengivelse af tanker i en forestillet gentagende situation. Elisabeth Couper-Kuhlen (2007) har observeret at sådanne ikke-narrative gengivelser af tale og tanker ofte understøtter accounts. Observationen finder genklang her hvor lederen med gengivelsen understøtter hvorfor hun varetager sit lederskab forsvarligt uden økonomiske forudsætninger. Repræsentantens blik er koordineret således at hun ser op på lederen mens denne formulerer 'kernen' i gengivelsen, dvs. hvad lederen tænker (omkring det at stille dumme spørgsmål). Repræsentanten fastholder dog hænderne på tastaturet og viser derved lederen at hun holder sig parat til at skrive videre – hvilket hun også kort efter gør.

Det andet ophold følger efter denne korte skrivning i linje 12-13. Endnu engang ser repræsentanten op på lederen, men fastholder sine hænder på tastaturet. Dette udgangspunkt forhindrer dog ikke repræsentanten fra i linje 13 at realisere hvad Adam Kendon (1990, kap. 4) har kaldt *interactional synchrony* med sine hænder, dvs. en minutios spejling af bevægelser. Muligvis bestyrket i at repræsentanten nu ser på hende, indleder lederen i linje 13 en ny taletur der adresserer at hun ikke har oplevet nogen problemer i at spørge til råds. Negationen i denne ytring bliver foregrebet af en gestus hun foretager, samtidig med det indledende 'og'. Hendes gestik tilhører registret af 'åbne håndflader', specifikt kan den klassificeres som en *Vertical Palm* (VP) variant hvor udføreren holder sine håndflader væk fra sig selv i en vertikal position. Denne form for gestik forbindes ofte med at stoppe en handling (se Kendon 2004: 251-255). Meget kort efter løfter repræsentanten begge hænder fra tastaturet, vender håndfladerne rundt og fremviser disse åbne håndflader på hver side af den bærbare computer. Denne gestus kan således klassificeres som en *Palm Presentation* (PP) der, når den produceres af en taler, typisk ledsager en verbal forklaring (Kendon 2004: 266). Det er vanskeligt at udlede yderligere betydning i deltagerens valg af gestik her. Men det at repræsentanten næsten simultant følger efter med en anden variant af åben håndflade-gestik (der er afstemt med udgangspunktet i hænderne på tastaturet), gør det nærliggende at betragte denne form for spejling som en måde at demonstrere aktiv lytning og tilslutning. Det sidste udtryk for samme i forbindelse med lederens uddybning finder vi i linje 15, hvor repræsentanten producerer et bekræftende 'ja' i overlap med både lederens tale og hendes egen igangværende skrivning.

Analysen har hidtil belyst hvorledes repræsentanten gennemfører skrivning og samtaledeltagelse på samme tid i forbindelse med lederens tilføjelse til hendes forudgående besvarelse. Det dobbelte engagement kommer dog også til udtryk i spørgsmålet hun stiller lederen i linje 20 og de efterfølgende linjer. Dette spørgsmål suspenderer skrivningen i lidt længere tid end i de ovenfor nævnte ophold. Det dobbelte engagement kommer både til udtryk i timingen for hvornår repræsentanten stiller spørgsmålet samt i dets ordlyd. Angående timingen kan vi

iagttage at hun gør sig parat til at spørge ved at indstille sin skrivning i linje 17, se op på lederen (men i første omgang fastholde sine hænder på tastaturet) og afvente dennes færdiggørelse af taleturen førend hun bidrager med mere end minimalrespons (dvs. de to 'nej' udtryk i linje 19). Angående spørgsmålets ordlyd kan vi iagttage at hun indleder sin taletur med konjunktionen 'så', der indrammer det efterfølgende spørgsmål som en opsummering af lederens forudgående uddybning der søger bekræftelse. Denne kvalitet ændres ikke af at repræsentanten kort efter afbryder sig selv og med en genstartet taletur ændrer spørgsmålet til det deklarative interrogativ 'det er ikke ubehageligt'. Dette spørgsmålsformat er nemlig også forståeligt som en opsummering af lederens forudgående tale der søger bekræftelse, og spørgsmålets afsluttende tilføjelse (dvs. 'altså der er jo nogle gange ...' i linje 21-28) er formuleret som kontrast til denne opsummering som åbner op for muligheden for at det alligevel kan være lidt svært for lederen at bede om hjælp.

Lederen tilslutter sig repræsentantens opsummerende spørgsmål. I første omgang ved i overlap at tilføje frasen 'en gang til' - vel at mærke så denne grammatisk hænger sammen med og potentielt færdiggør repræsentantens taletur. I anden omgang gør hun det ved først med et 'jo' i linje 29 at bekræfte repræsentantens umiddelbart forudgående negative udsagn ('nu bliver det svært ikke'), dernæst svare 'ja' og endelig 'nej' i linje 31. Den sidste og endelige interjektion lader til at besvare repræsentantens negativt formulerede deklarative interrogativ 'det er ikke ubehageligt'. Men måske er uklarheden årsagen til at parterne bruger de efterfølgende taleture (linje 32-40) på at sikre fælles forståelse omkring at lederen ikke oplever de problemer som repræsentanten skitserede i sin kontrast i linje 21-28. Uanset årsag behandler repræsentanten denne fælles forståelse som en forudsætning for at vende sig mod computeren og skrive videre som den umiddelbare fortsættelse af uddraget viser:

(4.2). Opt. 3. 16:25-16:52

44. L: .hh *Men=men (.) men det jeg jo* har skullet
+++++
45. *<lære> *i *det her .h*
+++++
- *T ser på på L
*T ser ned på skærm
46. *det=det er jo det med at- altså at skal skille *
+++++
47. *tingene ad at når*
+++++
48. *jeg ↓kigger (.2) r:ent (.) [på økonomien .h så *
+++++
49. *er det det*
+++++
50. T: |Ja.
51. L: *den jeg kigger på.*
+++++
- *L slår fingerspidser ned i bordet
52. * (.9*) *
* +/+*
*T ser op på L
53. L: Altså- *h så kigger *jeg ikke- så:: ø::h er det *
+++++
- *T ser ned på computerskærm
54. *ikke noget med*
+++++
55. *jamen øh .h ja *du har* mange [dyre men altså
+++++
- *T ser op på L
*T ser ned på computerskærm
56. *hvis=hvis=hvis det*
+++++
57. T: |Ja.
58. L: *er det jeg skal (.) så er det det jeg *må.=
+++++
- *T ser op
på L
59. T: =.h=Ja.*
*T ser ned på computerskærm
60. (.4)

61. L: *.h Og når jeg så har ageret og handlet (.) i det *
 +++++
62. *.h så er det jo*
 +++++
63. *jeg så po(h)sitionerer mig* so(h)m heh (.4)
 +++++
- *T ser op på L; place-
 rer højre hånd under hage

I (4.2) ser vi således endnu et eksempel på at en leder griber repræsentantens forestående skrivning (jf. repræsentantens trinvis bevægelse mod skrivning i afslutningen af (4.1)) som en anledning til at tale. I dette tilfælde retter talen sig mod hvad hun har måttet lære af prioriteringer i forbindelse med at blive kastet ud i at være ansvarlig for økonomiske forhold. Dette perspektiv er naturligvis potentielt vigtigt at få adresseret, eftersom det er et emne som repræsentanten tidligere har spurgt kritisk ind til, og som lederen kan slutte sig frem til at repræsentanten sandsynligvis foretager notater omkring på sin computer.

Et nærmere eftersyn viser at repræsentanten heller ikke her foretager skrivningen ud i én køre. Skrivningen tilpasses i stedet lederens tale. Repræsentanten foretager tre ophold i skrivningen hvor hun ser op på lederen. I et enkelt tilfælde ser hun faktisk i lidt under et sekund op på lederen mens hun fortsætter med at skrive (linje 55). Første ophold optræder i linje 44-45 meget kort efter at lederen og repræsentanten næsten simultant er begyndt at henholdsvis tale og skrive. Opholdet i skrivningen foregriber at repræsentanten meget kort ser op på lederen mens denne hurtigt udtaler det væsentligste element i sætningen, dvs. hovedverbet 'lære', og genoptager skrivningen samtidigt med at lederen fortsætter med den præpositionelle frase 'i det her'. Anskuet ud fra et turtagningsperspektiv er lederen dermed i færd med at projicere en *flerenhedstur*, dvs. en længere taletur bestående af flere *turkonstruktionsenheder* (Femø Nielsen og Beck Nielsen 2005: 41). Det er veldokumenteret at deltagere i andre sammenhænge samarbejder om at demonstrere tilslutning til – og dermed 'godkende'- flerenhedsture, eksempelvis i forbindelse med mundtlige narrativer (Mandelbaum 2012). I dette tilfælde kunne en interaktionel funktion ved repræsentantens ophold i skrivning og blik på lederen være at invitere denne til at gennemføre sin

beskrivelse. Vi mangler ganske vist en 'rygende pistol' til at afgøre dette med sikkerhed. Men en række indicier i den efterfølgende interaktion i form af at repræsentanten opfordrer lederen til at fortsætte, peger alligevel på muligheden. For det første tager lederen en indånding – hvilket potentielt kan høres som et signal om at mere tale følger (Schegloff 1996) – umiddelbart efter formuleringen af den præpositionelle frase og fortsætter derefter sin forklaring i stedet for at indstille den og afgive taleturen eller afvente repræsentantens færdiggørelse af skrivesekvensen. Hun agerer således som en ratificeret taler. For det andet følger repræsentanten selv op med et fortsættende 'ja' kort efter, formuleret mens hun selv skriver på computeren og tilsyneladende i respons på en smule tøven i lederens tale. Repræsentanten opfordrer altså med andre ord kort efter aktivt og utvetydigt lederen til at fortsætte sin beskrivelse, og det er dermed muligt for lederen at betragte det forudgående ophold i skrivningen som én ud af en række fortsættelsessignaler.

Det andet ophold finder sted i begyndelsen af linje 53. Men repræsentanten foregriber opholdet ved at skrive langsommere på sin computer i linje 52 og se op på lederen mens hun foretager den sidste indtastning. Denne midlertidige suspension af skrivning gennem nedsettelse af hastighed og blik op på lederen foretager repræsentanten som respons på at lederen i linje 51 grammatisk og prosodisk nu har færdiggjort sin flerenhedstur. Imidlertid fortsætter hun igen i linje 53 så snart repræsentanten har set op på hende. Først med et 'altså', dernæst med en genstartet og ny flerenhedstur, hvilket får repræsentanten til at se ned på computeren og skrive videre. Denne passage er således en god indikator for at et tavst ophold i skrivning kombineret med et blik op på lederen kan være produceret som – og blive modtaget som – en opfordring til at lederen fortsætter sin tale (mens lederen fortsætter sin skrivning).

Det tredje og sidste korte ophold finder vi i slutningen af linje 58 og i linje 59. Endnu engang er det koordineret til at falde sammen med en mulig færdiggørelse af lederens forudgående taletur. Grunden til at repræsentanten kan standse sin skrivning, se op på lederen og uden nogen som helst pause imellem turene sige 'ja', er formentlig at lederen afslutter sin forudgående flerenhedstaletur med en betingelseskonstruktion, da denne type sætning hjælper lyttere med at foregribe

hvornår taleren er færdig (se Beck Nielsen 2018: 225-226). Og endnu engang er konsekvensen af repræsentantens ophold, blik på lederen, og i dette tilfælde minimalresponsen 'ja', at lederen fortsætter i det efterfølgende. Kort efter afslutter repræsentanten mere permanent sin skrivning ved at standse, fjerne sin højre hånd fra tastaturet og placere den i lytteposition under hagen (jf. Kendon 1990: kap. 4), hvormed hun tydeligt signalerer at hun nu tildeler receptionen af lederens tale sin fulde opmærksomhed.

Dette analyseafsnit har demonstreret at tale og skrivning, der umiddelbart kan forekomme som to meget forskellige aktiviteter der kører i hvert deres spor, ved nærmere eftersyn kan være nøje afstemt med hinanden. Lederens måder at formulere sig og organisere taleture på (eksempelvis ved at genstarte taleture) kan gøre det relevant for repræsentanten at foretage ophold i sin skrivning, og repræsentantens ophold i skrivningen kan fungere som 'kommentarer' til lederen i form af invitationer til at fortsætte.

KONKLUSION

Et møde mellem en repræsentant for et socialtilsyn og lederen af et bosted er unægtelig en meget speciel form for institutionel interaktion med særegne dynamikker, asymmetrier og meget på spil, konkret bl.a. en positiv eller negativ indstilling fra tilsynets side. Alligevel er der to gode grunde til at antage at de fundne måder at integrere computerskrivningen med samtaledeltagelse på kan bruges til at informere om hvordan sådan en multiaktivitet potentielt finder sted, også i andre former for professionelle møder. For det første er interviewstrukturen med dens udgangspunkt i spørgsmål-svar-sekvenser, som tilsynsbesøg i vid udstrækning antager form som, et interaktionelt format der anvendes meget bredt i møder hvor parterne skal lære hinanden og deres synspunkter at kende, hvor de skal lære af hinandens forskellige erfaringer og vidensområder, eller hvor de i mere eller mindre grad skal 'forhøre' hinanden. For det andet er den bærbare computer et meget udbredt arbejdsredskab og en potentielt afgørende ressource til at leve op til stigende effektiviserings- og dokumentationskrav, der eksempelvis nødvendiggør at man som praktiker fører digitale notater under i stedet for efter møder.

Tilsynsrepræsentanter skriver meget på deres computere mens de afholder tilsynsbesøg hos ledere af bostedstilbud. Men sådanne skrivesekvenser er gennemgribende integreret i samtalen. Faktisk kan man sige at de bliver 'født' integreret på den måde at sekvenserne indledes i sammenhæng med tale. Enten koordinerer repræsentanterne initieringen af skrivesekvenserne således at de begynder at skrive mens lederne kaster sig ud i en længere besvarelse af et spørgsmål, eller også koordinerer repræsentanterne initieringen af skrivesekvenserne således at de begynder at skrive når de er i færd med, eller netop færdige med, at opsummere en leders besvarelse. I sidstnævnte tilfælde forekommer det dog meget ofte at lederen benytter sig af at repræsentanten skriver (og ikke taler) som en anledning til at uddybe og nuancere en besvarelse – og påvirke repræsentantens forståelse og evt. hendes notatskrivning. Med andre ord behandler både repræsentanter og ledere det som relevant at tale og skrive på samme tid.

Der er dog mere i integrationen end at skrivningen og talen bliver produceret *sammenfaldende* med hinanden. I et vist omfang kan man tale om at de bliver produceret sekventielt *sammenhængende* med hinanden. For at være mere konkret: Lederne kaster sig ikke blot ud i at tale mens repræsentanterne skriver helt uden hensyntagen til dennes dobbelte engagement i at skrive og lytte på samme tid. De afstemmer deres beskrivelser til repræsentanternes skriveaktiviteter, eksempelvis ved at gøre ophold i talen. Omvendt kaster repræsentanterne sig heller ikke bare ud i at skrive uden hensyntagen til at lederne taler til dem, og hvad de fortæller dem. Det faktum at repræsentanterne formår at administrere skrivning og lytning på samme tid, kommer til udtryk ved at de på strategiske tidspunkter gør ophold i deres skrivning og tilkendegiver forståelse – somme tider sprogligt med minimalrespons, men oftere kropsligt med et blik op på lederen (eller evt. gestik) – og inviterer lederen til at fortsætte sin tale. De stiller også lederne opfølgende spørgsmål og præsenterer bud på opsummeringer der viser lederne at de har hørt efter hvad lederne fortalte dem på trods af deres skrivning. Der er således indgående tale om multiaktivitet.

Ved i højere grad end tidligere studier (fx Komter 2006, 2012) at benytte multimodale analyseredskaber har denne undersøgelse kunnet afdekke nogle af kerneingredienserne i deltagernes integration af skriv-

ning og samtaledeltagelse som manifesteret igennem deres sproglige og kropslige handlinger. Den bidrager således til en bedre forståelse for hvordan dokumentationskrav kan løftes helt ned på detaljeniveau i professionelle møder. Der er dog adskillige perspektiver af stor interesse for dette overordnede spørgsmål som denne artikel ikke har været i stand til at adressere, eksempelvis hvilken påvirkning interaktionen har for dokumentationens ordlyd og indhold, og hvordan det dobbelte engagement i skrivning og samtaledeltagelse påvirker deltageres indre velbefindende. Disse spørgsmål kræver andre metodiske tilgange, eksempelvis dokumentanalyse og forskningsinterview. Men den multimodale beskrivelse af interaktionelle mønstre er et godt udgangspunkt for sådanne yderligere besvarelser, for den giver et indblik i hvad der egentlig sker under disse møder, og hvilke greb deltagerne benytter sig

Søren Beck Nielsen

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Københavns Universitet

sbnielsen@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Beck Nielsen, S. 2014. Medical record keeping as interactional accomplishment. *Pragmatics and Society* 5(2). 221–242. DOI: <https://doi.org/10.1075/ps.5.2.03nie>.
- Beck Nielsen, S. 2016. How doctors manage consulting computer records while interacting with patients. *Research on Language and Social Interaction* 49(1). 58–74. DOI: <https://doi.org/10.1080/08351813.2016.1126451>.
- Beck Nielsen, S. 2018. 'If you don't get better, you may come back here': Proposing conditioned follow-ups to the doctor's office. *Text and Talk* 38(2). 217–242. DOI: <https://doi.org/10.1515/text-2017-0038>.
- Claymann, S. & J. Heritage. 2002. *The news interview. Journalists and public figures on the air*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, E. 2007. Assessing and accounting. E. Holt & R. Clift (red.), *Reporting talk: Reported speech in interaction*, 81–119. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486654>.

- De Stefanie, E., P. Sambre & D. Van De Mierop. 2016. The interactional history of examples and parentheses. Note-taking practices in multiparty interaction among attendees of a mutual-help group for chronic fatigue syndrome (CFS) sufferers. *Language and Dialogue* 6(1). 110-139. DOI: 10.1075/ld.6.1.04des.
- Femø Nielsen, M. & S. Beck Nielsen. 2005. *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Femø Nielsen, M., J. Steensig & J. Wagner. 2006. Konversationsanalyse i Danmark. *Nydanske sprogstudier, NYS* 34–35. 182–216.
- Gardner, R. 2001. *When listeners talk. Response tokens and listener stance*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/pbns.92>.
- Garfinkel, H. 1967. *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Glenn, P. 2003. *Laughter in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519888>.
- Goffman, E. 1978. Response cries. *Language* 54(4). 787–815. DOI: 10.2307/413235.
- Goodwin, C. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. G. Psathas (red.), *Everyday language: Studies in ethnomethodology*. 97–121. New York: Irvington Publishers.
- Goodwin, C. 1981. *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Greatbatch, D. 2006. Prescriptions and prescribing: Co-ordinating talk and text-based activities. J. Heritage & D. W. Maynard (red.), *Communication in medical care: Interaction between primary care physicians and patients*, 313–339. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greatbatch, D., P. Luff, C. Heath & P. Campion. 1993. Interpersonal communication and human-computer interaction: an examination of the use of computers in medical consultations. *Interacting with Computers* 5(2). 193–216. DOI: [https://doi.org/10.1016/0953-5438\(93\)90018-O](https://doi.org/10.1016/0953-5438(93)90018-O).
- Haddington, P. & M. Raunimoa. 2011. Technologies, multitasking, and driving: Attending to and preparing for a mobile phone conversation in a car. *Human Communication Research* 37(2). 223–254. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2010.01400.x>.
- Haddington, P., T. Keisanen, L. Mondada & M. Nevile (red.). 2014. *Multiactivity in social interaction: Beyond multitasking*. Amsterdam: Benjamins.
- Hazel, P. & K. Mortensen. 2014. Embodying the institution – Object manipulation in developing interaction in study counselling meetings. *Journal of Pragmatics* 65. 10–29.

- Heath, C. 1982. Preserving the consultation: medical record cards and professional conduct. *Sociology of Health and Illness* 4(1). 56–74.
- Heath, C. 1986. *Body movement and speech in medical interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heinemann, T. & J. Steensig. 2018. Justifying departures from progressivity: The Danish turn-initial particle 'altså'. J. Heritage & M.L. Sorjonen (red.), *Between turn and sequence: Turn-initial particles across languages*, 445–476. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/slsi.31.15hei>.
- Jefferson, G. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. G.H. Lerner (red.), *Conversation analysis: Studies from the first generation*, 13–23. Philadelphia: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/pbns.125.02jef>.
- Keisanen, T., M. Raunimaa & P. Haddington. 2014. Suspending action: From simultaneous to consecutive ordering of multiple courses of action. P. Haddington, T. Keisanen, L. Mondada & M. Nevile (red.), *Multiactivity in social interaction: Beyond multitasking*, 109–134. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/z.187.04kei>.
- Kendon, A. 1990. *Conducting interaction: Patterns of behavior in focused encounters*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kendon, A. 2004. *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Komter, M. L. 2006. From talk to text: The interactional construction of a police record. *Research on Language and Social Interaction* 39(3). 201–228. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi3903_2.
- Komter, M. L. 2012. The career of a suspect's statement: Talk, text, context. *Discourse Studies* 14(6). 731–752. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445612457486>.
- Mandelbaum, J. 2012. Storytelling in conversation. J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The Handbook of Conversation Analysis*, 492–508. Malden: Wiley-Blackwell.
- Mogensen, M., S. Sauzet & O.H. Sørensen. 2018. Indledning: Måling som praksis. Betydninger for arbejdslivet. *Tidsskrift for Arbejdsliv* 20(4). 5–10. DOI: <https://doi.org/10.7146/tfa.v20i4.111587>.
- Mondada, L. 2012. Talking and driving. Multiactivity in the car. *Semiotica* 191. 223–256. DOI: <https://doi.org/10.1515/sem-2012-0062>.
- Mondada, L. 2014. The temporal orders of multiactivity: Operating and demonstrating in the surgical theatre. P. Haddington, T. Keisanen, L. Mondada & M. Nevile (red.), *Multiactivity in social interaction: Beyond multitasking*, 33–76. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/z.187.02mon>.

- Mondada, L. 2016. Going to write. Embodied trajectories of writing of collective proposals in grassroots democracy meetings. *Language and Dialogue* 6(1). 140–178. DOI: 10.1075/ld.6.1.05mon.
- Mondada, L. 2018. Multiple temporalities of language and body in interaction: Challenges for transcribing multimodality. *Research on Language and Social Interaction* 51(1). 85–106. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08351813.2018.1413878>.
- Mondada, M. & K. Svinhufud. 2016. Writing-in-interaction. Studying writing as a multimodal phenomenon in social interaction. *Language and Dialogue* 6(1). 1–53.
- Monteiro, D. 2016. Street-level bureaucracy revisited. Formulating address in social work service encounters. *Language and Dialogue* 6(1). 54–80. DOI: doi10.1075/ld.6.1.02mon.
- Nevile, M. 2006. Making sequentiality salient: and-prefacing in the talk of airline pilots. *Discourse Studies* 8(2). 279–302. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445606061797>.
- Nevile, M. 2015. The embodied turn in research on language and social interaction. *Research on Language and Social Interaction* 48(2). 121–151. DOI: <https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1025499>.
- Sacks, H., E.A. Schegloff & G. Jefferson. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696–735. DOI: 10.2307/412243. <https://www.jstor.org/stable/412243>.
- Schegloff, E.A. 1984. On some gestures' relation to talk. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action*, 266–298. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E.A. 1998. Body torque. *Social Research* 65(3). 535–596.
- Schegloff, E.A. 1996. Turn organization: One intersection of grammar and interaction. E. Ochs, E.A. Schegloff & S.A. Thompson (red.), *Interaction and grammar*, 52–133. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scott, M.B. & S.B. Lyman. 1968. Accounts. *American Sociological Review* 33(1). 46–62. DOI: 10.2307/2092239.
- Seuren, L.M. & M. Huijckes. 2017. Confirmation or elaboration: What do yes/no declaratives want? *Research on Language and Social Interaction* 50(2). 188–205. DOI: 10.1080/08351813.2017.1301307.
- Socialstyrelsen. 2016. *Årsrapport 2016*. Socialstyrelsens rapport om socialtillsynens virksomhed. <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/arsrapport-om-socialtillsynet-for-2016>.

- Stivers, T. & N.J. Enfield. 2010. A coding scheme for question-response sequences in conversation. *Journal of Pragmatics* 42(10). 2620–2626. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.04.002>.
- Stivers, T. & J. Sidnell. 2005. Introduction: Multi-modal interaction. *Semiotica* 156(1). 1–20. DOI: 10.1515/semi.2005.2005.156.1.
- Streeck, J. & W. Kallmeyer. 2001. Interaction by inscription. *Journal of Pragmatics* 33(4). 465–490. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00126-5](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00126-5).
- Sutinen, M. 2014. Negotiating favourable conditions for resuming suspended activities. P. Haddington, T. Keisanen, L. Mondada & M. Nevile (red.), *Multiactivity in social interaction: Beyond multitasking*, 137–166. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/z.187.05sut>.
- Svinhufvud, K. 2016. Nodding and note-taking. Multimodal analysis of writing and nodding in student counselling interaction. *Language and Dialogue* 6(1). 81–109. DOI: 10.1075/ld.6.1.03svi.
- Thøgersen, J.M. 2005. Sprog og interview, interview og sprog. *Nydanske Sprogstudier, NjS* 33. 9–41.
- Thøgersen, J. M. & S. Beck Nielsen. 2009. *Ja men nej og nej men ja*: Når man hverken be- eller afkræfter ja/nej-spørgsmålets antagelser. Eller: Det fuldt udfoldede 'nja'. H. Hovmark, I. Stampe Sletten & A. Gudiksen (red.), *I mund og bog: 25 artikler om sprog tilegnet Inge Lise Pedersen på 70-årsdagen d. 5. juni 2009*, 337–350. København: Museum Tusulanum.
- Weber, M. 2003. *Udvalgte tekster*, bind 2. København: Hans Reitzels Forlag.

Hører du overhovedet efter?

En undersøgelse af talerens mimik i en situation med manglende respons

TANJA ALEXANDRA JUNGE

ABSTRACT

Denne artikel fokuserer på talerens mimik i en situation, hvor de udsættes for ikke-responderende lyttere. Fire deltagere medvirker i et forsøg, hvor de fortæller en personlig historie til en modtager, der ikke reagerer på det, der bliver sagt. Ved hjælp af konversationsanalytisk metode og ved inddragelse af forskning indenfor gestik vises det, hvordan deltagerne via mimiske ressourcer forsøger at opnå forståelse eller reaktion hos modtageren, og hvordan det påvirker fortællingen, når denne respons udebliver. Et centralt fund er, at ansigtsmimikken fungerer som en understregelse af stemmens, blikkets og gestikkens responsføgende funktion. Analysen viser også, at afsenderne aktivt op søger øjenkontakt i vigtige passager, men at det gensidige blik alene ikke opfattes som tilstrækkeligt bevis på, at deres ytring er blevet hørt eller forstået. Kroppen og ansigtet fungerer som modaliteter, der spiller vigtige roller i talerens metakommunikative forsøg på at opnå modtagerens opmærksomhed og forståelse. En overordnet konklusion i forsøget er, at opmærksomhed ikke blot er lig med, at A kigger på B. Lytterens afståelse fra at spejle eller på anden måde visuelt respondere på afsenderens historie, har en negativ indflydelse på fortællingen.

EMNEORD: mimik, ikke-respons, konversationsanalyse, gestik, multimodalitet

Human beings are so dependent on facial expressions that a person with an unchanging face raises doubts about their essential humanity.

(LaFrance 2013: 77)

En del af det, der gør os til mennesker, er, at vi kan udtrykke os og forstå hinandens følelser via ansigtsudtryk. Det indikerer Marianne LaFrance i citatet ovenfor. Men hvad sker der, når vores lytters ansigt

ikke afspejler interesse eller indlevelse i det, vi fortæller? Denne artikel fokuserer på, hvordan talere mimisk reagerer, når de skal fortælle en historie til en modtager, der ikke responderer. Artiklen bidrager med et fokus på det kropssproglige aspekt i en samtale ved at redegøre for, hvordan ansigtet bruges af talere, som befinder sig i situationer, hvor de ikke får respons på deres fortælling. Det ser jeg blandt andet ved at undersøge, hvordan talere via mimiske ressourcer forsøger at opnå forståelse og/eller reaktion hos en modtager, der ikke responderer, og hvordan det påvirker fortællingen, når denne respons udebliver. Et sådant studie kan give et indblik i vigtigheden af mimik: Mimik er nemlig ikke bare en afspejling af forskellige følelsesmæssige tilstande, men et redskab, der aktivt er med til at formidle de metakommunikative budskaber i talen.

TIDLIGERE FORSKNING INDENFOR KROPSSPROG

Mimik og blik

Der er ingen udbredt konsensus blandt teoretikere om, hvad mimik betyder. I deres gennemgang af teorier om ansigtsudtryk beskriver Ekman og Darwin (1998: 366), hvordan antropologer som Margaret Mead og Ray Birdwhistell mente, at ansigtsudtryk er kulturelt betingede (Ekman og Darwin 1998: 366-371). Charles Darwin hævdede, at ansigtsudtryk er universelle, og fremlagde i sin bog *The expression of the emotions in man and animals* (1897), hvordan man ud fra blandt andet mimik og blik kunne udlede grundlæggende følelsetilstande som for eksempel overraskelse, foragt og stolthed (Darwin 1897). I Darwins fodspor fulgte psykologen Paul Ekman, der har udført den måske mest dybdegående forskning til dato inden for ansigtsudtryk (se fx Ekman 2007).

Mimik er komponeret af muskelsammentrækninger, og et menneskes ansigt kan ifølge Ekman (2007: 31) lave op mod titusinde forskellige udtryk alt efter hvilke dele af de forskellige muskler, der aktiveres. Ekman og Friesen (1976) nævner to tilgange til at analysere ansigtsudtryk: Den første er en bedømmelse af, hvilke beskeder (såsom f.eks. følelser og attitude) ansigtet antageligt udsender (eksempelvis: "han så trist ud"). Den anden fokuserer på det anatomiske aspekt og beskriver,

hvordan specifikke muskler bevæges i ansigtet. Baseret på den sidstnævnte tilgang udviklede Ekman og Friesen i 1978 FACS (Facial Action Coding System), som er et system, der skelner mellem samtlige af ansigtets synlige bevægelser (Ekman 2007: 31). Systemet er objektivt og universelt, da det kun beskriver de visuelle ændringer i ansigtets sammentrækninger kategoriseret i såkaldte 'action units'. Det medfører, at systemet ikke bliver påvirket af eventuelle kulturspecifikke fortolkninger af forskellige følelser (LaFrance 2011: 22-23).

Når man beskæftiger sig med mimik, er det nærliggende også at inkludere blikket, da det er to modaliteter, som ofte hænger meget tæt sammen. Fra et konversationsanalytisk perspektiv viser blikket helt grundlæggende hvor (og hvem) opmærksomheden er rettet imod (Goodwin 1981). I samtaler kigger deltagere mere på den anden, når de lytter, end når de taler (Argyle og Dean 1965, Goodwin 1981, Kendon 1967), og helt specifikt er historiefortællinger en af de genrer, hvor modtageren ofte fastholder sit blik mere på taleren end ved f.eks. spørgsmål/svar (Rossano 2012:313). Det er endnu ikke helt klarlagt hvad dette skyldes, men fænomenet kan formentlig tilskrives en kombination af faktorer - f.eks. er et fastholdt blik tegn på opmærksomhed og engagement i en samtale (Rossano 2012:313), men fordi talere naturligt 'har gulvet' (=opmærksomheden) i en fortælling, har de ikke på samme måde brug for at bevare øjenkontakten med modtageren. Talere skal ligeledes koncentrere sig om historien, de skal fortælle, og her kan den visuelle stimulering fra øjenkontakt være distraherende (Argyle og Dean 1965: 291). Ifølge Bavelas et al. (2002) bruger afsendere blikket i asymmetriske dialoger (f.eks. historiefortællinger) som en måde at søge feedback fra modtageren på, især ved centrale passager. Talere har altså ikke konstant øjenkontakt med deres modtagere, men søger den i højere grad, når de skal sikre sig, at modtageren har forstået det, der er blevet sagt. Udover at have funktioner knyttet til opmærksomhed og turtagning har blikket også andre funktioner som eksempelvis informationssøgning eller at etablere sociale relationer som venskab, dominans og underkastelse samt følelser tilknyttet disse relationer (f.eks. attraktion og had) (Argyle og Dean 1965: 291-292, Streeck 2014: 54). Hvis man kigger en person i øjnene, er det fordi man

lægger mærke til denne – enten fordi man har en intention med – eller en forventning om noget fra vedkommende. Intentioner kan f.eks. bestå i affilering eller udfordring, men er afhængig af konteksten og det ansigtsudtryk, de kombineres med (Kendon 1967:59-60). Kendon og Rossano (Streeck 2014:53) er grundlæggende enige om, at det at en taler opsøger en lytters blik, kan være en måde at anmode om respons på. Denne observation udbygger Streeck yderligere og beskriver blikket i en samtale som en “social kontrakt” eller en slags intern aftale mellem parterne om, hvad der er kontekstuelt passende i en given situation (Streeck 2014). Her sammenligner han et blik fra modtageren (øjenkontakt) med en anerkendelse af, at talerens ytring er accepteret – dog forudsat, at ansigtsudtrykket, der følger med, ikke f.eks. udsender skepsis (Streeck 2014).

I et nyligt studie påviser Kaukomaa et al. (2015), at modtageres ansigtsudtryk ikke bare affilierer med og spejler en talers følelsesmæssige udgangspunkt (“stance”), men rent faktisk er med til at forme, hvordan en ytring udfolder sig. Det kan medvirke til at skabe et helt nyt emotionelt udgangspunkt. Med andre ord vil det sige, at den ytring som f.eks. bliver sagt i alvor, kan ændre karakter til at være mere let-sindet og humoristisk, hvis lytteren via sin mimik udtrykker, at den er forstået på en sådan måde. Bavelas et al. (2000) fastslår ligeledes ud fra et forsøg, at lytterens respons er essentiel for kvaliteten af en talers historiefortælling, og at lyttere ikke blot er passive modtagere, men derimod medfortællere (“co-narrators”). Der eksisterer altså relativ konsensus blandt teoretikere om, at fortællinger ikke er lig med overførsel af information, men er en fælles aktivitet, hvor afsender og modtager samarbejder (Sacks et al. 1974, Goodwin 1979, Clark 1994, Bavelas et al. 2000). I realiteten bliver der dog ikke altid taget højde for lytterens vigtige rolle. I forskellige interaktionssituationer, som f.eks. terapeutiske konsultationer, er det således ofte foreskrevet, at lytterrollen skal være ikke-responsiv. Det grunder i, at man stræber efter ikke at influere den, der taler (Bavelas et al. 2000:951), men som jeg vil vise, er taleren også påvirket af ikke-responsivitet hos lytteren. I den eksisterende litteratur er der forsket relativt meget i, hvordan lytterens kropslige handlinger har indflydelse på talerens ytringer (Brunner 1979, Goodwin 1980; Kaukomaa et al. 2015). Studier af hvordan tale-

rens mimik påvirker lytterens respons, er dog sparsomme.¹ Ofte tager disse studier heller ikke højde for situationer, hvor lytterrespons helt eller delvist udebliver. En undtagelse i denne sammenhæng er et forsøg udført af Bavelas et al. (2000), som påviste, at talere fortalte en historie markant dårligere til en lytter som koncentrerede sig om at tænke på noget andet.² Dog beskæftiger dette forsøg sig stort set ikke med mimik, ligesom forfatterne heller ikke fokuserer på, hvilke strategier taleren benytter sig af for at sikre forståelse.

Gestik

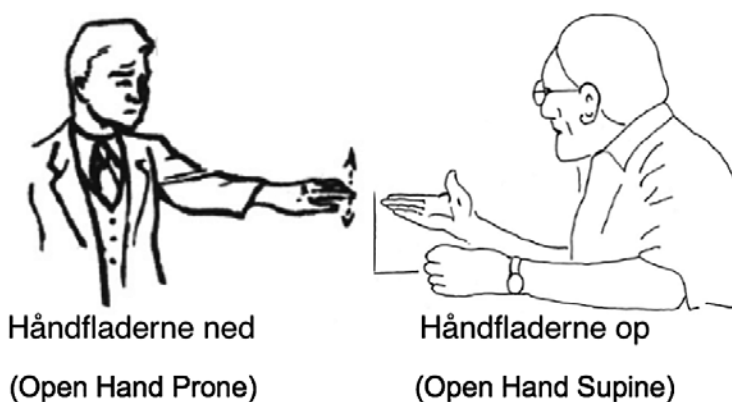
I de seneste år har der været et stigende fokus på hele kroppen inden for forskning i social interaktion. Ifølge Nevile (2015:140) bliver ting ikke kun “talked into being”, men i ligeså høj grad “embodied into being”. Det betyder, at det kan være svært at opnå en fyldestgørende forståelse af samtaler, hvis man ikke også tager højde for kroppen. For at opnå en tilbundsående forståelse for det, der sker i en interaktion, må man også tage højde for gestikkens rolle.

Gestik omhandler en række kommunikative bevægelser som primært bliver udført med hænderne og armene (McNeil 2006: 1). Ifølge Schegloff (1985: 271-273), er gestik hovedsageligt et fænomen, der tilhører taleren, og der eksisterer generelt enighed blandt teoretikere, om at gestik og tale er interrelateret og derfor skal ses som to aspekter af den samme proces (Schegloff 1985, Kendon 1997, McNeil 2006). Gestik kan have meget forskelligartede funktioner, f.eks. at understøtte talens rytme, at pege på et objekt (fysisk eller abstrakt) eller at demonstrere abstrakt og metaforisk indhold (McNeil 2006, Kendon 1997). Med undtagelse af gestikformen ’emblemer’ er de fleste former for gestik ikke betydningsbærende i sig selv; de består således ikke af tegn, der kan oversættes mere eller mindre direkte til ord. Et eksempel på et emblem kan være en tommelfinger, der peger op og dermed signalerer et ’okay’ eller ’godt’. Emblemer er kulturspecifikke og kan variere fra sted til sted (McNeill 2006: 2). Inden for den gestik, der ikke er betyd-

1 Se f.eks. Ruusuvauro og Peräkylä 2009, som beskriver, at det emotionelle udgangspunkt i en talers ansigtsudtryk dikterer, hvordan en ytring skal forstås.

2 Denne observation udgør dog kun en del af eksperimentet, da deres hovedformål var at demonstrere lytterens samarbejdende rolle i en fortælling.

ningsbærende i selv selv, nævner Kendon (2004) to grene eller ‘familier’ af gestik, som begge indebærer åbne håndflader hvor fingrene er relativt udstrakte. Akkompagneret med tale bærer denne type gestik specifikke interaktionelle betydninger (se figur 1). I den første familie peger *håndfladerne ned* (*Open Hand Prone*), og disse bruges ofte i handlinger, hvor noget afbrydes, nægtes eller stoppes. I den anden familie peger *håndfladerne op* (*Open Hand Supine*), og her indikerer det at taleren tilbyder, giver, viser eller efterspørger noget. Derudover får de yderligere betydning igennem afstand til kroppen, hvem/hvad de peger mod, vinklen og graden af bevægelse.

FIGUR 1. EKSEMPLER PÅ GESTIK MED ÅBNE HÅNDFLADER (KILDE: KENDON 2004)

I mine analyser kombinerer jeg observationer af mimik med observationer af gestik, især af typen åbne håndflader (*Open hand*).

Eksperimentets design

For at undersøge mimik og gestik hos talere, som befinder sig i situationer, hvor de ikke får respons på deres fortælling, opstillede jeg et eksperiment. Respons skal i eksperimentet ikke forstås som svar på et spørgsmål, men skal ses som en hovedsagelig visuel bekræftelse fra modtageren (se beskrivelsen af de to situationer nedenfor), om at denne har hørt og forstået det, afsenderen fortæller. I eksperimentet blev fire deltagere (herefter forkortet DEL), to mænd (den ene engelskta-

lende³) og to kvinder, bedt om at fortælle en historie til to forskellige interviewere (herefter forkortet INT). Deltagerne fik besked på, at det skulle være en kort, selvvalgt historie fra deres liv på højst to minutter. De skulle først fortælle historien til én INT og dernæst fortælle den samme historie til en anden INT. Hvad DEL ikke vidste, var at interviewererne var skuespillere, som på forhånd var blevet instrueret i at indtage to forskellige lytterroller. Lytterrollen i den første situation (S1) benævnes fremover som *den responderende lytter*, og bestod for INT i at lytte til DELs historie som de normalt ville lytte til en person der fortæller en historie - altså med brug af minimalrespons. Lytterrollen i den næste situation (S2), benævnes fremover som *den ikke-responderende lytter*, og her skulle INT forsøge at undlade alle former for minimalrespons. DEL blev sat i den tro at det ikke var dem, men INT som var testpersoner, med det håb at opnå en så naturlig interaktion som muligt. S1 gav mig mulighed for at danne mig et billede af deltagernes udgangspunkt og deres individuelle måder at udtrykke sig på under 'normale' omstændigheder. Kravet om, at det skulle være en fortælling fra eget liv, blev valgt, da jeg forestillede mig, at reaktionerne på S2 ville blive mere tydelige, hvis deltagerne talte om en personlig oplevelse. Jeg formodede at manglende respons på en personlig oplevelse, som man er investeret i, virker hårdere end manglende respons på en mere upersonlig historie, og derudover forventede jeg, at DEL havde lettere ved at huske begivenheder, de selv havde gennemlevet. I interviewerrollen var der tre skuespillere, to kvinder og en mand, som skiftedes til at fungere som de henholdsvis responderende (S1) og ikke-responderende (S2) lyttere. I både S1 og S2 blev skuespillerne bedt om at kigge på DELs ansigt, men undlade at stille spørgsmål eller på anden måde initiere kommunikation, der kunne påvirke historiens udfald.

I S1 blev skuespillerne instrueret i at lytte og opføre sig, som de

3 Selvom NyS primært beskæftiger sig med dansk sprogforskning, er et engelsksproget eksempel alligevel inkluderet i eksperimentet ud fra en antagelse om, at mimik og gestik går på tværs af sproglige skel, hvilket bakkes op af hhv. Kendon og Ekman. Kendon påpegede i sit italienske studie af åbne hænder (nævnt under afsnittet 'Gestik'), at observationerne var generaliserbare i store dele af det europæiske fastland, Storbritannien og USA og højst sandsynligt også i andre dele af verden (2004: 282). Størstedelen af Ekmans (2007) arbejde går ligeledes på, at grundlæggende emotionelle ansigtsudtryk hverken er kulturspecifikke eller personlige, men derimod universelle og ensartede uanset sprog og kultur.

normalt ville gøre, hvis en person fortalte en historie til dem. Her blev fortællingen altså mødt med nik, smil, opmærksomhed og almindelig minimalrespons som f.eks. ‘mm’, ‘okay’ og ‘nå’. I S2 blev skuespillerne instrueret i ikke at vise nogen reaktion på deltageres fortælling og i at være så neutrale i deres ansigtsudtryk som muligt. De blev bedt om at undlade alle former for minimalrespons som f.eks. verbale markører, smil eller nik.

METODE

Data og opsætning af forsøg

Deltagerne startede med at sidde i et ‘venteværelse’ og blev skiftevis dirigeret ind i et privat lokale for at fortælle deres historie til først den ene INT og derefter til den anden. I lokalet var opstillet en computer, som optog video af INT og DEL, der sad på hver sin side af hjørnevinklen på et bord. På denne måde var det muligt at se begges ansigter og hænder, samtidig med at øjenkontakt og eventuelle spejlinger ville kunne fanges på én optagelse. Kamerafunktionen på computeren var minimeret, således at de ikke kunne se sig selv på skærmen. Det ville have været fordelagtigt i analysearbejdet med to ekstra kameraer med direkte vinkler og mere detaljerede billeder af hhv. DEL og INTs ansigt. Jeg vurderede dog at de ekstra opsatte kameraer, opstillet i DEL og INTs synsfelt ville virke forstyrrende og være til fare for at påvirke DELs adfærd. For at gøre situationen så lidt påtrængende som mulig, undlod jeg dem derfor. Der var under hele fortællingen kun én deltager og én skuespiller til stede sammen i rummet. Alle deltagere i eksperimentet har givet deres skriftlige samtykke til, at materialet bliver offentliggjort. Efter eksperimentet spurgte jeg deltagerne, hvordan de havde oplevet situationen. Ingen af deltagerne havde et positivt indtryk af S2. Én havde oplevelsen af at “kollapse” og miste al tro på sin historie, mens en anden fandt det lettere ubehageligt og ikke havde lyst til at fortsætte fortællingen.

Alle videodata er efterfølgende blevet transskriberet, og på grundlag af en vurdering af samspillet mellem kropslige og verbale modaliteter har jeg udvalgt de sekvenser, hvor DEL tydeligst har udvist ønske om en reaktion fra INT. Det drejede sig især om passager, som var præget af højere volumen, markerede ord, gestik med specifikke interaktionel-

le betydninger (som f.eks. i figur 1) og steder, hvor mimikken på den ene eller anden måde afvigede fra deltagernes neutrale udgangspunkt.⁴ Fordi der blev observeret mindre forskelle i DELs måder at udtrykke sig på, er et repræsentativt eksempel fra hver DEL valgt ud.

Den konversationsanalytiske tilgang

I analysen af data har jeg benyttet mig af konversationsanalyse (CA), som er en metode, hvor man transskriberer og nærstuderer interaktioner på mikroniveau og ud fra et mikro-sociologisk udgangspunkt. Ved at klarlægge detaljer får man mulighed for at opnå en dybdegående indsigt i, hvordan samtaledeltagere løbende udvikler intersubjektive forståelser af hinandens sprog handlinger (Nielsen og Nielsen 2005: 21-23, Steensig 2015: 321). Ifølge CA er samtaler altid sekventielt organiseret, hvilket vil sige at en ytring eller taletur kun kan forstås i forhold til den lokale kontekst. Det er et grundlæggende princip, at samtlige interaktionelle bidrag er potentielt betydningsbærende og skal analyseres på lige fod med øvrig tale (Nielsen og Nielsen 2005: 21-29). Fortællelser, hakken og fyld, som man måske normalt ville tilsidesætte som irrelevant, er ud fra et CA-perspektiv meningsbærende elementer i samtaler (Heritage 1984: 241). Derfor er transskriptioner ikke bare en 'renskrevet' skriftlig version af samtaleens ord, men også en kortlægning af bl.a. pauser, gentagelser, intonation, volumen, tøven, afbrydelser, stammen og overlap. I CA opererer man med begrebet turtagning, som er et slags "lokalt styresystem", der koordinerer overgangen mellem taleture (Nielsen og Nielsen 2005: 36). Det er i bund og grund et normsæt, der gør, at samtaledeltagere ikke taler i munden på hinanden. Når en taler har ordet, vil modtageren sædvanligvis supplere med såkaldt 'minimal-respons', som består af små korte indskydelser, der har til hensigt at signalere, at modtager følger med og gerne vil have, at taleren fortsætter (Nielsen og Nielsen 2005: 91, LaFrance 2013: 71). Denne type respons er et lytterfænomen, der ikke blot signalerer, om talerens ord er blevet hørt og forstået, men ofte også siger noget om, hvordan lytteren forholder sig til det, afsenderen siger (Gardner 2001:2-3). Verbalt kan

⁴ Til trods for, at mangel på udtryk i sig selv kan være kommunikativt, hentydes der her med ordet "neutralt" til, hvordan deltagernes ansigtsudtryk så ud inden forsøgets begyndelse; ingen hævede bryn, smil, nik, rynken på næsen eller andre muskel- eller bevægelsesaktiverede udtryk.

det f.eks. bestå i korte udtryk som 'ja', 'mm' og 'okay', mens nik og smil er eksempler på minimalrespons uden ord (Nielsen og Nielsen 2005: 91, LaFrance 2013: 71). Når næstetaleren efterfølgende fremfører sin ytring, vil indholdet afsløre, hvordan han har forstået den forrige tale. En taler kan altså spejle sine udtryk i modtagerens respons, hvilket Sacks et al. (1974: 728-729) kalder for "proof procedure". Hvis talere tvivler på, om deres modtagere har forstået, hørt eller accepteret det, de siger, eller bliver i tvivl om rigtigheden i det, de selv siger, kan de ved hjælp af 'reparaturer' forsøge at forholde sig til eller løse dette problem. Reparatur består ofte af genstartede ture og forekommer tit i sammenhæng med tøvelyde, selvfærdigheder og pauser (Nielsen og Nielsen 2005: 81-83, Goodwin 1980). De kan både forekomme som 'selvreparatur', hvis man forholder sig til et problem i sin egen tale, og som 'andenreparatur', hvis man gør opmærksom på et problem i den andens tale (Steensig 2015: 335).

I CA arbejder man som regel med naturligt forekommende data, da målet er at kortlægge normer for den sekventielle organisering af samtaler (Sacks et al. 1974). Denne artikel behandler i overvejende grad eliciterede data, hvor den ene af de to deltagende parter på forhånd er instrueret til at indtage en kunstig lytterrolle. Det er utraditionelt i CA at analysere data, som stammer fra et eksperimentelt rum. Dog påpeger Kaukomaa et al. (2015), at semi-naturalistiske rammer kan være nødvendige i tilfælde, hvor det er vigtigt at få et detaljeret billede af deltagernes ansigter. I nærværende eksperiment har jeg som beskrevet forsøgt at gøre de fysiske omgivelser så naturlige som muligt både ved at minimere forstyrrende elementer som f.eks. teknisk udstyr samt ved at lade deltager og interviewer være alene i rummet under hele samtalen.

Transkriptionsforklaring

Der eksisterer ikke nogen bred konsensus om, hvordan kropslige handlinger transskriberes, og beslutningen om, hvad der kan være betydningsfuldt og dermed skal medtages, hviler i høj grad på individuelle fortolkninger (Nevile 2015: 132-133). Udvalgte eksempler er transskriberet i henhold til konversationsanalytiske udskrivningskonventioner inspireret af Steensig (2001). Alle tekstuddrag omtales som sekvenser og er udtryk for en afgrænset tale, hvor et bestemt emne eller

tema behandles. Af hensyn til artiklens omfang bliver visse sekvenser dog afkortet og suppleret med et resume. Følgende forklarer hvordan transskriptionerne skal læses:

DEL: deltagere, INT: interviewer

((Kursiv i dobbeltparantes: udskriverens kommentar))

Overstregning med grå: ØK (øjenkontakt)

Fed tekst: Der smiles tydeligt samtidigt med at der tales

(.): Mikropauser kortere end 0,3 sekunder

(0.0): Tal i parentes angiver pausers længde med én decimal

↑: Lyden, der følger efter, udtales på markeret højere toneleje

↓: Lyden, der følger efter, udtales på markeret lavere toneleje

XX-: Taleren afbryder sig selv

◦XX◦: Der tales med lav volumen

XX: Angiver at stavelsen er emfatisk betonet

<XX>: Angiver langsom tale

I det første uddrag undersøger jeg, hvordan deltagerens forsøg på at fange interviewerens opmærksomhed, bliver understreget af både op-søgende blik og hævede øjenbryn.

ANALYSE

Uddrag 1. Løftede øjenbryn understøtter talerens forsøg på at påkalde sig opmærksomhed

Det var en gennemgående tendens for alle deltagere at hæve øjenbrynene i forbindelse med ord, der blev udtalt med høj volumen, emfatisk tryk, opadgående intonation eller som på anden måde var ekstra markerede. Denne observation støttes af Ekmans undersøgelser, der viser, at løftede bryn som regel forekommer som en understregning af fremtrædende ord. Det kan dog også give ytringer en spørgende karakter, hvis det anvendes i slutningen af en udtalelse (Ekman 2007: 182-183).

Lige før den følgende sekvens begrundet DEL sit valg af historie med, at han i venterummet med de andre deltagere talte om dårlige Tinderdates. Idet han siger “bad tinderdate” (figur 2, billede 1), lægger han den ene hånd på bordet med håndfladen pegende opad, hen mod INT. Denne type gestus hører til familien *håndfladerne op*, og kan klassificeres som en *præsentations-gestus* (*Palm Presentation Gesture*). Den bruges som regel til at give eller tilbyde noget (ikke bare fysisk, det kan også

f.eks. være en idé, Kendon 2004: 264-265). DEL tilbyder altså INT en begrundelse for, hvorfor han har valgt historien, og mens dette tilbud gives, fastholder han blikket på INT. Da han efter en pause på 1,2 sekunder ikke får nogen reaktion på forklaringen, går han videre til selve historien. Sætningen "I went to a bar" (l. 4-5) (billede 2) udtales langsomt og tydeligt, og i "a bar" går tonelejet op, og den ubestemte artikel "a" udtales i den betonedede form, der fonetisk lyder som "ey". Ordene "ey bar" siges samtidigt med, at øjenkontakt (ØK) etableres, og DEL samler sine hænder demonstrativt i et lille klap på bordet foran sig, mens han hæver begge bryn. Den tydelige udtale, opadgående intonation og det sænkede tempo fremhæver sætningen, hvilket indikerer at DEL betragter denne del som vigtig. Det lille klap kommer simultant med, at ØK aktivt søges og øjenbrynene hæves. Det er derfor nærliggende at antage, at DEL både verbalt og via sit blik forsøger at påkalde sig INT's opmærksomhed. Da de løftede bryn optræder på præcis samme tidspunkt, tyder det på, at de støtter op om denne handling. Som beskrevet reagerer INT i S2 ikke, og det resulterer i, at DEL går i stå (i 1,8 sek) og laver en meget markant selvafbrydelse (l. 10) midt i en sætning, "she had...", hvorefter han mister tråden og må starte forfra (l. 11). Da han genstarter sætningen, laver han samtidigt en karakteristisk 'feje-bevægelse' på bordet med den ene hånd med håndfladen pegende nedad (billede 4), og denne gestus hører til familien *håndfladerne ned* og er af *horisontal* art (*Horizontal Palm*) (Kendon 2004:255). Den ses bl.a. udført, når en handling på grund af ydre omstændigheder bliver afbrudt eller forstyrret, og i dette tilfælde formentlig fordi udeblivelsen af respons fungerer som et forstyrrende element for DEL. Han afbryder altså sin egen taletur og genstarter den efter en relativt lang pause (1,8 sek). Ifølge Goodwin (1980: 280+296) har fragmenterede og genstartede taleture ofte den funktion at påkalde sig modtagerens blik og søge dennes opmærksomhed. Til trods for at INT's blik er rettet mod DEL, indikerer genstarten af taleturen, at fraværet af (visuel minimal-) respons tolkes på samme måde som fraværet af et blik (og dermed fraværet af opmærksomhed).

FIGUR 2. (BILLEDE 1-4)

S2 08:08 - 08:29

1 DEL: So I thought I'd go with a bad ((lægger hånden på
 2 bordet med håndfladen pegende opad og hen imod INT))
 3 Tinder-date (.) just to erhm (0.7) make it nice and
 4 easy (1.2) erhm (0.5) so I (.) erhm (.) <I went to ey
 5 ↑bar> ((samler hænderne foran sig, løfter brynene))
 6 with a very nice lady I'd met on Tinder (.) and
 7 ((rykker sig en smule nærmere INT)) it was just after
 8 the ((lægger den ene hånd, med håndfladen pegende
 opad hen imod INT))
 9 ↑Trump election (.) and she had erhm
 10 (1.8)sh- ((laver en fejende bevægelse på bordet med
 den ene hånd)) so it was just after the Trump
 11 election and we were talking about (.) erhm you know
 12 different ↑stuff and then she was there like oh my
 13 god how can anyone vote for ↓Trump (.)

Hævede øjenbryn kan dog have mange andre funktioner end blot at understrege talens indhold. I det næste uddrag ser vi, hvordan de i kombination med andre mimiske udtryk i ansigtet kan udtrykke en bestemt og genkendelig stemning.

Uddrag 2. Demonstration af genkendelige, emotionelle ansigtsudtryk opfordrer modtager til at spejle

DEL fortæller i følgende sekvens historien om en 1. maj, hvor han er på vej i Fælledparken med nogle venner, da det pludselig begynder at regne. Idet han udtaler ordet “regne” (l. 2), etablerer han ØK, laver et bestemt nik hen mod INT mens mundvigene trækkes nedad, hagen spændes let og brynene hæves (figur 3, billede 1). Ifølge Ekman (2007: 119-121), er det et “very important, highly reliable sign [...] of sadness”, når øjenbrynene trækkes sammen og op i panden. Ifølge Ekman (2007: 117) refererer Darwin til denne funktion som “*the grief muscle*”. Den aktive opsoegen af ØK, nikket samt ansigtsudtrykket falder simultant med ordet “regne”, som siges med opadgående intonation. Det indikerer at DEL gerne vil fange INTs opmærksomhed, og det bekræftes kun af, at ansigtsudtrykket fastholdes i hele den efterfølgende pause på 0,9 sekunder. Efterfølgende påtaler DEL med ordene i linje 3 de ærgerlige konsekvenser af regnvejret, og han angiver dermed en begrundelse for sindsstemningen i det beskrevne ansigtsudtryk. Der opstår dog ingen respons, og ØK brydes efterfulgt af nogle lange pauser (0,6, 1,2 og 2,9 sekunder) kombineret med tøvlydene i linje 4, som er typiske reparaturindikatorer (Nielsen og Nielsen 2005: 82-83). Dernæst laver DEL en selvafbrydelse, hvor han retter sin første ytring fra at være en “kold gåtur”, til at det først blev en kold gåtur henad vejen (l. 4-6). Afbrydelsen kombineres af en ‘viftende’ gestus, hvor den ene hånd kort løftes til brysthøjde med håndfladen pegende udad (billede 2), som om han forsøger at vifte noget væk. Denne type gestik hører til samme familie som i forrige eksempel, *håndfladerne ned*, dog er denne af *vertikal* art (*Vertical Palm*), som demonstrerer afbrydelse af en igangværende handling. Hånden holdes forholdsvis tæt på DELs egen krop, og det indikerer ifølge Kendon, at det er hans egen handling, der refereres til (Kendon 2004: 251-255).

S2 Deltager 03:52
"regne"

S2 Deltager 04:01
(Håndfladerne op) "først koldt"

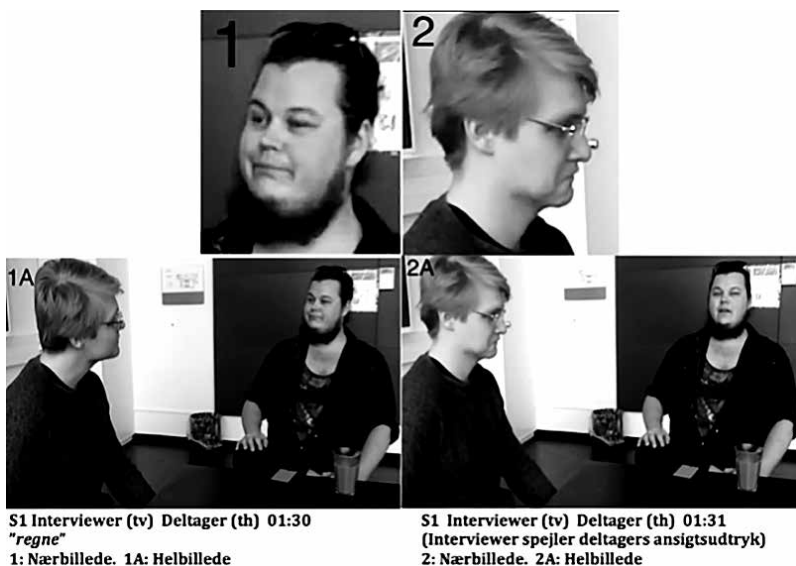
FIGUR 3. (BILLEDE 1-2)

S2 03:48 - 04:02

1 DEL: da vi (0.7) begyndte at gå der der begyndte det at
 2 ↑regne ((øjebrynene hæves, mundvigene peger nedad))
 3 (0.9) så det blev lidt en- en øh en kold gåtur (0.6)
 4 øh (1.2) men øh (2.9) ja det blev først ((vifter
 5 kort den ene hånd med håndflader pegende udad op til
 6 brysthøjde)) koldt efterhånden som vi gik øhm (.)

Ser vi på det præcis samme sted i S1 (da det begyndte at regne), udfører DEL en lignende, men mindre markeret version af det før beskrevne ansigtsudtryk. I S1 er det hovedsageligt de nedadtrukne mundvige og den letspændte hage, der er tydelige (figur 4, billede 1+1A). Her spejler den responderende INT det præcise ansigtsudtryk (billede 2+2A), hvilket DEL lader til at tolke, som at pointen er forstået, idet han fortsætter med fortællingen. Ruusu vuori og Peräkylä (2009) påviste i et forsøg, at det emotionelle udgangspunkt ("stance") i en talers ansigtsudtryk dikterer, hvordan en ytring skal forstås. De opdagede også, at lytteren oftest spejlede denne stemning udtrykt af taleren. Det er præcis det, der sker i S1, hvor DEL med sit ansigtsudtryk signalerer, at regnvejret

skal ses som noget trist eller ærgerligt. Det opfanges automatisk af INT, som spejler DELs udtryk. Meget tyder derfor på, at universelle ansigtsudtryk, der indikerer tilstedeværelse af en bestemt emotionel tilstand (som f.eks. tristhed), fungerer som en opfordring til lytteren om at spejle det specifikke udtryk. Hvis det ikke sker, kan det, som vi så i S2, tolkes som problematisk og medføre afbrydelser i taleturen.

FIGUR 4. (BILLEDE 1(A)-2(A))

S1: 01:27 - 01:35

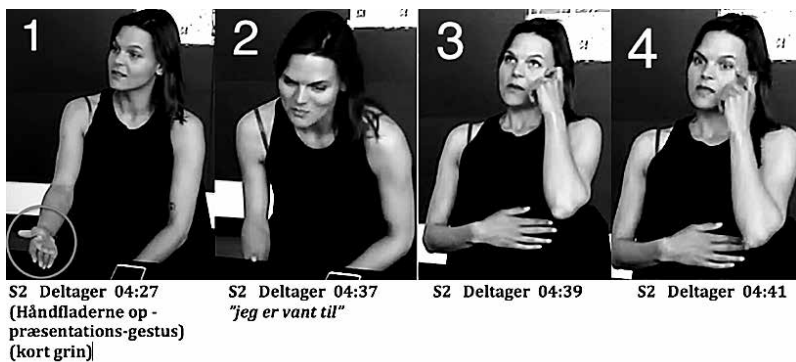
- 1DEL: på vejen ud fra Blågårds Plads og ud til fælled
- 2 begyndte det (.) og **regne** ((trækker mundvigene
- 3 *let nedad*)) (0.9)
- 4INT: ((trækker mundvigene *let nedad*))
- 5DEL: øhh det var ikke koldt men det- regn og blæst (.)
- 6 gjorde det koldt

I næste uddrag ser vi igen et velkendt udtryk, der opfordrer modtageren til at reagere. Her er det smilet og grinet, der fokuseres på, og ikke udelukkende i deres genkendelige former som udtryk for glæde, men i stedet som en opsøgende jagt på respons.

Uddrag 3. Smil opfordrer modtageren til at reagere og forsøger at skabe stemningen i en mere behagelig og munter retning

I følgende sekvens fortæller DEL om en fyr, hun har været på tinderdate med. Mens hun taler, opsøger hun ØK (l.1) og lægger den ene hånd på bordet med håndfladen pegende opad (l. 2). Som vi så tidligere, er dette en *præsentations*-gestus, tilhørende *håndfladerne op*-familien, og den bruges hovedsageligt til at give eller tilbyde noget, men den kan også være et tegn på, at man er parat til at modtage noget (fysisk eller en idé) (Kendon 2004: 264-265). Det er altså en type gestik, der er interaktiv af karakter i den forstand, at den implicerer en lytter, der enten er villig til at tage imod det, der tilbydes, eller som selv kan forventes at tilbyde noget. Man kan derfor sige, at hendes gestik inviterer INT til, på den ene eller anden måde, at reagere på det, der bliver sagt. Hun afslutter sætningen med et kort grin, hvor begge bryn hæves, samtidigt med at hovedet laver et lille nik hen imod mod INT og ØK brydes (l. 4-5). Hævede bryn kan, som nævnt i uddrag 1, give ytringer en spørgende karakter, hvis de anvendes i slutningen af en ytring (Ekman 2007: 182-183). Selvom DEL fortsætter sin tale i linje 5, vil jeg dog alligevel argumentere for, at grinet er en slags afslutning på sætningen, dels fordi hun går fra at forklare om fyren (l. 1-4) til at beskrive sin egen rolle (l. 5-12), og dels fordi den efterfølgende pause på fem sekunder (l. 5) fungerer som en afslutning. De løftede øjenbryn giver altså grinet en spørgende og dermed responsøgende karakter. Da det er S2, modtager hun dog ingen respons fra interviewereren. I linje 8-10 opsøger hun igen ØK mens hun smiler og taler med bemærkelsesværdig lav volumen. Smilet bliver kortvarigt afløst af et grin, hvorefter hun bøjer sig forover (figur 5, billede 2), sænker hovedet, kigger op, klør sig i tindingen (billede 3), går i stå og kigger tomt ud i luften (billede 4). Selve talen er afbrudt af lange pauser og afsluttes med den metasproglige kommentar “har allerede glemt hvad det var jeg sagde før” (l. 15-16), mens hun ryster på hovedet. DEL gør altså, både kropsligt og verbalt, tydeligt opmærksom på et problem i sin egen tale, og hun lægger dermed op til en reparation. Selv efter de lange (tænke)pauser og tøvlyde må hun dog give op. På trods af dette nederlag smiler hun gennem hele sætningen i linje 8-12. Kaukomaa et al. (2015) ser mimik, og i særdeleshed smil, som værende et *lytter*fænomen, der bruges til at ændre en *talers* emotionelle udgangs-

punkt. Noget kunne dog tyde på, at det her sker med omvendt fortegn, idet DEL med smil og grin forsøger at dreje stemningen i retning af noget mere muntert. Den markant lave volumen på DEL stemme og det, at hun samtidigt ryster på hovedet, giver dog smilet en lidt tvetydig karakter. Ifølge Marianne LaFrance, som har skrevet en bog (LaFrance 2011) om smilets mange forskellige funktioner, anvendes det såkaldte *forlegne smil* (*the embarrassed smile*) til at glatte ubehagelige og akavede situationer ud, samtidig med at det udsender et signal til modtagere om, at den smilende anerkender sine eventuelle fejltrin. Dette smil er karakteriseret ved, at den person som er forlegen over noget, sænker hovedet / kigger ned, smiler og derefter forsøger at undertrykke smilet og kigger i en anden retning (LaFrance 2011: 73). Jeg vil mene, at det præcist er det der sker i linje 10-13 (billede 2-4). Det ser altså ud til, at INTs 'afvisning' af at deltage i interaktionen og ændre sit emotionelle udgangspunkt, bevirker at DEL bliver usikker på sig selv og derfor bruger det forlegne smil i et forsøg på at glatte den ubehagelige situation ud. Dette 'forsøg' lykkes dog ikke for hun får ikke den eftersøgte respons fra INT, og måske findes forklaringen her på, at hun går i stå og faktisk helt opgiver at opnå respons fra INT.⁵

FIGUR 5. (BILLEDE 1-4)

S2 04:20 - 04:48

- 1 DEL: det sådan (0.8) en helt anderledes konstellation
 2 (.) han er også vant til at være ((lægger den ene hånd

5 Resten af fortællingen er ligeledes præget af hakkende tale og lange pauser.

3 på bordet med håndfladen pegende opad)) sammen med
 4 sådan nogen ældre (.) på 50 (.) nærmest (0.5) ((griner
 5 kort, løfter brynene, laver nik mod INT)) (0.5) så på
 6 den måde så er jeg sådan super ung (0.9) så det er
 7 også lidt sjovt sådan at være øh (.) portrætteret
 8 s-som () °en superung én ((ryster let på hovedet))
 9 **lige pludselig fordi jeg er 33 så det er jeg slet ikke**
 10 **vant til**° ((griner kort, læner sig forover og sænker
 11 hovedet)) (0.7) **jeg er vant til at være sammen med**
 12 **nogen der er en lille smule yngre end mig** ((klør sig
 13 på tindingen og kigger op)) (1.4) °øøøhmm ((kigger
 14 tomt ud i luften)) (0.8) jaerh (1.7) mmh (1.4)
 15 ((ryster på hovedet)) har allerede glemt hvad det var
 16 jeg sagde før ((griner kort)) (1.5)

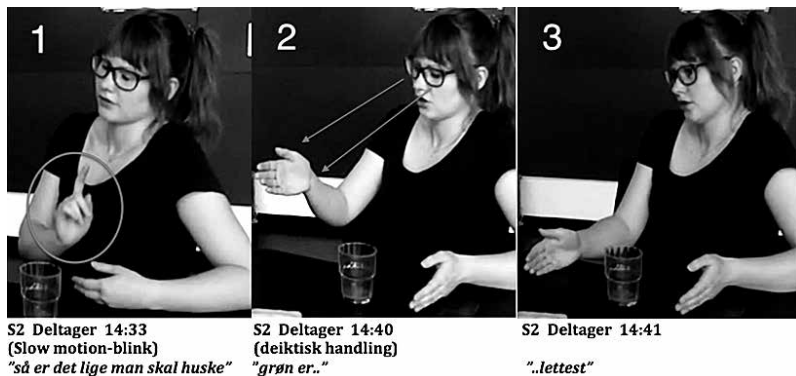
Vi har set hvordan gestikken ofte hjælper DEL med at invitere INT til at reagere på fortællingerne, og hvordan både smil og grin kan virke som en opfordring til respons. I næste uddrag vil jeg vise, hvordan DEL aktivt bruger sit ansigt til at henvise til sin gestik for på den måde at gøre sine ord endnu mere klare og forståelige.

Uddrag 4. Ansigtet bruges til at henvise til andre modaliteter, der kan fremme forståelsen ved vigtige og komplekse passager

I følgende sekvens hører vi om DELs tur til en klatrehal. I uddraget er hun i færd med at forklare om de farvekodede sværhedsgrader og påpeger, at det er vigtigt at huske, at man skal vælge de orange problemer⁶ (l. 1-4). Idet hun siger denne ytring, løfter hun den ene pegefinger og laver et lille nik ned mod hånden, mens hun langsomt blinker (figur 6, billede 1). Dette blink får en ekstra demonstrativ karakter, fordi det ikke virker som automatisk fysisk reaktion for at fugte øjet, men udføres væsentligt langsommere og i samspil med nikket. Det 'slow motion'-prægede blink virker næsten som en non-verbal måde at sige "nu sætter jeg lige tempoet ned, så du kan følge med; her kommer noget vigtigt". Den løftede pegefinger, som DEL viser, minder om den man ville se i et klasselokale, når en elev forsøger at påkalde sig lærerens opmærksomhed, omend den blot vises kort. At pege indikerer generelt, at

6 Klatreudtryk for forhindringer.

vi skal rette vores opmærksomhed mod noget (Tomasello et al. 2007: 705). DEL forsøger altså ikke bare verbalt at gøre opmærksom på, at det nu er tid til at høre ekstra godt efter, hun inddrager desuden både blik, gestik og et nik med hovedet pegende ned mod hendes gestus. Hun tager med andre ord alle midler i brug for at fange INTs opmærksomhed. DEL går efterfølgende videre til at forklare om farvekoderne. Mens hun taler, placeres hænderne på bordet med håndfladerne pegende mod hinanden, og som hun langsomt begynder at remse farverne op, bevæger hun den ene hånd tættere mod den anden. Det bemærkelsesværdige er, da hun nævner den første farve. Her vender hun blikket ned på den hånd, der repræsenterer farven grøn (billede 2) og kigger derefter tilbage på INT (billede 3), tilsyneladende for at se, om denne har fulgt med. Denne funktion kalder Streeck (2014) for en *deiktisk handling* (*deictic act*). Ganske enkelt består det i, at en taler kigger ned på sin egen gestus som en måde at gøre modtageren opmærksom på dens relevans for en korrekt forståelse af det, der siges. Gestussen har præcis samme socialt kontraktuelle funktion som det gensidige blik, og det er normalt at talere kigger tilbage op på modtageren for at sikre sig, at denne også har rettet opmærksomheden mod gestussen. Hvis modtageren ikke retter opmærksomhed mod gestussen, vil det ofte blive opfattet som uhøfligt eller sært (Streeck 2014: 51-52). INT følger dog ikke hendes blik, men fortsætter blot med at kigge på hendes ansigt. Her er det relevant at trække på erfaring fra S1. Der lærte DEL nemlig, at de lidt indforståede 'klatre-termer' ikke var noget, INT forstod sig på, og hun var derfor nødt til at forklare, hvad farvekoderne betød. I S1 brugte hun også hænderne til at demonstrere farvekategorierne dog uden at kigge ned (figur 7). I S1 gjorde den responderende INTs kropssprog og respons, at det ikke var nødvendigt; det var tydeligt at hun var helt med på DELs forklaring. I S2 går det dog lidt anderledes. INT følger ikke DELs blik, hvilket resulterer i at hendes stemmeleje bliver gradvist lavere og mere monotont, og sekvensen afsluttes af en lang pause (2,0 sek). Manglen på respons lader dermed til at blive opfattet af DEL som et brud på den tidligere nævnte "sociale kontrakt" (Streeck 2014:53).

FIGUR 6. (BILLEDE 1-3)

S2 14:32 - 14:47

1 DEL: og så er det man lige skal huske ((løfter den ene
 2 pegefinger og blinker langsomt mens hun laver et
 3 forsigtigt nik ned mod hånden)) okay (0.8) jeg kom
 4 fordi jeg skulle klatre de orange (0.7) vi har sådan
 5 en ((placerer håndfladerne overfor hinanden)) farveskala
 6 for hvor (.) gode vi er (0.5) ((kigger ned på sin ene
 7 hånd)) så (.) grøn er ↑lettest (0.9) og så kommer gul
 8 og så kommer orange og så >•blå rød og så ↓videre•<
 9 (2.0) .hh

FIGUR 7.

S1 11:41 - 11:56

10INT: nå- hva b- betyder det?

11DEL: †orange_ (.) det betyder at øhh (0.5) svarhedsgraden

12 det er farvekodet (0.6)

13INT: °okay°

14DEL: [så] (.) †grøn er lettest (.) gul (.) kommer næst efter

15 (.) så kommer orange (.) så kommer blå (.)

16INT: [°ookay°]

17DEL: [og rød] (.) og så videre ((idét hver farve udtales

18 tapper hun fingrene ned på bordet mens hun bevæger

19 hånden fra højre mod venstre))

20INT: nå okay (.) hold da op

21DEL: mmm

KONKLUSION

For at finde ud af, hvordan talere bruger ansigtet til at søge forståelse i situationer, hvor de ikke får respons, har jeg opstillet et eksperiment, hvor fire deltagere skulle fortælle en historie til en interviewer, som ikke responderede. De sekvenser, hvor deltagerne tydeligst udviste ønske om en reaktion fra intervieweren, blev udvalgt, og heraf blev ét uddrag fra hver deltager analyseret. Selvom der var individuelle forskelle i deltagerens mimik og øjenkontakt, var der visse gennemgående fællestræk. I alle tilfælde opsøgte deltagerne aktivt øjenkontakt⁷ på de steder, hvor de via andre modaliteter gav udtryk for et ønske om reaktion fra intervieweren. På trods af, at intervieweren gengældte deres blik, resulterede det samtidige fravær af (visuel) minimalrespons i afbrydelser i historiefortællingen i form af hakken, pauser og genstart. I uddrag 2 så vi deltageren demonstrere et ansigtsudtryk, der indikerede en trist emotionel tilstand, og da dette udtryk ikke, som i S1, blev spejlet af intervieweren, resulterede det i en efterfølgende markant afbrydelse i taleturen. Udeblivelse af spejling var altså i dette tilfælde lig med en udeblivelse af (minimal)respons. På et overordnet niveau fungerede mimikken som en understregning af gestikkens og stemmens responsøgende funktion. Ansigtet var hverken en uafhængig eller tilfældig fremvisning af følelser, men et medie, som i tæt samspil med ord og gestik indikerede, hvornår det var ekstra vigtigt for deltageren at intervieweren hørte efter. Hvor ordene formidlede

7 Dog var øjenkontakten i uddrag 4 så gennemgående, at der ikke decideret var tale om opsøgen af øjenkontakt, men om en ubrudt øjenkontakt hele sekvensen igennem.

det semantiske indhold i historierne, fungerede de kropslige modaliteter som et slags metakommunikativt værktøj, der blev brugt til at invitere modtageren til at reagere, samt understrege eventuelle vigtige eller komplicerede passager. Ligesom gestik og tale er interrelaterede aspekter af den samme proces (Schegloff 1985, Kendon 1997, McNeil 2006), lader det til at det også er tilfældet med mimik og blik.

Streecks observationer om modtagerblikket som en social kontrakt, viste sig tydeligvis ikke at holde helt stik i forsøget. Selvom alle interviewere i det meste af interviewenes udstrækning havde deres blik hvilende på deltagerens ansigt og dermed var konstant tilgængelig for øjenkontakt, påvirkede interviewerens mangel på visuel respons i alle fire S2-interview deltagerne i en sådan grad, at der opstod lange pauser, afbrydelser og genstarter. Og i ét tilfælde gik deltageren endda helt i stå. Selvom interviewerens blik hvilede på deltagerne, og det medfølgende ansigtsudtryk ikke var skeptisk eller misbilligende, havde den manglende visuelle respons altså en negativ indflydelse på fortællingen. Hvor Streeck vurderer øjenkontakt ('det gensidige blik') som værende i samme overordnede kategori som minimalrespons, tegner der sig i dette eksperiment et andet billede. Selvom deltagerne ofte selv aktivt søgte (og opnåede) interviewerens ØK, lod det til, at dennes medfølgende mangel på mimisk og kropslig aktivitet blev opfattet som særdeles problematisk, og følgelig viste sig at forstyrre deltagerens evne til at fortælle historien. Deltagerens efterfølgende udsagn vidner ligeledes om, at den ikke-responderende interviewer i S2 gjorde dem usikre og ubehageligt til mode. Opmærksomhed er altså ikke bare lig med at A kigger på B - modtagerens rolle må være aktiv og deltagende.

Vender vi afslutningsvis blikket mod de tre personer, som agerede interviewere, vidner deres efterfølgende udsagn også om, at den foreskrevne undladelse af visuel minimalrespons føltes ubehagelig og unaturlig. De gav alle udtryk for at have haft svært ved ikke at udvise empati og medfølelse gennem deres kropssprog og mimik. Bl.a. udtalte interviewerne at "det gik mig meget imod at skulle tie", "jeg havde det dårligt og svært med ikke at imødekomme hende [DEL] med min mimik" og "jeg følte mig egoistisk, fordi jeg fik det til at handle om mig". Meget tyder altså på at mimik, som citatet i starten af denne artikel indikerer, er en central del af det, der gør os til mennesker.

TAK

Stor tak til Søren Beck Nielsen for en særdeles kompetent, inspirerende, finurligt original og nærværende måde at undervise på. Hans opbakning har været en altafgørende faktor for tilblivelsen af denne artikel. Tak til Frida Kampp, Marie Birkelund Glud og Benjamin Magnus Madsen for en (u)menneskelig god indsats som hhv. 'gode' og 'onde' interviewere, og i samme ombæring mange tak til de fire 'ofre', som frivilligt lod sig udsætte for en noget ubekvem situation.

Tanja Alexandra Junge
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
rmh573@alumni.ku.dk

LITTERATUR

- Argyle, M. & J. Dean. 1965. Eye-contact, distance and affiliation. *Sociometry* 28(3). 289-304.
- Bavelas, J., L. Coates & T. Johnson. 2000. Listeners as co-narrators. *Journal of personality and social psychology* 79(6). 941-952.
- Bavelas, J., L. Coates & T. Johnson. 2002. Listener responses as a collaborative process: The role of gaze. *Journal of communication* 52(3). 566-580.
- Brunner, L.J. 1979. Smiles can be back channels. *Journal of personality and social psychology* 37(5). 728-734.
- Darwin, C. 1897. *The expression of the emotions in man and animals*. New York: D. Appleton and Company.
- Clark, H.H. 1994. Discourse in production. M.A. Gernsbacher (red.), *Handbook of psycholinguistics*, 985-102. San Diego: Academic Press.
- Cohn, J.A., Z. Ambadar & P. Ekman. 2007. *Handbook of emotion elicitation and assessments*. New York: Oxford University Press.
- Ekman, P. 2007. *Emotions revealed*. New York: Times books.
- Ekman, P. & C. Darwin. 1998. *The expression of the emotions in man and animals*. Oxford: Oxford University Press.
- Ekman, P. & W.V. Friesen. 1976. Measuring facial movement. *Environmental psychology and nonverbal behaviour* 1(1). 56-75.

- Gardner, R. 2001. *When listeners talk: Response tokens and listener stance*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goodwin, C. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. G. Psathas (red.), *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, 97-121. New York: Irvington Publishers.
- Goodwin, C. 1980. Restarts, pauses, and the achievement of a state of mutual gaze at turn beginning. *Sociological Inquiry* 50 (3-4) (Special double issue on language and social Interaction). 272-302.
- Goodwin, C. 1981. *Conversational organization - interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Heritage, J. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Kaukomaa, T., A. Peräkylä & J. Ruusuvuori. 2015. How listeners use facial expression to shift the emotional stance of the speaker's utterance. *Research on language and social interaction* 48(3). 319-341.
- Kendon, A. 1967. Some functions of gaze-direction in social interaction. *Acta Psychologica* 26. 22-63.
- Kendon, A. 1997. Gesture. *Annual review of anthropology* 26. 109-128.
- Kendon, A. 2004. *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LaFrance, M. 2011. *Why smile? The science behind facial expressions*. New York: W.W. Norton & Company.
- McNeill, D. 2006. Gesture: A psycholinguistic approach. K. Brown (red.), *The encyclopedia of language and linguistics second edition*, 58-66. Amsterdam: Elsevier/Science Direct.
- Neville, M. 2015. The embodied turn in research on language and social interaction. *Research on language and social Interaction* 48(2). 121-151.
- Nielsen, M.F. & S.B. Nielsen. 2005. *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Rossano, F. 2012. Gaze in conversation. J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The handbook of conversation analysis*, 308-329. Oxford: Wiley Blackwell.
- Ruusuvuori, J. & A. Peräkylä. 2009. Facial and verbal expressions in assessing stories and topics. *Research on language and social interaction* 42(4). 377-394.
- Sacks, H., E.A. Schegloff & G. Jefferson. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696-735.
- Schegloff, E.A. 1985. On some gestures' relation to talk. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of social action: studies in conversation analysis*, 266-296. Cambridge: Cambridge University Press.

- Steensig, J. 2001. *Sprog i virkeligheden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Steensig, J. 2015. Konversationsanalyse. S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder*, 321-347. København: Hans Reitzel.
- Streeck, J. 2014. Mutual gaze and recognition - Revisiting Kendon's "Gaze direction in two-person conversation". M. Seyfeddinipur & M. Gullberg (red.), *From gesture in conversation to visible action as utterance*, 35-56. Amsterdam: John Benjamins.
- Tomasello, M., M. Carpenter & U. Liszkowski 2007. A New look at infant pointing. *Child Development* 78(3). 705-722.

Anmeldelse av bind 2 av *Dansk Sproghistorie: Ord for ord for ord.*

Utgitt av Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Hovedredaktør Ebba Hjorth.

AGNETE NESSE

TITTEL, YTRE RAMMER OG NETTSIDE

Min første innskytelse da jeg fikk dette bindet i hende, var om tittelen *Ord for ord for ord* var ment som en spøk, eller om det var en slags ordlek som jeg som ikke-dansk var avskåret fra å forstå. Men slik er det ikke. I forordet forklares tittelen med at ”bindet mest af alt handler om sprogets byggesten, ordene. Bogen behandler med ord det danske sprog *ord for ord.*” Som lesere av dette bindet skal vi altså være forberedt på å gå til språkhistorien på ordnivå, mens de andre bindene tar seg av tekstnivået, skriftnivået og det grammatiske nivået.

Fra første side av gjøres det tydelig at *Ord for ord for ord* er en del av et større verk. Allerede før første side faktisk, siden både innsiden av permene og bokens aller første side er brukt til en presentasjon av verket *Dansk Sproghistorie*. Dette språkhistorieprosjektet skal, når det er ferdig, inneholde 6 bind med i alt 21 kapitler. Så langt er bind 1 og 2 kommet ut. Kapitlene i *Dansk Sproghistorie* er nummerert ut fra plassering i verket, ikke ut fra plassering i det enkelte bindet. Bind 1 inneholder kapittel 1-4 og bind 2, som denne anmeldelsen tar for seg, inneholder kapittel 5-9. Kapitlene er delt inn i underkapitler, skrevet av ulike forfattere. I bind 2 bidrar i alt 23 forfattere, 12 kvinner og 11 menn. På bakre perm, og på bokens to aller siste sider, presenteres lydskriften som brukes i verket, i tillegg til forkortelser som er relevante for hele verket. Leseren blir presentert for både den tradisjonelle, danske lydskriften *Dania*, og den internasjonale IPA-lydskriften. Måten permene og de første og siste sidene er brukt på, gir signal om at ytterverket til boken tilhører hele verket, og fremhever verksfølelsen en har når en leser dette bindet.

I tillegg til de planlagte seks bindene med fysiske bøker, har Det

Danske Sprog- og Litteraturselskab, og redaksjonen, satset tungt på et nett-tillegg som en finner på nettadressen (danskspoghistorie.dk). På disse nettsidene finner en detaljerte referanselister, utfyllende artikler, lyd- og filmklipp. I papirboken er det lagt inn ikoner i marginen de stedene der papirbokens tekst passer særlig godt sammen med et bestemt sted i nett-tillegget. For eksempel oppfordres leseren på s. 205, i underkapittel 7.4 ”Udtalen i Yngre nydansk” (skrevet av Lars Brink og Jørn Lund), å skru på sin pc eller slå på sin telefon, finne frem til rett kapittel på nettsiden og så høre skuespilleren Poul Reumert deklamere Adam Oehlenschlägers dikt ”Guldhornene” (1802) i en innspilling fra 1954, ledsaget av J.P.E. Hartmanns (1805–1900) orkesterverk *Guldbornene* (1832). Det kan virke noe omstendelig å skulle bevege seg til en annen plattform midt i lesningen, men det er verdt de sekundene eller minuttene det tar. Tilsvarende henvises en i underkapittel 9.6 ”Nyere indvandrersprog” (skrevet av Pia Quist) til nett-tillegget for å se på utdrag fra Danmark Radios *Yallahrup Færgeby*. Avstanden mellom Poul Reumerts deklamasjon og språket til deltagerne i Yallahrup Færgeby er knyttet til stil og sjanger; men også til tid, og denne avstanden blir enda tydeligere når en hører den enn når en bare leser om den. Som norsk leser smigres en over at norske og svenske ordtoner også er tatt med i nett-tillegget, og at en, når en i nett-tillegget leser om Dansk Sprognævns nyordsliste fra 2016, blir sendt videre via lenker til tilsvarende svenske og norske nyordslister.

Jeg må innrømme at jeg opplever valget om å satse så stort og bredt på et nett-tillegg til papirbøkene som dristig optimisme. Når ikonene først står der i marginen på bøkene og det også i selve brødteksten hyppig henvises til alt det flotte ekstrastoffet en kan finne på nettsiden, så fanger bordet. For at dette skal være vellykket er Det Danske Sprog- og Litteraturselskab avhengig av at noen opprettholder nettsiden de neste femti år – eller hvor lenge det nå er til en ny språkhistorie blir skrevet.

STRUKTUR OG FORM

Dansk Sproghistorie er ikke en kronologisk oppbygget språkhistorie, slik for eksempel Peter Skautrups enmannsverk *Det danske sprogs historie* I-IV (1944–1968) er strukturert, og slik det har vært vanlig i nor-

ske språkhistorier, særlig til undervisningsbruk. Heller har en valgt en tematisk oppbygget fremstilling, der en må ned på kapittelnivå – og noen ganger på underkapittelnivå – for å få en kronologisk oversikt. Periodene det opereres med i *Danske Sproghistorie* er Runetiden (ca. 150-1100), Gammeldansk (ca. 1100-1500), Ældre nydansk (ca. 1500-1700) og Yngre nydansk (ca. 1700-i dag). I bind 2 er det altså slik at vi innenfor de temaene bindet omhandler, som er ortografi, tegnsetning, uttale, ordforråd og ord fra andre språk, går gjennom disse språkhistoriske periodene kronologisk. Men noe variasjon er der: For eksempel er kapittelet om tegnsetning bare delt i to, før og etter 1500, mens kapitlene om ortografi og uttale er delt i fire.

En temabasert fremstilling av språkhistorien gir muligheten for å trekke selve det språkvitenskapelige i forgrunnen, mens en rent kronologisk fremstilling i større grad inviterer til et helhetlig syn, der politisk historie, kulturhistorie, religiøs historie og de ulike språklige nivåene veves inn i hverandre. Skautrups språkhistorie gir et godt eksempel på et slikt opplegg. Den fremste ulempen ved en temabasert fremstilling av språkhistorien er at en risikerer en del overlappinger mellom de ulike kapitlene. Særlig vanskelig å unngå dette er det når to tema vanskelig kan skilles fra hverandre. I bind 2 er dette først og fremst et problem mellom kapittel 5.1 om ortografi i runetiden og kapittel 7.1 om uttale i runetiden. Selv om det er de samme forfatterne som står bak begge kapitlene, nemlig Michael Lerche Nielsen og Marie Stoklund, så oppleves kapitlene som så pass like at en sammenslåing kunne vært å foretrekke. Det står jo også på s. 12 at ”I praksis er det [...] vanskelig at holde runeortografi og uttaleforhold ude fra hinanden.” Vi vet jo ingenting om uttalen i runetiden som ikke kommer fra ortografien, og selv om det i teorien kan være nyttig å prøve å tvinge de to nivåene fra hverandre, så fungerer det ikke optimalt her. Det gjelder også i kapittel 7.3 om uttalen i eldre nydansk, her kunne en vunnet en del på å diskutere ortografi og fonologi samlet, selv om dette ville markert et brudd med den strenge strukturen som tilsier at hvert tema skal presenteres for seg.

Stort sett fremstår den strenge strukturen som oversiktlig og grei. Det er gjort et godt arbeid fra redaksjonens side for å få selve fremstillingsformen jevn gjennom hele boken. Dette er ikke et verk som først og fremst er skrevet for fagfolk; men for det vi i Norge ofte henviser

til som ”den opplyste allmennheten.” Likevel unngår forfatterne den forenklingen en ofte finner i mer populære fremstillinger. I kapittel 5.1 må en særlig berømme forfatterne Michael Lerche Nielsen og Marie Stoklund for at de, for eksempel i presentasjonen av overgangen fra 24 til 16 runer i fuþarken, på en svært pedagogisk måte viser flertydigheten som oppsto som en konsekvens av sammenslåingen av runetegn. På samme pedagogiske, men likevel nyanserte måte ses enkeltinnskrifter i sammenheng med hverandre. Det er også positivt at ulike tolkningsmuligheter blir presentert, slik som på s. 21 der det skrives om Hørninge-stenen.

Boken er prydet av fine bilder og illustrasjoner. Etter min smak er bilde- og illustrasjonstekstene som oftest litt for lange. Det kan være en smaksak: Noen mener at bildetekster som gir ny informasjon er på sin plass. Selv foretrekker jeg at ny informasjon er plassert i brødteksten fordi jeg da får bedre flyt i lesningen. Tabellene, som der er mange av i denne boken, er for det meste selvforklarende og greie tillegg til brødteksten. Men noen ganger, som med tabell 4 på s. 67, er verken tabellen eller tabellteksten informerende nok, og det blir ikke klart hva som egentlig er forskjellen mellom ”dominerende variant” og ”foretrukket variant.”

KAPITTEL 5 ORTOGRAFI (84 SIDER)

Tidsbestemmelse av runeinnskrifter er ikke en så eksakt vitenskap som vi kanskje kunne ønske oss, og jeg regner med at det er derfor tidsangivelsen så mange steder mangler ved omtale av runeinnskrifter. Det oppleves likevel som et savn at tidsangivelse ikke antydes. Om en ikke trenger å vite akkurat når en innskrift er blitt til (det er jo ofte umulig), vil det være en god ledesnor for leseren å i det minste vite hvordan forskerne antar at den relative kronologien mellom innskriftene er.

Mens kapittelet om runetidens ortografi er holdt i en lett, fortellende prosa, er det tilsvarende kapittelet om ortografien i gammeldansk (skrevet av Britta Olrik Frederiksen) mer oppramsende, og deler av dette kapittelet egner seg nok best som oppslagsverk. Det er et pedagogisk godt grep at ”Særlig viktige fagord og tegn” blir presentert i begynnelsen av kapittelet, på s. 27. Mindre heldig er det at ordeksemplene ikke oversettes fortløpende til moderne dansk. Selv om mange av disse

ordene oversettes i skjemaer, ville det vært en fordel å få oversettelsen samtidig som ordformen. På sidene 42 og 43 er der et flott oppslag der en tekst vises både i faksimile av håndskriftet, i transkripsjon og oversettelse.

På sidene 46 og 47 vektlegges hvordan ortografisk variasjon er knyttet til teksttype. Her ville jeg i tillegg ventet en diskusjon om denne ortografiske variasjonen også kunne være knyttet til geografi og dialekt, men det finner en kanskje igjen i et annet kapittel i et annet bind. Vi mister sammenheng mellom ortografi og geografiske forhold i dette temabaserte verket, men vinner en konsentrasjon om ortografien. Dette innebærer blant annet at forfatterne får bedre plass til det rent grafiske, som bruk av dobbelskrivning ved ulike typer *ſ*'er (s. 45) og kapitlets gode avslutning om "Store bogstaver, ordadskillelse og orddeling ved linjeskifte." Dette er emner som lett kan forsvinne når ortografi knyttes for tett mot fonologi, slik vi i hvert fall har en tradisjon for i norsk språkhistorieskrivning.

Vektleggingen av språkets grafiske sider finner vi også i kapittel 5.3 "Ortografien i Ældre nydansk" (skrevet av Hanne Ruus). På s. 59 finner vi flotte illustrasjoner av bokstaver, med forklaring. Her gjøres ellers noen grep for å hindre altfor mye oppramsing, for eksempel en noe grundigere gjennomgang av noen av eksemplene på s. 65. Kapittel 5.3 avsluttes med det viktige faktum at trykknormen gikk foran håndskriftnormen, eller sagt på en annen måte – de profesjonelle skriverne ledet an i den ortografiske utviklingen.

Kapittel 5.4 "Ortografien i Yngre nydansk" (skrevet av Henrik Galberg Jacobsen) begynner med en innledning som til fulle viser hvor komplekst *Danske Sproghistorie* er. Leseren blir henvist til en lang rekke andre kapitler i verket, mange av dem ennå ikke skrevet. I dette kapitlet er det også en lang rekke henvisninger til nett-tillegget, og til sammen gir disse stadige henvisningene et noe utilfredsstillende inntrykk. Denne leseren ble i hvert fall sittende med en opplevelse av at selv om jeg leser dette underkapitlet med glede, er det på langt nær godt nok, for der finnes så mye mer der ute som en også bør lese. Men kapitlet står ellers godt i seg selv, ved sine mange interessante diskusjoner. Fra norsk ståsted er det tydelig at de forandringene i det felles skriftspråket som fant sted i løpet av 1700-tallet, gjorde skriftspråket mer fremmed

for norsk talespråk, og sånn sett kanskje beredte grunnen for den delingen mellom dansk og norsk som ble iverksatt i løpet av siste halvdel av 1800-tallet. Ellers har forfatteren overbevist meg om at kryssord har sin naturlige plass i en språkhistorisk fremstilling, og at kryssordene har hatt stor betydning for folks bevissthet rundt hvordan ord skal skrives og bøyes.

KAPITTEL 6 TEGNSÆTNING (31 SIDER)

Det relativt korte kapitlet om tegnsetning er som nevnt delt inn i bare to underkapitler. Perioden frem til 1500 er satt sammen til ett underkapittel (skrevet av Ebba Hjorth), mens perioden etter 1500 likeledes er samlet (skrevet av Henrik Galberg Jacobsen). Den eldste perioden byr ikke på så mange eksempler på tegnsetning, men forfatteren får fint frem hvordan runeristere i olddansk periode bedrev (ubevisst) syntaktisk analyse ved å sette skille tegn mellom setningsledd. Faksimiler med påtegnete sirkler og piler brukes her og flere andre steder for å illustrere ortografi og tegnsetning på en svært oversiktlig måte. Om tiden etter 1500 er der adskillig mer å si, både når det gjelder bruken av skråstrekskomma og innføring av spørsmålstegn, og ikke minst når vi kommer til den nyere tid med diskusjonene rundt kommatering – på s. 127 brukes endatil begrepet *kommakrig!*

KAPITTEL 7 UDTALE (121 SIDER)

Dette kapitlet tar for seg uttalen gjennom de fire språkhistoriske periodene, og mens underkapittel 7.1 om runetiden inneholder en del repetisjon både fra kapittel 5 om ortografi og noe fra kapittel 6 om tegnsetning i runetiden, så får vi i delen som heter ”Vejen frem mod fællesnordisk” en god gjennomgang av synkope, omlyd, brytning og assimilasjoner. Begrepet *fællesnordisk* forklares på s. 147 som ‘yngre urnordisk’, altså vikingtidens språk.

7.2 ”Udtale i Gammeldansk” (skrevet av Britta Olrik Frederiksen) innledes av en introduksjon om uttalehypoteser basert på en sammenstilling av skriftlige kilder og nyere uttaleformer. Slutten av dette kapitlet inneholder så et viktig spørsmål: ”Hvorfor – tilpasning til omgivelsene?” Svaret gir indrelingvistiske forklaringer knyttet til artikulasjon og energi mest kraft, mens en henvisning til den amerikanske

språkhistorikeren H.H. Hocks snart 30 år gamle utsagn om at ”de fleste ‘post mortem’-forsøg på at udrede mulige sociale – og så sikkert i endnu højere grad psykologiske – årsager til sprogændringer har vist sig frugtesløse” parkerer snart tre tiår med forskning innenfor historisk sosiolingvistikk som, siden Suzanne Romaines studie i 1982, nettopp viser det fruktbare i å nærme seg språkhistorien ved hjelp av sosiolingvistiske metoder (se for eksempel Hernández-Campoy & Conde-Silvestre 2012 og en gjennomgang av språkhistoriske innfallsvinkler i Nesse 2018). Jeg håper at bind 3 i *Dansk Sproghistorie*, som inkluderer kapitler om både dialekter og sosiolekter, er mer åpen for sosiale forklaringsmodeller.

7.3 ”Ældre nydansk” (skrevet av Simon Skovgaard Boeck) begynner med å presentere en inndeling i mindre vante skrivere på den ene siden, og lærde skrivere på den andre. Særlig interessant blir dette når hovedeksemplet på en uvant skriver er selveste kongen – Frederik 2 (1543-1588). Eksempelene fra hans tekst viser også at det ikke nødvendigvis er slik at mindre vante skrivere skriver uttalenært, like ofte er tekstene deres preget av manglende forståelse for korrespondansene (eller de manglende korrespondansene) mellom tale og skrift (utdypes også i Nesse 2018: 367–369). Av særlig interesse er gjennomgangen av palataliseringen av *ll* og *nn* og hvordan det palatale innslaget ble realisert ved hjelp av henholdsvis *ld* og *nd* i skrift, og at denne skrivemåten besto også etter depalataliseringen av talemålet. I norsk skriftspråkhistorie har fjerningen av disse palatal-d’ene vært en viktig del av den såkalte fornorskningen av norsk skriftspråk, selv om svært mange norske dialekter faktisk har palatalisering av *ll* og *nn* den dag i dag.

7.4 ”Yngre nydansk” (skrevet av Lars Brink og Jørn Lund) innledes av et fugleperspektiv over perioden, og forfatterne slår fast at det er mindre variasjon i det danske talemålet i dag enn det var på begynnelsen av 1700-tallet. Videre beskrives Københavns status som hele rikets språklige normsentre, og det typiske for slike normsentre – at de er både innovative og konservative på en gang – blir forklart. Når det gjelder grunnleggende fonologiske forandringer, er særlig skarre-*r* /*ʀ*/ verdt å nevne, som et eksempel på et språktrekk som først kom til København, så kanskje hundre år senere til dialektene rundt i landet. I 7.4 er der valgt en annen måte å fargelegge teksten på enn i de andre kapitlene: Hver gang et nytt språktrekk introduseres, kommer først et

farget avsnitt med hovedpunktene, før resten av utlegningen kommer uten farge. For denne leseren virket ikke dette spesielt godt.

Selv om det er mange såkalte lydlover, altså systematiske forandringer på lydnivå, som gjennomgås i kapittel 7, er det, særlig i yngre nydansk, slik at mange av disse lydovergangene slett ikke er ”lydlover” men leksikaliserte forandringer. Dette reflekteres i fremstillingen som preges av oppramsinger av ord som har fått eller ikke fått den aktuelle lydforandringen.

7.5 ”Stød, tryk og tonegang” (skrevet av Lars Brink) byr på mye som er komplisert for en støt-løs leser, men fremstillingen er overveiende slik at en kan forstå det lingvistiske uten å beherske støt-systemet. På s. 235 er Einar Haugens kart over ordtoner og støt i Skandinavia gjengitt. Dessverre mangler den nordligste delen av Norge, som i aller høyeste grad er relevant, i og med at mesteparten av Nord-Troms og Finnmark mangler tonemoppisjon. Underkapittelet om støt, trykk og tonegang har i større grad enn de andre kapitlene en faghistorisk gjennomgang av utforskningen av emnet, noe som i og for seg er interessant lesning, i hvert fall for en språkhistoriker.

KAPITTEL 8 ORDFORRÅD (123 SIDER)

Det første underkapittelet ”Arveord, låneord og fremmedord” (skrevet av Eva Skafte Jensen) begynner med en fin introduksjon – og ikke minst problematisering – om hva som ligger i de tre begrepene i tittelen. Videre diskuteres hvilke kriterier som brukes for å hevde at et ord ikke er integrert i dansk. Dette kapittelet er preget av en positiv, anti-puristisk holdning til ordforrådet, for eksempel står det på s. 264 at dansk ble ”beriget” av ord fra middelnedertysk. En skjønnhetsfeil i referansene er at det to steder, på s. 262 og i referanselisten på s. 482, står at den norske norrøntfilologen Odd Einar Haugen (f. 1954) står bak amerikaneren Einar Haugens artikkel ”The analysis of linguistic borrowing” fra 1950.

Etter innføringen i ordtyper kommer Bent Jørgensens underkapittel 8.2 om orddannelse. Selv om deler av dette kapittelet, særlig fra s. 287 av, fremstår som en generell innføring i morfologisk analyse mer enn språkhistorie i snever forstand, er her mye genuint historisk å lese. Og å undre seg over, for eksempel dette at dansk ikke har, og ikke har

hatt, et aktivt diminutivsuffixs tilsvarende tysk *-chen* eller *-lein*. Noen steder savner jeg at forfatteren prøver å forklare hva som har skjedd når ord har forandret betydning, for eksempel står det på s. 273 at både *killing* og *kalling* ”misvisende” har endret betydning. Her kunne både teorier om semantisk forskyvning og sosiolingvistiske teorier om språk og kjønn vært til hjelp for å forklare det ”misvisende”. På s. 275 og 276 er der viet en egen del til ”Kvinderne”, så en henvisning hit fra s. 273 der *kalling* nevnes, kunne vært en fin service for leseren. Kjønn nevnes også på s. 288, men oppstillingen av ordene *forkvinde*, *talskvinde*, *tillidskvinde* og *karrierekvinde* halter, fordi de tre første eksemplene er avledet fra tilsvarende ord på *-mann* (*formann*, *talsmann*, *tillitsmann*), mens det siste ordet er et ikke likestilt ord – ingen ville kalle en mann for en *karrieremann*, siden det har vært en selvfølge at en mann har et yrke. I dag vil jeg påstå at det er et godt tegn på økt likestilling at ordet *karrierekvinne* (i hvert fall i norsk) er – om ikke utdødd, så i hvert fall sjelden å se eller høre.

Etter 8.1 og 8.2 er vi tilbake på det kronologiske sporet, og får tre underkapitler om henholdsvis ”Runedansk og gammeldansk” (skrevet av Marita Akhøj Nielsen), ”Ældre nydansk” (skrevet av Simon Skovgaard Boeck) og ”Yngre nydansk” (skrevet av Henrik Andersson). På s. 297 brukes ”et spesialisert samfund” som forklaring for at danske språkbrukere lånte inn ord fra middelnedertysk og fra latin via middelnedertysk. Her savner jeg noen perspektiv på makt og dertil hørende språklig dominans som en utfyllende begrunnelse.

8.4 ”Ældre nydansk” begynner med en oversikt over de tidligste ordbøkene, og en betraktning over at ”Udforskningen af ældre dansk har da også hovedsagligt begrenset sig til middelalderens gammeldanske sprog, mens det ældre nydanske sprog ligger i delvist forskningsmørke” (s. 305). Heldigvis tvinger den stramme strukturen i *Danske Sprog-historie* frem en rik dekning av eldre nydansk periode, en periode som også er svært relevant å kjenne til for norske språkhistorikere, siden skriftspråket og offentligheten var felles i den perioden. Av alle de små og store eksempler som brukes for å illustrere språket i denne perioden, synes jeg det om ormen og slangen (s. 310) kan nevnes spesielt, fordi det også viser viktigheten av de valgene oversettere, i dette tilfellet av Bibelen, har gjort gjennom tidene.

I 8.5 ”Yngre nydansk” har fenomenet purisme en sentral plass, og det faktum at selv om det veksler gjennom tidene hvilket språk man retter purismen mot, så ser det ut til at purisme som fenomen er seiglivet. I den yngre nydanske perioden er det først og fremst nabospråket tysk purismen rettes mot, først etter midten av det 20. århundret tar purismen mot engelsk over. På s. 336 presenteres en liste over bøker og artikler om nye ord. Denne kunne med fordel blitt henvist til nett-tillegget, siden oppramsing av titler ikke fungerer så godt som en del av den språkhistoriske teksten.

Etter de tre kronologiske underkapitlene, kommer 8.6 ”Fagsprog” (skrevet av Anne Duekilde), 8.7 ”Slang” (skrevet av Peter Stray Jørgensen) og 8.8 ”Navne” (skrevet av Vibeke Dalberg). Underkapittelet om fagspråk er ikke satt opp kronologisk, men noe kronologi er lagt inn også her, for eksempel i en fin tekstboks på s. 341 der fagbegrep er knyttet til det punkt i språkhistorien hvor begrepene først dukker opp i kildematerialet. Underkapittelet om slang presenterer en viktig kilde, trolig ikke bare for slang, men også andre språklige fenomen: skolekomediene, altså teaterforestillinger som kan dateres helt tilbake til senmiddelalderen. De begynte som religiøse, didaktiske stykker, men ”efterhånden afløstes det af mere verdslige emner og temaer med ofte ret platte og dagligdagse vendinger” – og altså slang. At det å skrive om ulike slanguttrykk ikke er like enkelt i dag heller, ser en av ordforklaringene til enkelte slanguttrykk på s. 358 og 359. Der *fiske* forklares ved ’kvindelige kønsdele’, forklares både *stille*, *stjært* og *svans* enkelt og greit med ’penis’, ikke med ’mandlige kønsdele’. Dette stemmer godt med det som står på s. 366 om at *Politikens* innsamling av slangord omkring 1980 viste at selv om det ikke var mulig å finne viktige forskjeller med hensyn til sosial klasse eller geografi, så var det forskjeller når en dro inn kjønnsdimensjonen. Heller ikke språkhistoriske forfattere går klar her.

Underkapittelet om navn gir også en elementær innføring i hva fenomenet navn er før det historiske presenteres. Flere av kapitlene i denne boken innledes på denne måten; det er et valg som nok kan diskuteres, men som gjør *Dansk Sproghistorie* egnet til undervisningsformål. Og det vil i neste omgang bety flere lesere. Videre i 8.8 kommer en del om datering av navn, og litt om oppkallingsskikker. Fra s. 376 er der en

svært interessant del om lovgivning knyttet til navn, for eksempel dette at man i 1904 ble oppfordret til å lage nye navn for å erstatte *-sen*-navnene.

KAPITTEL 9 ORD FRA ANDRE SPROG (84 SIDER)

Det siste kapittelet i *Ord for ord for ord* er viet ord fra andre språk, med underkapitler om gresk og latin, tysk, romanske språk, engelsk, nordiske språk og nyere innvandrerspråk. 9.1 ”Græsk og latin” (skrevet av Johnny Christensen og Niels Grotum Sørensen) byr på et interessant helhetsperspektiv når det gjelder latin: At det ikke bare er de latinske lånordene som har preget de europeiske språkene, men at også ord-danningsmåter (og jeg vil gjerne legge til – mye av tekstkulturen vår) er preget av latin på en slik måte at ”det ligger som et fælles, samlende substrat under dem alle.” (s. 388). Også fremstillingen av en filosofisk begrunnelse for purisme og arbeidet for folkespråk gir mening ut over den perioden det fortelles om.

9.2 ”Tysk” (skrevet av Vibeke Winge) dekker både den nedertyske og den høytyske innflytelsen. Et viktig poeng er at siden nedertysk ligner mer på dansk enn det høytysk gjør, delvis på grunn av den høytyske lydforstyrring, så er det ikke like lett å se at de nedertyske ordene faktisk er lånord. Skjemaene på s. 402 og 403 har muligens dette for øye, jeg leser dem som et ønske om å vise likhetene mellom dansk og nedertysk på den ene siden, og forskjellene overfor høytysk på den andre. Det er mulig at det er viktig å bruke plass på dette, siden det for mange, (hvis det er slik i Danmark som det er i Norge), er helt ukjent hva for et slags språk nedertysk var (er). Ellers synes jeg det fungerer fint at lånordene er gruppert etter samfunnsdomene. Winge drar også inn det helt siste i utviklingen, der tysk eller tysklignende ord og bokstaver har fått en slags renessanse i deler av kulturlivet. Dette er noe som også kjennes i Norge. På s. 438 nevnes det, i underkapittelet om engelsk, at ”den nye tysken” faktisk i stor grad kommer til Skandinavia via amerikansk!

9.3 ”Romanske sprog” (skrevet av Henrik Lorentzen) forteller oss at fransk ble et motespråk, men ikke hvorfor. Det brukes uttrykk som *snobberi*, men det oppleves ikke som noen fullgod forklaring. Derimot fungerer sammenligningen på s. 423 mellom skrivemåtene av franske lånord i de tre skandinaviske språkene fint, og diskusjonen rundt tilpas-

ning til dansk bøyning er viktig. 9.4 ”Engelsk” (skrevet av Pia Jarvad) begynner dessverre med en repetisjon av det som står helt fremst i kapittel 8, så her kunne en med fordel kortet litt ned. Tredelingen av engelsk i britisk, amerikansk og global engelsk er en viktig presisering. Årstall for innføring av ord er presentert fint i bildeteksten på s. 436, men utover det er det litt for mange oppramsinger av engelske lånord uten at vi får vite om det er snakk om eldre eller nyere lån. Når det gjelder det å godta danske avløsningsord er det slik at fagfolk følger etter vanlige folk, slik at spontane avløsningsord blir vanligere. Dette er en interessant kontrast til Norge, der det nok oftere har vært slik at de mange gode avløsningsordene som lages, får lite gjennomslag i faktisk bruk.

9.5 ”Nordiske sprog” (skrevet av Else Bojsen) viser noe av det samme som med nedertysk, at det kan være vanskelig å vite om et aktuelt ord er lån eller har felles opprinnelse. Videre får vi en påminnelse om hvor viktig kulturelle fenomen er og har vært for lån av ord mellom språk: Her nevnes religion (Birgittinerordenen), skiturisme, eventyr og sangtekster – og jeg tar meg i å savne det aller nyeste, for eksempel fellesproduksjoner for TV som ”Broen”. Fremstillingen i 9.5 om den såkalte skandinavismen midt på 1800-tallet legger vekt på at deltagerne var redde for at den gjensidige forståelsen innad i Skandinavia skulle bli borte. I den forbindelse er jo de nye samproduksjonene for TV, der skuespillerne snakker eget språk, et tegn på at det så langt har gått bra med den gjensidige forståelsen. Til slutt må det sies at 9.5 kunne vært ryddet noe opp i; eksempler som *gravlaks* og *basselbackkartoffel* gjentas flere ganger enn det er behov for.

Det aller siste underkapittelet er 9.6 ”Nyere indvandrersprog” (skrevet av Pia Quist), og selv om bruken av og påvirkningen fra asiatiske og afrikanske språk er et relativt nytt fenomen i Danmark, så lover første overskrift ”Indvandrersprog siden 1960’erne” godt for en språkhistorisk fremstilling. Dessverre blir det med denne overskriften, og det historiske perspektivet er ikke til stede i resten av underkapittelet. 9.6 er likevel en fin gjennomgang av viktige sider ved hvordan de aktuelle språkene preger dansk i vår tid.

OPPSUMMERING

Alt i alt har det vært en stor glede å lese bind 2 av *Dansk Sproghistorie*, og mest av alt er jeg imponert over hvordan mine danske kollegaer evner å kombinere det faglig solide med en fremstillingsform som gjør at flere enn den snevre krets av språklig utdannede kan lese den med utbytte. Som det går frem av teksten over, er det særlig de sosiolingvistiske perspektivene jeg savner der forfatterne henfaller til karakteristikk som ”snobberi” og andre folkelige forklaringsmetoder for språkforandring. En del repetisjoner finnes også mellom de ulike delene, men alt i alt er det så lite at det ikke ødelegger inntrykket av en bok som er godt disponert, velskrevet og informativ. Jeg krysser fingrene for at samspillet mellom papirverk og nettsider vil fungere etter planen i mange år fremover, og at resten av verket blir like vellykket som dette bindet.

Agnete Nesse, professor
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
Agnete.Nesse@uib.no

LITTERATUR

- Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26. 210–231. DOI: 10.2307/410058. <https://www.jstor.org/stable/410058>
- Hock, H.H. 1991. *Principles of historical linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hernández-Campoy, J.M. & J.C. Conde-Silvestre. 2012. *The handbook of historical socio-linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Nesse, A. (red.). 2018. *Tidslinjer*, bind 4 i H. Sandøy & A. Nesse (red.), *Norsk språkhistorie*. Oslo: Novus.
- Romaine, S. 1982. *Socio-historical linguistics: Its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandøy, H. & A. Nesse (red.). 2016–2018. *Norsk språkhistorie*, bind 1–4. Oslo: Novus.
- Skautrup, P. 1944–1968. *Det danske sprogs historie*, bind 1–4. København: Gyldendal.

'The other's' face: revealing aspects of participant orientation based on multimodal interaction analysis

BRIAN L. DUE, SIMON B. LANGE, MIE FEMØ NIELSEN, THOMAS L.W. TOFT, JEANETTE LANDGREBE, RIKKE NIELSEN, AND LIV HASSERT

This paper discusses how multimodal interaction analyses can be conducted. The paper introduces the basic methodological assumptions in an ethnomethodological and conversational analytical (EMCA) perspective and provides three different exemplary analyses. The article provides an introduction to the field and presents new research within three selected areas. The examples are from three different settings: interaction between participants and a service robot, colleagues in an office landscape, and a citizen and a social-psychiatric worker in video-mediated interaction. The analyses show how participants in various ways utilize bodily and verbal resources to secure the other's attention. In the analysis sections, emphasis is on the participants' bodily orientation towards each other's faces and gaze. The article thus provides new knowledge about the multimodal semiotic ecology, in which speaking bodies interact in a material world.

KEYWORDS: multimodality, EMCA, ethnomethodology, conversation analysis, social interaction, intersubjectivity, face

Can you learn how to shift gears? A multimodal approach to plot in literary texts

ALEXANDRA HOLSTING, CINDIE AAEN MAAGAARD,
AND NINA NØRGAARD

Taking its departure in multimodal social semiotics, this article presents a multimodal approach to narrative with a special focus on the plot of literary texts. We argue that plot is a characteristic of literary texts that is realized multimodally through images, graphic elements, verbal language, layout and typography. Through an analysis of Dorthe Nors' novel *Mirror, Shoulder, Signal*, we demonstrate both the cogency of a multimodal social semiotic analysis of a novel that does not explicitly foreground its multimodality and the analytical advantages of incorporating plot as a central concept in the analysis. This article's primary contribution to research in multimodal social semiotics lies in incorporating plot in the multimodal analysis and thereby showing how the narrative category of plot, which is often conceived of as a purely verbal construction designed by the author, can be seen as the result of choices made among different semiotic resources and at different levels of realization.

KEYWORDS: multimodal social semiotics, literary analysis, narrative, plot, multimodal realisation of plot

Multimodal feedback in social interaction

PATRIZIA PAGGIO AND COSTANZA NAVARRETTA

This paper presents an analysis of spoken and nonverbal feedback in two multimodal corpora reflecting quite different communicative situations. The first consists of eight video recordings of map task dialogues, in which one of the participants explains to the other an itinerary on a map. The two participants sit in different rooms and communicate via headphones without being able to see each other. The other corpus is a collection of twelve video recordings of free face-to-face conversations in which the participants, who met for the first time, were recorded in a studio while standing in front of each other talking. The language used in both corpora is Danish. We describe how spoken and nonverbal feedback have been annotated and give an account of the distribution of different types of feedback expressions in the two corpora. The analysis uncovers interesting differences in both amount and type (e.g. unimodal vs. multimodal) of feedback differences. These differences can be explained in terms of the different physical settings as well as the nature of the interaction, which is functional to the map task in the one corpus whereas in only serves the purpose of talking for the sake of talking in the other.

KEYWORDS: multimodal feedback, nonverbal expressions, interaction corpora, head movements

Computer writing integrated with conversation

SØREN BECK NIELSEN

This study contributes to current research on multiactivity and writing-in-interaction. Based on video-recordings of monitoring visits where social supervision representatives interview facility leaders, the paper examines how conversationalists administer the integration of computer writing and talk in connection with what is referred to as 'writing sequences'. The paper is organized in two overall sections. The first section examines ways in which writing sequences are initiated in relation to concurrent talk: representatives routinely commence writing while – as opposed to after – facility leaders answer questions, and facility leaders often elaborate answers whilst representatives take notes. The second section elucidates how talk and writing unfold as simultaneous activities. This analysis finds that representatives and leaders attune talk and computer typing in systematic ways. Combined, the two sections explain how writing and talk can be managed as concurrent activities.

KEYWORDS: multimodality, conversation analysis, multiactivity, writing-in-interaction

Are you even listening? A study of speakers' mimicry in non-response situations

TANJA ALEXANDRA JUNGE

This article focuses on the facial expressions of speakers in a situation where they are exposed to a non-responding listener. Four subjects participate in an experiment where they tell a personal story to a recipient instructed to abstain from reacting to what they are saying. By using Conversation Analysis and gesture research, it is shown how participants via facial resources attempt to achieve understanding with or without response from their recipients, and how it affects the story when this response fails to appear. A key finding is that the face and facial expressions emphasize the response seeking functions of voice, gaze and gesture. The analysis also shows that participants actively seek eye contact during important utterances. However, mutual gaze alone is not handled as sufficient proof by speakers that their talk is being heard or understood. The body and the face play a crucial role as meta-communicative ways for speakers to obtain the attention and understanding of their recipients. A general conclusion from the experiment is that attention cannot simply be equated with A's looking at B, and further, that the failure of listeners to mirror or in other ways show visual response has negative effects on speakers' storytelling.

KEYWORDS: facial expressions, non-response, Conversation Analysis, gesture, multimodality

NyS 58 – Dansk under påvirkning

Indkaldelse af artikler

Der indkaldes hermed forslag til artikler til bind 58 af Nydanske Sprogstudier under temaet *Dansk under påvirkning*. Temanummeret vil omfatte artikler der beskriver eller teoretiserer over forskellige former for kontaktpåvirkning som nydansk har været eller er udsat for fra andre sprog. Det er hensigten med temanummeret at give eksempler på hvordan dansk har ladet sig eller lader sig påvirke, og at illustrere de forskellige teoretiske og metodiske tilgange man inden for sprogvidenskaben kan lægge herpå.

Artiklerne kan omhandle påvirkning inden for lydsystemet, morfologien, syntaksen, leksikon, semantik og sprogbrug i både tale- og skriftsprog. Man kan fx anlægge følgende perspektiver:

- To- og flersprogethed
- Sprogbrugspraksis eller domæner
- Dansk som andetsprog
- Sprogblending på sociale medier
- Strukturelle grammatiske eller fonologiske forandringer
- Påvirkningsprocesser over tid (fx fra ældre nydansk)
- Holdninger til kontaktpåvirkning
- Dansk talt i andre lande
- Oversættelser til dansk

Artiklerne skal omhandle dansk, men de kan være kontrastive og inddrage andre sprog til sammenligning.

Forslag, dvs. abstracts, til artikler på mellem 300 og 500 ord indsendes til nys.red@dsn.dk senest den 1. september 2019. Forslagene kan være forfattet på dansk, norsk og svensk. Filerne bedes navngivet som føl-

ger: NyS58 Dansk under påvirkning [forfatternavn], og en mailadresse bedes tilføjet nederst i forslaget.

Forslagene bliver bedømt i redaktionen, og alle forfattere bliver kontaktet. De forslag der udvælges til eventuel publicering i temanummeret, gennemgår den sædvanlige redaktionsprocedure for artikler til NyS, herunder bedømmelse af en anonym fagfælle. Artiklerne kan have et omfang på op til 45.000 anslag (ca. 20 sider). Deadline for artikler er 1. december 2019.

NyS udkommer to gange om året.
Du kan tegne abonnement eller bestille
enkeltnumre ved at henvende dig til:

Dansk Sprognævn
nys.abo@dsn.dk

Gamle numre er tilgængelige på www.nys.dk

Bidrag til NyS

Har du lyst til at indsende en artikel,
en anmeldelse, et debatindlæg eller andet,
så kontakt redaktionen:

nys.red@dsn.dk
NyS-redaktionen
Københavns Universitet
Emil Holms Kanal 2
2300 København S

Oplysninger om formater mv. kan findes på
www.nys.dk/information/authors